

ჩ ვ ე ნ ო

თ ა მ ბ ა

Handwritten signature in red ink

Handwritten signature in black ink

7

საქართველოს მთავრობის ბრძანებით

ჩ ვ ე ნ ი თ ა ბ ა

საქართველოს საბჭოთა მწერლების
კავშირის მოვალეთვიური შუკნალი

№ 7

0 8 მ ი ს ი

თ ბ ი მ ი ს ი * 1 9 8 7

უიწაარსი:

ღავრენტ ბერიძე — ლადო კეცხოველი 3

მხატვრული ლიტერატურა

ბლიო მამაშვილი — ენგური (ნაწყვეტი პოემი-
დან) 16

ხაღა ბეჭაური — ლენინის სიკვიღზე 21

ვლადიმერ უბიღავა — აბხაზის ქალი 23

შაღვა ამისულაშვილი — წიწამურის გზაზე 24

იოსებ ლატაბიძე — ამბავი მთაში 25

კლასიკური მემკვიღრობა

მ. ლერმონტოვი — თერგის საჩუქრები, თარ-
გმანი ან. სიკინავასი 27

დენტე ალიგიერი — საღხინებელი, თარგმანი
კონსტანტინე გამსახურდიასი 30

კრიტიკა

გრიგოლ აბაშიძე — ვაჟა-ფშაველას პოეტური
ლექსიკა 35

ՅՆՔՆ ՅՅԵԵՆՅԵՆՅԵ

ლადო კეცხოველი

(1876 — 1908) *)

I

მრავალი შესანიშნავი ბოლშევიკი აღზარდა ლენინ-სტალინის პარტიამ ცარიზმის წინააღმდეგ ბრძოლის წლებში, პროლეტარული რევოლუციის გამარჯვებისათვის კლასობრივ ბრძოლებში. მრავალი მათგანი დაიღუპა მეფის საპყრობილეთა ჯურღმულებში, კატორღასა და გადასახლებაში მეფის ჯალათების ხელით, სამოქალაქო ომის სახელოვან გმირულ ბრძოლებში.

ბოლშევიკური პარტია პატივისცემით იხსენებს თავის ერთგულ შვილებს და მათი ცხოვრებისა და რევოლუციური ბრძოლის მაგალითზე ზრდის ბოლშევიკთა ახალ თაობას.

ბოლშევიზმის შესანიშნავ ადამიანთა რიცხვს ეკუთვნის ლადო კეცხოველიც — ამხანაგი სტალინის უახლოესი თანამებრძოლი რევოლუციური მოძრაობის გარიჟრაჟზე საქართველოსა და ამიერკავკასიაში. ამხ. ლადო კეცხოველი მუშათა კლასის რევოლუციურ მოძრაობაში ჩაება გასული საუკუნის ოთხმოცდაათიან წლებში.

90-იანი წლები რუსეთში კლასობრივი ბრძოლების ისტორიაში შევიდა, როგორც პერიოდი ლენინის დაძაბული ბრძოლისა მუშათა კლასის მებრძოლი რევოლუციური პარტიის შექმნისათვის, პარტიისა, რომელსაც უნარი ექნებოდა გადაეწყვიტა იმპერიალიზმისა და პროლეტარული რევოლუციების ეპოქის ამოცანები. რუსეთი იყო იმპერიალიზმის წინააღმდეგობათა საკვანძო პუნქტი, უმაგალითო პოლიტიკური ჩაგვრისა და მტაცებლური ექსპლოატაციის კერა. მსოფლიო რევოლუციური მოძრაობის ცენტრი გადავიდა რუსეთში.

„ისტორიამ ჩვენს წინაშე ახლა დააყენა, — სწერდა ლენინი, — უახლოესი ამოცანა, რომელიც ყველაზე რევოლუციურია რომელიც ვნებავთ სხვა ქვეყნის პროლეტარიატის ყველა უახლოეს ამოცანათაგან. ამ ამოცანის განხორციელება, არა მარტო ევროპულ, არამედ აგრეთვე (შეგვბძლია

1) სტატია დაიბეჭდა გაზ. „პრავდის“ 1937 წ. 11 ივლისის ნომერში.

ვთქვათ ახლა) აზიურნი რეაქციის ყველაზე მძლავრი ბურჟის დანგრევა, რუსეთის პროლეტარიატს გახდიდა საერთაშორისო რევოლუციური პროლეტარიატის ავანგარდად“¹⁾.

ლენინმა პირველმა წამოაყენა ლოზუნგი სოციალ-დემოკრატიის გადასვლისა ვიწრო პროპაგანდიდან მასობრივ აგიტაციაზე, წრეობანის ლიკვიდაციაზე და თვითმპყრობელობის წინააღმდეგ მუშათა კლასის პოლიტიკური ბრძოლის ორგანიზაციაზე.

ლენინმა პირველმა განახორციელა გადასვლა პროპაგანდიდან აგიტაციაზე თავის მიერ შექმნილ პეტერბურგის „მუშათა კლასის განთავისუფლებისათვის ბრძოლის კავშირში“.

ლენინის იდეები შეიჭრა ამიერკავკასიაში.

რევოლუციური სოციალ-დემოკრატიის ლენინური დროშა კავკასიაში აღმართა ამხანაგმა სტალინმა.

ამხანაგ სტალინის ხელმძღვანელობით 1898 — 1900 წლებში ჩაისახა და ჩამოყალიბდა კავკასიის სოციალ-დემოკრატიის რევოლუციურ-ლენინური ფრთა.

ამხანაგმა სტალინმა ამხ. კეცხოველთან და წულუკიძესთან ერთად თბილისისა და ბაქოს სოციალ-დემოკრატიული ორგანიზაციები გადაიყვანა პოლიტიკური გაფიცვების ხელმძღვანელობაზე, ანხორციელებდა რა გადამწყვეტ გადასვლას პროპაგანდიდან და აგიტაციიდან მუშათა კლასის მასობრივი პოლიტიკური ბრძოლის ორგანიზაციაზე.

ლადო კეცხოველი იყო პროფესიონალი რევოლუციონერი, ლენინურ-ისკრული იატაკქვეშეთის გამოჩენილი ორგანიზატორი. იგი მოხერხებულად ათავსებდა ღრმა და გულმოდგინე კონსპირაციას და ყოველდღიურ კავშირურთიერთობას თბილისისა და ბაქოს მუშებთან, აწყობდა რა ყველაზე რთულ და ძნელ რევოლუციურ ღონისძიებებს.

ვლადიმერ (ლადო) ზაქარიას-ძე კეცხოველი დაიბადა 1876 წლის 2 იანვარს თბილისის გუბერნიის გორის მაზრის სოფელ ტყეიავეში. მისი მამა — ზაქარია კეცხოველი მღვდელი იყო, ჰყავდა ხუთი ვაჟი და ერთი ქალიშვილი. ლადო ჯერ რვა წლისა არ იყო, რომ დედა მოუკვდა. გაჭირვებამ და სიღარიბემ ლადოს უფროსი ძმები აიძულეს მიეტოვებინათ მშობლების სახლი; ისინი საქართველოს სხვადასხვა კუთხეში იმყოფებოდნენ. უფროსი ძმა ნიკო 1878 — 1885 წლების პერიოდში ნაროდნიკი იყო და კავშირი ჰქონდა გაბმული რუს ნაროდნიკებთან.

1883 წელს შვიდი წლის ლადო მიიბარეს გორის სასულიერო სასწავლებელში, სადაც იგი გატაცებით კითხულობდა ქართველ კლასიკოსთა აკრძალულ წიგნებს, რომელნიც მასში ცოდნის წყურვილს აღვიძებდნენ.

ლადო ბავშვობიდანვე შეტად გულისხმიერი, მშვიდი, სერიოზული და დინჯი იყო. იგი თუ ხელს მოჰკიდებდა რაიმე საქმეს, დიდი შეუპოვრო-

¹⁾ ვ. ი. ლენინი — თხზულებანი, ტ. IV, გვ. 382.

ბით მიჰყავდა ბოლომდე. ხასიათის სიმტკიცე და მიზანსწრაფულობა ლადომ თავის მშვენიერი სიცოცხლის დამღევამდე შეინარჩუნა.

ლადო ჯერ კიდევ სასულიერო სასწავლებელში გახდა ათვისტი. მას არ სწამდა ღმერთი, არ უყვარდა წირვა-ლოცვა და ამხანაგებს შორის უღმერთოს სახელი ჰქონდა გავარდნილი.

არდადეგებს ლადო ატარებდა თავის სოფელ ტყვიავეში. მას დიდად აინტერესებდა გლეხთა ცხოვრება. იგი იცნობდა თავისი სოფლის თითქმის ყველა გლეხის ოჯახს. გლეხები უკიდურეს გაჭირვებაში სცხოვრობდნენ. მათ სულს უხუთავდა გადასახადები, ბეგარა, შიწის იჯარა. თავადაზნაურთა და მემამულეთა თვითნებობა. პოლიციის ხელისუფალნი სძარცვავდნენ გლეხებს, იჭრებოდნენ სახლებში და საგადასახადო ნარჩენთა დასაფარავად ართმევდნენ გლეხებს საოჯახო ნივთებს, მიერეკებოდნენ პირუტყვს და სხვ. წინააღმდეგობის გაწევის სულ ოდნავი ცდილას გლეხებს დაუზოგავად ამათრახებდნენ.

ველური თარემის ეს სურათები ლადოზე მძიმე შთაბეჭდილებას ახდენდნენ და იწვევდნენ მასში სიძულვილის გრძნობას დამმონებლები-შაღმი — მეფისა, მემამულეებისა და თავად-აზნაურებისადმი.

ლადო ხშირად ეჩხუბებოდა მამას და ჰგმობდა მას გლეხებისაგან საეკლესიო ხარჯის შეგროვებისათვის. იგი აგიტაციას ეწეოდა და არწმუნებდა გლეხებს, რომ ღმერთი არ არის — იგი მღვდლებმა გამოიგონეს. ის, რომ ხუცესებს საეკლესიო ხარჯი არ უნდა აძლიოთო. მამის მრავალი ცდა, რომ ლადო „ქრისტიანულ გზაზე“ დაეყენებინა, სრული დამარცხებით თავდებოდა.

სასულიერო სასწავლებლის მეოთხე კლასში ყოფნისას, ლადომ დაიწყო ხელნაწერ ჟურნალის „განთიადის“ გამოშვება, რაც ადმინისტრაციამ გამოამუქლავა, ლადომ ყოფაქცევაში ორიანი მიიღო. ცუდი ნიშნის გამო იგი არ მიიღეს თბილისის სასულიერო სემინარიაში, — და მამის ხანგრძლივი დავიდარაბის შემდეგ იგი „ყოფაქცევის გამოსასწორებლად“ მეორე წელს დასტოვეს გორის სასულიერო სასწავლებელში.

II

გორის სასულიერო სასწავლებელში ლადო კეცხოველი პირველად გაეცნო და დაუმეგობრდა ამხანაგ სტალინს. ამხანაგი სტალინი ლადო კეცხოველზე უმცროსი იყო; იგი სასწავლებლის საშუალო-მოსამზადებელ კლასში შევიდა 1888 — 89 სასწავლო წელს, როდესაც ლადო უკვე მესამე კლასში იყო.

გორის სასულიერო სასწავლებლის დამთავრების შემდეგ, კეცხოველი 1891 წლის სექტემბერს შევიდა თბილისის სასულიერო სემინარიაში. იჩენს რა დიდ წარმატებებს ყველა საგანში, იგი განსაკუთრებული გულმოდგინებით სწავლობს ისტორიასა და ლიტერატურას. მალე იგი შევიდა სემინარიელთა წრეში, რომელსაც ხელმძღვანელობდა ცნობილი ქართველი მწერალი ე. ნინოშვილი.

თავისი ხასიათით წრე ლიტერატურულ-საგანმანათლებლო იყო — იქ სწავლობდნენ ტურგენევის, დოსტოევსკის, ლევ ტოლსტაის, ბელინსკის, დობროლიუბოვის, ჩერნიშევსკის, გერცენის, პისარევის, ყაზბეგის, ბარათაშვილისა და სხვათა ნაწარმოებთ. სემინარიაში მძვინვარე იეზუიტური რეჟიმი იძულებულს ხდიდა, რათა ამ წრის მეცადინეობა კონსპირატულად ეწარმოებინათ, სემინარიელებს უთვალთვალებდნენ.

1893 წლის 30 ნოემბერს ახალგაზრდა ლადო კეცხოველმა თბილისის განაპირა უბანში, საბურთალოში, მოაწყო სემინარიის მოსწავლეთა პირველი კრება, სადაც გადაწყდა გამოცხადებულიყო ვაფიცივა სემინარიაში არსებული რეჟიმის წინააღმდეგ პროტესტის ნიშნად. 1893 წლის 1 დეკემბერს დაიწყო ვაფიცივა და იგი ოთხ დღეს გაგრძელდა. მოსწავლეებმა საქართველოს ეგზარხოსს წარუდგინეს თავისი მოთხოვნები, რომელთა მთავარი პუნქტები იყო: სემინარიელების ზვერვის შეწყვეტა, სემინარიიდან გაძევება ზედამხედველების ივანოვისა და პოკროვსკის, თავნება და ადამიანის მოძულე მასწავლებლის ბულგაკოვისა, და ქართული ენის კათედრის შემოღება, იმ ენისა, რომელსაც მეფის მოხელეები „ძალის ენად“ აცხადებდნენ, სასტიკად სდევნიდნენ რა დედაენაზე მოლაპარაკე სემინარიელებს.

არ შესწევდა რა ძალა ვაფიცივის ლიკვიდაციისათვის, დაბნეულმა მმართველობამ, ერთი თვით დახურა სემინარია.

თბილისის ჟანდარმთა საგუბერნიო სამმართველოს უფროსმა იანკოვსკიმ პეტერბურგში გაგზავნა საგანგაშო დეპეშა:

„პეტერბურგი. ჟანდარმთა კორპუსის უფროსს.

მართლმადიდებელთა სემინარიის მოსწავლეთა უმრავლესობამ, მოითხოვა რა ზოგიერთი მასწავლებლის გაძევება და ქართული ლიტერატურის კათედრის შემოღება, შესწყვიტა მეცადინეობა, რჩევა-დარიგება უშედეგოდ დარჩა. ეგზარხოსის დეპეშის თანახმად, სინოდის განკარგულებით მოწაფეები დათხოვნილი არიან 8 იანვრამდე“.

მოსწავლეთა დათხოვნას მოჰყვა რეპრესიები: 87 მოწაფე გარიცხენ სემინარიიდან „მგლის ბილეთით“. ოცდასამ გარიცხულს, მათ შორის ვაფიცივის ორგანიზატორს, ლადო კეცხოველს აეკრძალა თბილისში ცხოვრება.

1893 წლის დეკემბრიდან 1894 წლის აგვისტომდე ლადო ცხოვრობდა სოფელ ტყვიავში, ხოლო 1894 წლის შემოდგომაზე გაემგზავრა კიევში, სადაც მოახერხა სასულიერო სემინარიაში შესვლა.

როგორც ვიცით, ამ წლებში კიევში არსებობდა არალეგალური სოციალ-დემოკრატიული ჯგუფი. მან 1897 წელს, პოლონელ სოციალ-დემოკრატთა კიევის ჯგუფთან შეერთების შემდეგ, დააარსა „მუშათა კლასის განთავისუფლებისათვის მებრძოლი კიევის კავშირი“, რომელმაც მნიშვნელოვანი როლი ითამაშა რსდმპ I ყრილობის მოწვევაში. ლადო კეცხოველი აქტიურ მონაწილეობას იღებდა კიევის რევოლუციური სოციალ-დემოკრატიული წრეების მუშაობაში.

კეცხოველის რევოლუციური მუშაობა შეუმჩნეველი არ დარჩა კიევის უანდარმერიას. 1896 წლის აპრილში იგი დააპატიმრეს. კიევის საპატიმროში სამი თვის ყოფნის შემდეგ ლადო ორი წლის ვადით გადაასახლეს სამშობლოში პოლიციის ზედამხედველობის ქვეშ. 1896 წლის შემოდგომიდან 1897 წლის აგვისტომდე იგი ცხოვრობდა სოფელ ტყვიანში, ხოლო შემდეგ სოფელ ჯავაში (სამხრეთ-ოსეთი).

1897 წლის სექტემბერში ლადო დაემალა პოლიციის ზედამხედველობას და გადავიდა თბილისში, სადაც შევიდა „მესამე დასში“.

„მესამე დასი“ იყო საქართველოს პირველი სოციალ-დემოკრატიული ორგანიზაცია. 1893—1898 წლების პერიოდში იგი ლეგალურად ჰქადაგებდა მარქსიზმის ეკონომიურ მოძღვრებას და ერთგვარ დაღმბითს როლს თამაშობდა საქართველოსა და ამიერკავკასიაში სოციალ-დემოკრატიის იდეების გავრცელების საქმეში.

1898 წელს ამ ჯგუფში შევიდა ამხანაგი სტალინი. „მესამე დასში“ ამხანაგი სტალინის შესვლის შემდეგ, მისი ინიციატივითა და მისი ხელშეძღვანელობით ჩაისახა და ჩამოყალიბდა საქართველოს სოციალ-დემოკრატიულ რევოლუციურ-მარქსისტული ფრთა.

როგორც ვიცით, ბოლშევიკური პარტიის შემქმნელი ვლადიმერ ილიას-ძე ლენინი უდიდეს მნიშვნელობას აძლევდა არალეგალურ პრესას. პროლეტარული პარტიის შექმნის ლენინურ გეგმაში ძირითად როლს წარმოადგენდა ორგანიზაცია საერთოორუსული პოლიტიკური გაზეთვისა, როგორც მუშათა მასებთან მჭიდროდ დაკავშირებულ პროფესიონალ-რევოლუციონერთა იდეური და ორგანიზაციული ცენტრისა. არალეგალური პრესის ორგანიზაციის საკითხი 1898 წელს მწვავე უთანხმოების საგანი გახდა „მესამე დასის“ რევოლუციურ უმცირესობასა და ოპორტუნისტულ უმრავლესობას შორის.

იმ დროს, როცა „მესამე დასის“ უმრავლესობა, რომელიც ეწეოდა მარქსიზმის ვულგარიზაციას და ბურჟუაზიული ნაციონალიზმის ინტერესებს უგუებდა მას, განაგრძობდა თავის საქმიანობას ლეგალური პრესის ორგანოებში, ამხანაგებმა სტალინმა, კეცხოველმა და წულუკიძემ გადაჭრით დაიწყეს ბრძოლა მებრძოლი რევოლუციური არალეგალური გაზეთის შექმნისათვის.

ამ ბრძოლაში ლადომ განსაკუთრებული როლი ითამაშა. თბილისში იგი სამსახურში შევიდა ხელაძის სტამბაში და დაჟინებით შეუდგა სტამბის საქმის შესწავლას. ლადომ იქ მალე დაბეჭდა დიკშტეინის ბროშურა „ლუკმა-პურის ისტორია“, რომელიც მან სთარგმნა ქართულ ენაზე. ეს იყო პირველი არალეგალური ქართული წიგნაკი. ლადომ ნესძლო აგრეთვე დაებეჭდა რამდენიმე პროკლამაცია და ბროშურა.

ლადო კეცხოველი უახლოესი მეგობარი იყო ამხანაგი სტალინისა, კეცხოველის ბინაზე, ხშირად ამხანაგები სტალინი და ლადო გვიან ნაგულაძემდე რჩებოდნენ და საუბრობდნენ მუშათა მოძრაობაზე, ლენინზე, პლუტინოვზე...

1898 — 1900 წლებში ამხანაგმა სტალინმა ლადო კეცხოველსა და წულუკიძესთან ერთად თბილისის სოციალ-დემოკრატების მუშაობა გადაიყვანა მასობრივი აგიტაციისა და თვითმპყრობელობის წინააღმდეგ პოლიტიკური ბრძოლის რეღსებზე. 1899 წელს თბიღსში, ქალაქგარეთ მოწყობიღ იქნა მათობა, რომელზედაც ლადო თავის მგზნებარე სიტყვაში მოუწოდებღა მუშებს თვითმპყრობეღობასთან ბრძოღსიღკენ.

ამხ. ვანო სტურუღა თავის მოგონებებში ამ მათობაზე სწერღა:

„1899 წელს ჩვენმა არაღვეღლურმა წრეებმა გადასწყვიტეს არაღვეღლური მათობა მოეწყოთ ქალაქგარეთ. თავი მოიყარა დაახლოვებით 70 კაცმა. ამ დღეს მე პირვეღად ვნახე ლადო კეცხოვეღი. გახსნეს მათობა, პირვეღი სიტყვა წარმოსიტქვა მიხა ბოქოროიძემ, შემდღე გამოვიღღა ლადო კეცხოვეღი“¹⁾.

1899 წღსიღ დამღვეღს ლადო კეცხოვეღი აწყობს და ხელმძღვანეღობს თბიღსიღს ცხენიღს ტრამვაიღს („კონკიღს“) მუშათა გაფიცვას. ცხენიღს ტრამვაიღს მუშები 13 საათიღნ სამუშაო დღეში დებუღობდნენ 90 კაბეიკიღდან 1 მანეღამდღე. ამასთან ამ ხელღვასიღს დიდი ნაწიღი უნდებოღდა ჯგარიმების გამორიღცხვას. მუშებს აჯგარიმებდნენ ყოვეღნაიღი საბაბით: სწრაფი სვღისთვეიღს, წყნარი სვღისთვეიღს, გაუფრთხიღებელი სვღისთვეიღს, უხეშობისათვეიღს, ურჩობისათვეიღს და სხვ. ასეთი სისტემიღს გამო 1899 წელს სამუშაოღდ 15 დღიღნ სამუშაო პერიოღში მხოლოღ 5 მუშამ მიიღღო თვეიღთეულმა 15 მანეღი. 476 მუშამ მიიღღო ერთი მანეღიღდან 10 მანეღამდღე, ხოლო 21 კაცმა მიიღღო ერთ მანეღზე ნაკღები. ჯგარიმების წინააღმდეგ პროტესტებისათვეიღს მუშებს სასტიკად უსწორდებოღდნენ. მაგალითად, ცხენიღს ტრამვაიღს მუშა ზ. ლომიძემ როტმიღსტრ ბრუნთან გაფიცვის გამო დაკითხვისას განაცხაღა:

„ტრამვაიღს დირექტორიღს თხოვნით ჩვენ მივეყავდიღთ მე-10 უბნიღს პროღციღიაში, სადაც ბოქაული თუმანოვი მრავაღვზის ცემიღს შემდღე გვაიღძუღებღდა უეჭვეღად დავმორჩიღებოღდით ტრამვაიღს უფროსიღს მოთხოვნებს, წინააღმდეგ შემთხვევაში გვემუქრებოღდა თბიღსიღსიღდან გადასახღვზას“²⁾.

გაფიცვა დაიწყო 1900 წღსიღ 1 იანვარს და დამთავრღდა მუშების სასარგებლოღდ.

თბიღსიღს სოციალ-დემოკრატუღი ჯგუფიღს ხელმძღვანეღობით, რომელსაც მეთაურობდნენ ამხანაგები სტალინი, კეცხოვეღი და ა. წულუკიძე, იზრდებოღდა და ფართოვდებოღდა მუშათა პოლიტიკური ბრძოღა თვითმპყრობეღობიღს წინააღმდეგ. 1901 წელი აღინიშნა პროღეტარიღტის პირვეღი აშკარა პოლიტიკური გამოსვღით.

1) „რევოღუციის მატინე“ № 2, 1925 წ., გვ. 73 — 74.

2) საქართვეღოს სს რესპუბლიკიღს ცენტრალური საარქივო სამმართველო, ფ. 7, ს. 255, ფ. 25.

ამხანაგმა სტალინმა და თბილისის სოციალ-დემოკრატიის ხელმძღვანელმა ჯგუფმა 1901 წელს მოამზადეს საპირველმართისო მუშათა დემონსტრაცია ქალაქის ქუჩებში. გამოშვებულ იქნა პროკლამაცია, რომელშიაც ჩამოყალიბებული იყო მუშათა კლასის მოთხოვნანი და განმარტებული პროლეტარიატის ისტორიული როლი. ამხანაგ სტალინის პირადი ხელმძღვანელობით შემუშავებულ იქნა ამ დემონსტრაციის გეგმა და ჩატარდა მთელი აუცილებელი საორგანიზაციო მუშაობა.

1901 წლის 22 აპრილს, სალდათის ბაზარში, ყოფილი ალექსანდრეს ბაღის რაიონში, გაიმართა 1 მათისადმი მიძღვნილი დემონსტრაცია. დემონსტრაციაში მონაწილეობა მიიღო თბილისის ქარხნებისა და ფაბრიკების დაახლოვებით ორმა ათასმა მუშამ, რომლებიც გამოვიდნენ წითელი დროშებით. დემონსტრანტებს შეუტის პოლიციამ და ყაზახებმა: შეტაკების დროს დაიჭრა 14 მუშა და დააპატიმრეს 50 დემონსტრანტზე მეტი.

ამხანაგი სტალინი მონაწილეობას იღებდა ამ დემონსტრაციაში და პირადად ხელმძღვანელობდა მას.

მუშების დემონსტრაცია თბილისის — რუსეთის თვითმპყრობელობის კავკასიის ამ ციტადელის — ქუჩებში გახდა უდიდესი პოლიტიკური მოვლენა და მან უდიდესი რევოლუციური ზეგავლენა მოახდინა მთელ კავკასიაზე.

თბილისის დემონსტრაციის გამო ლენინური გაზეთი „ისკრა“ 1901 წელს სწერდა:

„22 აპრილის კვირას თბილისში მომხდარი ამბავი წარმოადგენს ისტორიულ-მნიშვნელოვან ამბავს მთელი კავკასიისათვის; ამ დღიდან კავკასიაში იწყება აშკარა რევოლუციური მოძრაობა“.

ლადო კეცხოველს არ შეეძლო მონაწილეობა მიეღო ამ დემონსტრაციაში. 1900 წელს იგი თბილისის ხელმძღვანელი პარტიული ჯგუფის გადაწყვეტილებით, რომელსაც მეთაურობდა ამხანაგი სტალინი, პარტიული მუშაობისათვის გაიგზავნა ბაქოში.

ამხანაგმა სტალინმა და თბილისის ხელმძღვანელმა პარტიულმა ჯგუფმა ლადოს დაავალეს განემტკიცებინა ბაქოს სოციალ-დემოკრატიული ორგანიზაცია და ბაქოში მოეწყო არალეგალური სტამბა.

ლადო კეცხოველმა თავისი ენერგიული მუშაობით გააცხოველა ბაქოს სოციალ-დემოკრატიული ორგანიზაცია და მისცა მას ლენინური-ისკრული სახე. 1901 წ. მოეწყო რსდმპ ბაქოს პირველი კომიტეტი ლენინური-ისკრული მიმართულებისა.

IV

ბაქოში ლადო კეცხოველი ცხოვრობდა არალეგალურად, ყალბი პასპორტით, ხან დემეტრაშვილის სახელზე, ხან კი ნიკოლოზ მელიქოვის სახელზე. კეცხოველის საძებრად ბაქოში გაგზავნეს ჟანდარმები თბილისიდან, მაგრამ ოსტატური კონსპირაციის წყალობით იგი შედარებით დიდხანს ახერხებდა დამალვას.

თბილისის ხელმძღვანელი ჯგუფის და პირადად ამხანაგ სტალინის ხელმძღვანელობითა და დახმარებით ლადო კეცხოველმა 1901 წელს ბაქოში მოაწყო არალეგალური სტამბა, რომელიც წარმოადგენდა ჩვენი პარტიის ერთერთ უდიდეს სტამბას. თბილისის ხელმძღვანელმა ჯგუფმა სტამბა მოამარაგა ფულით, შრიფტით, ლადოს დასახმარებლად გაგზავნა ორი ასოთამწყობი სოციალ-დემოკრატიული მუშების წრიდან. თუ რა ოსტატურად აღწევდა ლადო თავს მთელ რიგ სიძნელეებს, რომლებიც დაკავშირებული იყო სტამბის შექმნასთან, ამაზე მოგვითხრობა ლ. ბ. კრასინი:

„... არ იყო არავითარი შესაძლებლობა შეგვეძინა საბეჭდი. მანქანა და სისტემატურად გვეყიდა ქალაღი, საღებავი, შრიფტი და სხვ., თუ არ გვექნებოდა გუბერნატორის მოწმობა. სტამბის გახსნის უფლებაზე. ამხ. ლადომ ძალიან უბრალოდ გაართვა თავი ამ სიძნელეს. მან განჯის გუბერნატორის სახელით შეადგინა თავის სახელზე მოწმობა სტამბის გახსნის უფლებაზე, გადასწერა ეს მოწმობა წინასწარ მიღებულ ბლანკზე, რომელსაც გუბერნატორის ტიტული ეკრა, და შემდეგ თვითონ მოაწერა ხელი ამ დოკუმენტს გუბერნატორის მაგივრად... გადიღო ასლი ყალბი მოწმობიდან, დაამოწმა ეს ასლი ბაქოს ნოტარიუსთან და ამგვარად მიიღო დოკუმენტი, რომელზეც უკვე არცერთი ყალბი ხელმოწერა არ იყო. ამ დოკუმენტით ლადომ უხიფათოდ შეიძინა საჭირო მანქანა და მასაღები, და რსდმპ იატაკქვეშეთის ტექნიკამ დაიწყო მუშაობა ბაქოში“...

ბაქოს სტამბას, რომელიც ლადო კეცხოველმა მოაწყო რსდმპ თბილისის ხელმძღვანელი ჯგუფის დავალებით, უდიდესი მნიშვნელობა ჰქონდა არა მარტო კავკასიის სოციალ-დემოკრატიისათვის, არამედ მთელი რუსეთის რევოლუციური სოციალ-დემოკრატიისათვისაც საერთოდ. ამ სტამბაში 1901 წლის სექტემბრიდან იწყო გამოსვლა პირველმა ქართულმა არალეგალურმა გაზეთმა „ბრძოლამ“ — თბილისის რევოლუციური სოციალ-დემოკრატიის ორგანომ. „ბრძოლა“ იყო ლენინურ-ისკრული მიმართულების პირველი რევოლუციური გაზეთი კავკასიაში.

„ბრძოლა“ აყენებდა აგიტაციის ფართოდ გაშლის ამოცანას, მოუხმობდა მუშათა კლასს მეფის, მემამულეებისა და კაპიტალისტების წინააღმდეგ საბრძოლველად. მან გამოაცხადა სოციალიზმისათვის ჰებრძოლი მუშათა კლასის რიგების ურღვევი ერთიანობა მთელს რუსეთში.

გაზეთი „ბრძოლა“ იცავდა პროლეტარიატის დიქტატურის იდეას, ამხელდა „ლეგალურ მარქსისტებს“ და ეკონომისტებს, იცავდა მუშათა კლასის აშკარა პოლიტიკური ბრძოლის და ბურჟუაზიულ-დემოკრატიულ რევოლუციაში პროლეტარიატის ჰეგემონიის ლენინურ იდეას.

თბილისის ხელმძღვანელი სოციალ-დემოკრატიული ჯგუფის, პროკლამაციები, რომლებიც სტამბაში იბეჭდებოდა, უაღრესად ფართოდ ვრცელდებოდა კავკასიაში. და განსაკუთრებით ფართოდ იყო ვავრცელებული მუშებსა და გლეხებს შორის პროკლამაციები, გამოშვებული 1901 წელს მეფის რუსეთთან საქართველოს ეგრეთწოდებული „შვერთე-

ბის“ ასი წლისთავის დღესასწაულთან დაკავშირებით. ისინი ყველგან იყო გაფანტული, მათ კიფხულთბდნენ ჯარისკაცებიც, იკრიბებოდნენ რა 12-15 კაცისაგან შემდგარ ჯგუფებად.

გაზეთ „ბრძოლის.“ მიერ გამოცემულ ერთერთ პროკლამაციაში ნათქვამი იყო:

„დღეს, როცა ათასობით მშრომელი ხალხი და მისი წარმომადგენელი ციხეში ლპებიან, დღეს, როცა ჩვენ თვალწინ დღე მუდამ მდინარეებზე დგება ამ ტანჯული ბრბოს გამონადენი სისხლისაგან, დღეს, როცა თავისუფალ^{ად} სიტყვა, მოქმედება, ძმური სიყვარული აღკრძალული ხილია ამ მრავალტანჯულ ხალხისათვის და როცა მთავრობის ბილწი აგენტები საზოგადოებაში მეჭრბამეობას, შიშს, გარყვნილებას სთესავენ, დღეს როცა ყოველი გულწრფელობა და პატიოსნება მთავრობის „ნადზორის“ ქვეშ არის და მის სიბილწეს გამწარებული ებრძვის თვით რუსეთის საუკეთესო ნაწილი — დღეს, სწორედ ამ დროს ჩვენი თავად-აზნაურობა გამოდის ხალხის სახელით და ამავე მთავრობას მადლს ეუბნება და ძმურათ ხელს ართმევს!!!

მაშ შევერთდეთ მეგობრებო, შევერთდეთ, ყველა ქვეყნის მუშებო, დღევანდელი გათახსირებული მთავრობის დასამარცხებლათ!“¹⁾

ეს მეფის ხელისუფლებისათვის და ქართველი თავად-აზნაურებისა და მემამულეებისათვის მართლაც არასასიამოვნო „საიუბილეო საჩუქარი“ იყო, რომელმაც დიდ ბათაბალა აუტეხა ჟანდარმერიასა და პოლიციას.

სტამბის მოწყობამ და არალეგალური ლიტერატურის გამოცემამ მოითხოვა განსაკუთრებული გამბედაობა, ენერგია, შეუპოვრობა და დიდი ძალღონე. ლადო კეცხოველი. ცხოვრობდა რა სტამბაში, მთლად მიეცა ამ სამუშაოს. მთელი თვეობით მუშაობდა ლადო თითქმის მთელ დღე-ღამეებში, თავაუღებლად; იგი სისტემატურად ღებულობდა გაზეთ „ბრძოლისათვის“ სტატიებსა და სხვა მასალებს ამხანაგ, სტალინისაგან დათბილისის ხელმძღვანელი სოციალ-დემოკრატიული ჯგუფის სხვა წევრებისაგან. მთელ რიგ სტატიებს ლადო თვითონ სწერდა, ერთდამივე დროს ასრულებდა რედაქტორის, კორექტორის, ასოთამწყობისა და მბეჭდავის როლს და სიყვარულით უძღვებოდა ამ რთულ და სახიფათო საქმეს.

თავის დაძაბულ მუშაობას სტამბაში ლადო ათავსებდა დიდ ორგანიზატორულ მუშაობასთან. იგი ხელმძღვანელობდა რსდმპ ბაქოს კომიტეტს და მთელ სოციალ-დემოკრატიულ მუშაობას ბაქოში, ზრდიდა რევოლუციონერი მუშების აქტივის ლენინურ „ისკრის“ სულისკვეთებით, რაზმავდა მათ ლენინის იდეების ირგვლივ.

მთელ თავის მრავალფეროვან რევოლუციურ მუშაობას ბაქოში კეცხოველი ატარებდა რსდმპ თბილისის ხელმძღვანელი ჯგუფის და ამხანაგ სტალინის მითითებებით. ლადოს სისტემატური წერილობითი კავშირი

1) პროკლამაციიდან რუსეთთან საქართველოს „შეერთების“ 100 წლისთავის იუბილეს გამო. 1901 წ. სექტემბერი. „ბრძოლის“ რედაქციის გამოცემა. სტამბა „ბრძოლა“.

ჰქონდა ამხანაგ სტალინთან, ხოლო უმნიშვნელოვანეს საკითხებზე მითითებებისა და ჩაჩევისათვის იგი ჩადიოდა ამხანაგ სტალინთან თბილისსა და ბათუმში.

V

ბაქოში მუშაობის დროს, ლადო კეცხოველმა დაამყარა კავშირი ვ. ი. ლენინთან, და ვლადიმერ ილიას-ძის დავალებით ბაქოს სტამბამ იწყოლენინური „ისკრის“ გამრავლება.

„ისკრა“ და სხვა ისკრული მასალები, ბაქოს სტამბაში დაბეჭდილნი, ფართოდ ვრცელდებოდა რუსეთის სამხრეთ ქალაქებში. ამავე დროს ლადომ მოაგვარა ისკრულ გამოცემათა ტრანსპორტი საზღვარგარეთიდან რუსეთში ვენა-თავრიზ-ბაქოს ხაზით.

როდესაც 1902 წლის მარტში შეიქმნა სტამბის ჩავარდნის რეალური საფრთხე, გადაწყდა გადაეტანათ იგი ბაქოდან რუსეთში. სტამბისათვის ადგილის გამოძებნა დაეკისრა ლადო კეცხოველს; ამ მიზნით იგი 1902 წლის აპრილს გაემგზავრა რუსეთში.

ლადომ შემოიარა მთელი რიგი ქალაქები (კიევი; სამარა და სხვ.); მაგრამ პარტიულმა ორგანიზაციებმა ამ ქალაქებში ვერ შესძლეს აღმოეჩინათ მისთვის საჭირო დახმარება სტამბის მოწყობის პირობათა მომზადებაში, და 1902 წლის აგვისტოს იგი დაბრუნდა ბაქოში და სტამბისთვის დაიჭირავა ახალი სადგომი ჩადრის ქუჩაზე.

ჟანდარმერიამ, ბოლოსდაბოლოს, შესძლო მიეგნო დაუცხრომელი რევოლუციონერის კვალისათვის, და 1902 წ. 2 სექტემბერს ლადო კეცხოველი დააპატიმრეს ბაქოში და მოათავსეს ბაქოს საპრობილეში, საიდანაც 1902 წ. სექტემბრის დამლევს გადაიყვანეს თბილისის მეტეხის ციხეში. დააპატიმრებისას ლადომ, რათა ამხანაგები გამოეხსნა, მთელი დანაშაული თავისთავზე მიიღო და ვაბედულად განაცხადა, რომ იგი არის „პროფესიონალი რევოლუციონერი ვლადიმერ კეცხოველი“.

დაკითხვებზე ლადოს განსაკუთრებული ღირსებითა და მტკიცედ ეჭირა თავი. ბაქოს ჟანდარმები პოლიციის დეპარტამენტისადმი თავის მოხსენებაში მას ახასიათებენ, როგორც „ფრიად მარჯვე, ფრთხილ ადამიანს, რომელმაც დაკითხვებზე ყველა ზომა მიიღო. რათა სხვები გამოეხსნა... თავის დამხმარეთა დასახელებაზე კეცხოველმა, როგორც სხვებმა, უარი განაცხადა, რის გამო ჯერ შეუძლებელი გახდა გამოგვერკვია ზოგიერთ პირთა ურთიერთკავშირი რევოლუციურ საქმიანობის მხრივ“ 1).

საპრობილის რეჟიმმა ვერ გასტეხა ლადო კეცხოველის რკინის ნუბისყოფა. უშიშარი რევოლუციონერი აქაც განაგრძობდა ბრძოლას. იგი

1) საქართველოს სსრ ცენტრალური საარქივო სამმართველო, ფ. 36, ს. 467, ტ. II-33. 7 — 23.

დაუკავშირდა პატიმრებს, დაულაღვად იბრძოდა საპრობილის წესების წინააღმდეგ, აწყობდა პატიმართა გაფიცვებსა და გამოსვლებს.

საპატიმროს ადმინისტრაციამ გადასწყვიტა დაეცვა ჯალათების მუნდირის ღირსება. თვითმპყრობელობის ქოთაკი ძაღლები აყუფდნენ ფეხქვეშ გათელილი „ხელისუფლების პრესტიჟის“ აღდგენაზე.

აი რას სწერდა მეტეხის ციხის უფროსი თბილისის საგუბერნიო კანდარმთა სამმართველოს უფროსს:

„მაქვს პატივი გთხოვოთ, თქვენო მაღალკეთილშობილება, რათა სამხედრო საპრობილეში გადაიყვანოთ მეტეხის ციხეში მოთავსებული პოლიტიკური პატიმარი ვლადიმერ კეცხოველი, რომელიც მუდამ თავს გვიჩვენებს ყოვლად ცუდი მხრით თავის უმსგავსო მოქმედებით მთელა ხნის განმავლობაში დღიდან მისი მეტეხის ციხეში მოთავსებისა.

საპრობილეში მისი პატიმრობის დროის განმავლობაში მომხდარ არეულობათა უმეტესობა გამოწვეულია ისევ და ჩსევ ამ პატიმრის მეოხებით, რომელიც უაღრესად მადემორალიზებურად მოქმედებს თავის გარშემო მყოფ პირებზე, სეკრეტებში, თავის ამხანაგებზე.

უკანასკნელ, ამა წლის 15 ივლისის არეულობაში კეცხოველმა მიიღო ფრიად აქტიური მონაწილეობა, რისთვისაც დაედო დისციპლინარული სასჯელი, ბნელ კარცერში შვიდი დღე-ღამის განმავლობაში ჯდომა.

ამ დისციპლინარული სასჯელის ვადის დამთავრების შემდეგ სასურველი იქნებოდა კეცხოველი არ შეგვეყვანა სასეკრეტო შენობათა კორპუსში, იმ პირობებში, რომელშიაც მისი გავლენა ხელსაყრელ ნიადაგს ჰპოვებდა და დაუყოვნებლივ გადავიყვანოთ იგი სამხედრო საპრობილეში. რათა მომავალში თავიდან ავიცილოთ არეულობა პოლიტიკურ პატიმრებს შორის, აღვადგინოთ ფეხქვეშ გათელილი პრესტიჟი ხელისუფლებისა. ჩავუნერგოთ მათ პატივისცემა საპრობილის ადმინისტრაციის კანონიერ მოთხოვნებისადმი და ამით დაუბრკოლებლად და ზუსტად შევასრულოთ სამსახურის ყველა მოვალეობანი“¹⁾.

VI

ლადო კეცხოველი თავისი სიცოცხლის უკანასკნელ წუთამდე იჩენდა რევოლუციურ შეურიგებლობას, სიმამაცეს, სიმტკიცეს და უშიშრობას. საპრობილეში მოთავსებული იგი აქაც თავს კი არ იცავდა, არამედ უტევდა თვითმპყრობელობას.

ლადოს მებრძოლი სულისკვეთების გასატეხად, საპრობილის ადმინისტრაცია აამოქმედებდა ხოლმე რეპრესიების მთელ არსენალს: მას კარცერში აგდებდნენ, არომევენენ ქვეშსაგებს, არომევენენ წიგნებს, არ აძლევდნენ სეირნობის ნებას, უკრძალავდნენ გადაცემებს... მაგრამ ლადო არ ნებდებოდა. რეპრესიების პასუხად იგი ხმამაღლა ყვიროდა ფანჯრიდან: „გაუმარჯოს პოლიტიკურ თავისუფლებას! ძირს თვითმპყრობელო-

1) საქართველოს ცენტრარქივი, საარქ. ფ. № 7, კა. 427, 1903 წ. № 8, ტ. 4 თბილ. გუბ. უანდ. სამმართ. ფ. 2.

ბა! გაუმარჯოს სოციალიზმს!“ და ამ მოწოდებასაც ეხმაურებოდა საპყრობილის მთელი პოლიტიკური განყოფილება.

რევოლუციის კეთილშობილი რაინდი, იგი მთლად გამსჭვალული და მოცული იყო რევოლუციური აზრით, გრძნობით, მოქმედებით.

მის გულში გიზგიზებდა რევოლუციისათვის ბრძოლის დაუქრობელი ცეცხლი. შთაგონებული, ღრმად-იდეური, იგი თავის ყოველ ნაბიჯს მიმართავდა რევოლუციური საქმის გამარჯვებისაკენ. ლადოს ბრძოლის ურყევ სულსკვეთებას, უდრეკ სიმტკიცეს, მის სიზამაცეს საფუძვლად უდო უსაზღვრო ერთგულება რევოლუციის საქმისადმი, უდიდესი რწმენა მუშათა კლასის გამარჯვებისა, რომელიც არ სტოვებდა მას არც იატაკქვეშეთში, არც საპყრობილის ჯურღმულებში.

აი რას სწერდა ლადო კეცხოველი მეტეხის ციხიდან უფროს ძმას სანდროს თავის უკანასკნელ წერილში:

„ლარა მაქვს უკან გამოსასვლელი გზა და კიდევაც რომ მქონდეს, დარწმუნებული ვარ ეხლანდელ დროში შენვე პირველი შემომადფრთხებ, თუ გაფიქრებითაც კი გავიფიქრე უკან დახვევა და ჩემი აქამომდე წმინდათა-წმინდის გადაქელვა. მაშ ბრძოლა! ბრძოლა!“ და თუ ამ ბრძოლაში წავიქეცი, ნუ იღარდებთ: ყოველი საქმე და მით უმეტეს თავი-უფლება მსხვერპლსა თხოულობს... но где, скажи, когда без жертв искуплена свобода?!

მხოლოდ თავის განწირვით შეიძლება მოვიპოვოთ ჩვენს პირობებში ადამიანური დამოკიდებულება იმათგან, ვისაც ხელში ჩაუბლუჯავს ჩვენი ბედის ნასკვი. — მოთმინეო... მოთმინება კარგია, ადამიანის ღირსებაა, მაგრამ იქ, საცა კითხვა შეეხება ადამიანურ ღირსებას, უფლებას და გრძნობას — მოთმენა ან სილაჩრეა, ან შეუფენებლობა, ყოველ შემთხვევაში კი სამარცხვინო და ადამიანის გამაჭიახსირებელი ზასიათია. სული ტკბილია, ყველას უნდა სიცოცხლე, მაგრამ თუ შეგიგინებენ შენს წმინდათა-წმინდას. გაგითელავენ ფეხქვეშ სულსაც და ყოველგვარ ადამიანურ ღირსებასაც, რაღათ გინდა ან სული და ან სიცოცხლე!“¹⁾

ლადო კეცხოველის წინააღმდეგ აწყობენ უსაზიზღრეს პოლიციურ შეთქმულებას, რომლის მეთაური პირსისხლიანი როტმისტრი რუნეჩი ლადოს მოკვლამდე შეიდი დღით ადრე სწერს, აუცილებელია მიღებულ იქნას „განსაკუთრებული ზომები“ თვითმპყრობელობისათვის ამ საშიში რევოლუციონერის წინააღმდეგო. მოკვლა დაეკისრა გუშაგ დერგილევს. 1903 წ. 17 აგვისტოს, დილის 9 საათსა და 30 წუთზე, ლადო კეცხოველი თავის კამერაში მოჰკლეს ფანჯარაში ნასროლი ტყვიით. ტყვია გულში მოხვდა და მაშინვე გარდაიცვალა.

ასე საზიზღრად გაუსწორდა ჟანდარმერია მგზნებარე რევოლუციონერს.

ლადოს მხეცური მოკვლის ამბავი სწრაფად მოედო საპყრობილეს, აბობოქრდა პოლიტიკური განყოფილება. მალე კეცხოველის მოკვლის

1) „ლადო კეცხოველი“, რსდმპ კავკასიის კავშირის გამოც., 1903 წ., გვ. 28 — 30

ზმბავი ქალაქშიაც გაიგეს. თბილისის მუშები, რომლებსაც უყვარდათ ლადო, წყევლაკრულვას უთვლიდნენ საზიზღარ ჯალათებს.

მეტეხის ციხეს ყაზახები შემოარტყეს.

ლადო საშიში იყო პოლიციისათვის არა მარტო სიცოცხლის დროს, არამედ სიკვდილის შემდეგაც. ვერაგ მკვლევებს შეეშინდათ მიეცათ კეცხოველის ცხედარი დასაკრძალავად. მუშებისა და უახლოესი ნათესავებისაგან ფარულად ეჩინებოდა დაკრძალეს იგი ღამით თბილისის სამხედრო სასაფლაოზე.

ლადო კეცხოველის მოკვლის გამო რსდმპ თბილისის და ბაქოს კომიტეტებმა გამოუშვეს პროკლამაციები. ბაქოს პროკლამაციაში ეპიგრაფად აღებულია მაქსიმ გორკის სიტყვები: „О смелый сокол, в борьбе с врагами истек ты кровью...“

„ასეთ მებრძოლთა: საუკეთესო ძეგლსა და ჯილდოს, — სწერდნენ პროკლამაციაში, — წარმოადგენს თავდადებული ბრძოლა იმ თვითმწყობრებლობასთან, რომელმაც იგი მოჰკლა, იმ ველურ თვითნებობასთან, რომელიც ხელიდგან გვაცლის ჩვენს საუკეთესო მეგობრებს. ჩვენ იმედი გვაქვს, ამხანაგებო, რომ მოკლული მეგობრის მოგონება მტკიცედ დარჩება ჩვენს ხსოვნაში და ეს კიდევ უფრო განამტკიცებს ჩვენს რწმენას, რომ ახლოა ჩვენი წმინდა საქმის გამარჯვება“.

ლადო კეცხოველმა მთელი თავისი ბრწყინვალე, მშვენიერი სიცოცხლე მთლად შესწირა რევოლუციურ ბრძოლას მუშათა კლასის საქმიანათვის.

მისმა გმირულმა სახემ — უდრეკი, უშიშარი პროლეტარული რევოლუციონერის სახემ — ამიერკავკასიის და საქართველოს რევოლუციონერი ბოლშევიკების არა ერთი და ორი თაობა აღზარდა.

ალიო მაზაზვილი

პოეზია

(ნაწყვეტი პოემიდან)

პოემა „ენგური“ ეხება თანამედროვე სამეგრელოს ცხოვრებას, მის ერთ-ერთ ეპიზოდს — ქალაქის ქარხნის მშენებლობას. პოემა ყოფაცხოვრებითი ხასიათისაა. მისი თემაა — გმირი პიროვნების ჩვენება სოციალისტური მშენებლობის ფრონტზე. ფონად აღებულია ხე-ტყის მრეწველობა სამეგრელოში. პოემის მთავარი გმირია ახალგაზრდა ინჟინერი ბურღუ შელია, ყოფილი მოჯამაგირე, საბჭოთა ხელისუფლების პირობებში აღზრდილი — უმაღლესი სწავლამიღებული; მისი პროექტითვე შენდება ქალაქის ქარხანა ენგურზე. ბურღუ შელიას სახით პოემაში გამოყვანილია სოციალისტური მშენებლობის გმირი-ენტუზიასტი, ყოველგვარ სიძნელეთა წინააღმდეგ მებრძოლი, უშიშარი, ადამიანთა მაღალ ცხოვრებისათვის თავდადებული.

ხე-ტყის დამზადების პროცესში მომხდარ დაუდევრობის ნიადაგზე ბურღუ სახიზრდება, კარგავს ფეხს. ის დროებით შორდება მისთვის საყვარელ სამუშაოს; ფიზიკურად დამაზინჯებული და სიყვარულისაგანაც დაბეჩავებული ბურღუ შელია ერთხანს საჯონებელში ვარდება, მაგრამ ბოლოს მასში მაინც სძლევს ახალი ადამიანის შეგნება, ის სულიერად არ ეცემა და მშენებლობის საპასუხისმგებლო მომენტში კვლავ იჩენს სპორტარ გმირობას.

ა. მ.

კვამლის და ორთქლს მხურვალეება,
გაქედილია კრების დარბაზი,
და ქორ-კანდელი შუქურ-თვალეება
ზალხს დასტრიალებს ფრთების ბარბაცით!

სცენას აშუქებს დროშის ელფერი,
ზედ გამარჯვების რწმენა სწერია,
ამალამდელი მომხსენებელი
ქარხნის მთავარი ინჟინერია!

ილაპარაკა მდაბიოდ, მშვიდად,
იშველიებდა ციფრებს, ნახაზებს,
მთელ სამეგრელოს მომავალს ჰშლიდა
ენგურ ქარხანის ახალ ქალღმერთზე!

ბლომად აღმოჩნდნენ მოკამათენი,
სიტყვა-პასუხი უნდათ, სწყურიათ,
ზან მუშაობას ასამართლებენ,
ზან პირობებზე საყვედურია!

აი, წამოდგა ბესა ბუკია,
დარბაისლურად სწორდება ტანში,
სიტყვა ითხოვა ორ-წუთიანი,
მაქაცარიამ დაუკრა ტაში.

ბესა სცენაზე ადის როხროხით,
მოშვებული აქვს ჩექმა რუსული.
ფრთხილად მოიძრო გრძელი ბოხობი
და შერჩა თავი გადატრუსული!

დაიწყო ასე: — ამხანაგებო,
წელან აქ იყო ბევრი თქმულება,
მეც ორიოდე წუთით ვსარგებლობ
გაუწყოთ ჩემი შეხედულება!

ეგ სულერთია: ტყეა თუ ყანა,
ყველგან, ყოველთვის გემართებს მხნეობა,
ჩვენ ჩამორჩენებს არ დავსძლევთ განა,
ზელს რომ გვიწყობდეს მდგომარეობა?

მე, მაგალითად, არ ვამბობ წყენით,
მოტკეპნილი მაქვს გზა და ბილიკი,
რადგან სახლიდან აქ და პირიქით
კაცს მისვლა-მოსვლა მიხდება ცხენით!

რა გამაჩერებს ამ ბარაკებში,
ალარც სინათლე, ალარც წყალია,
მუდამ ჩხუბია ამხანაგებში...

დიახ! — უმოწმებს მაქაცარია!
ამდროს დარბაზში გაჩნდა ჩოჩქოლი,
სტენა, უკმეხი წამოძახებაც,

ხალხი ვერ ითმენს ამბებს მოჭორილს,
აძხანაგების უშნოდ ძაგებას!
ბესა უმალ წყვეტს თავის საუბარს,
რჩება ენაზე აღმოდებული,
ძლივს იკლო ხალხში აურ-წაურმა,
ძლივს ჩადგა ხალხი აღშფოთებული!
ვერ იქნა, მათე ვერ დაამშვიდეს,
რა ქნეს, რამდენი ჭორები ითქვა?
იდგა და მხოლოდ ჩაჯდა მაშინვე,
როცა შელიამ აიღო სიტყვა:

— აქ გამოსულნი ბოლოს და ბოლოს
ერთს და იმავე ამბავს ჰყვებიან,
რომ ჩამორჩენის მიზეზი მხოლოდ
გარემოების პირობებია!
ჩვენ კარგ ცხოვრებას მიზნად ვისახავთ,
მას უსათუოდ მიღწევა უნდა,
თუმცა ყოველგვარ მისვლას მიზანთან
წინაღმდეგობა თან ახლდა მუდამ!
აი, გათავდა ქარხნის აგება,
დიადი აზრის და მნიშვნელობის,
მაგრამ ხეებით მომარაგება
შიმდინარეობს ნელი მსვლელობით!
ჩვენმა ქარხანამ, ვთქვათ, რომ შეწყვიტოა,
თავის შრომა და შემოსავალი,
ასე გამოდის: ჩვენს სახელმწიფოს
მილიონობით მიესცეთ ზარალი!
ჩვენს საქმეს რომ აქვს მაღალი აზრი,
ამაზე ვსთქვი და... არ ღირს მსჯელობა,
თქვენ კარგად იცით ქალაქის არსი,
მისივე ფასი და მნიშვნელობა!
ვით ეს კანდელი გვაწვდის სინათლეს,
ღლის დარია თუ ღამის ავდარი,
ისე ქალაქიც გვაწვდის სიმართლეს,
ხალხის აზრის და ცოდნის გამტარი!
მით შეისწავლის ცხოვრების სიბრძნეს
ახალშობილი ჩვენი თაობა,
გადაეცემათ შევილიდან შეილზე
ჩვენი საქმე და გამბედაობა!
მთელი დარბაზი
ტაშმა დაფარა,
ადასტურებენ მართალ ლაპარაკს!
ბურღუს მსჯელობით დატყვევებულა
კომკავშირელი ღია ლენდია,

ნებივრად მისკენ პირი ებრუნა,
მოღლილა, სიცხეს მოუთენთია!
ჩქმის წერაზე ხელი აეღო,
ფიქრში გართულა სახე-გოძნეული,
ოდნავად ენა გამოიყო და
შესცქერის სმენად გადაქცეული!
— მაშასადამე! ამბობს შელია,
ჩემს ბოლო სიტყვას ვამთავრებ ასე:
სანამ ძალღონე და საშველია,
არ დავცემულვართ გარღვევის გზაზე, —
მოხდეს დარაზმვა შშრომელ მასების,
შრომა გავზადოთ სახელ-ქებული,
მოხდეს შეგნება საქმის არსების,
შევზვდეთ მომავალს გამარჯვებული!
კვლავ იწონებენ
ბურღუს ლაპარაკს
და კვლავ დარბაზი
რაშმა დაფარა!
ამით კამათი წყდება, თავდება,
აღგნენ, ისედაც არის გვიანო, —
ერთხმად მიიღეს წინადადება;
კრებას ხურავენ ტაშის გრიალით!
იქვე კუთხეში, მოწოლილ გესლად
კამეჩის თვალებს ნაბავდა ბესა,
საჯაროდ სიტყვა-ჩამორთმეული!

და ტრიბუნიდან ჩამოთრეული!
წორს სახლებია ახალნაგები,
შიგ ელნათურის მწვანე ჩქერია,
დაწინაურდნენ ამხანაგები,
გზას მიიკვლევენ, მიიმღერიან:
...სირექ ბუა დო, სირექ თუთა,
მანათებელ სი სერიში;
სისქვამე დო მერთი-მორთო
ართო გიღუ სი სქვერიში,
ქირი ქობლოლამუდასუ
სქანი ჩელა კისერიში...

აი, პატარა ხეტყის უბანიც,
ხელით ნარგები ოა ნაშენია,
ნელ-ნაბიჯით და საუბარით
ლიას მოჰყვება ბურღუ შელია!
ტყვს იპყრობს ძილი და ყრუანტელი,

ხეზე ფოთლები ჩიტებრ კრთებიან,
ბნელა, დგებიან ამ შუატყეში
და გაკარებას უფრთხილდებიან!
უეცრად ქალმა წაიფორხილა,
მკერდზე შემთხვევით მოხვდა ხელები:
...უიშე ნანა, ჩემი სიკვდილი!
აძგერებულმა სთქვა განხლებით
და ძირს დაეშვა ღონემიხდილი,
ტანს შემოეჭდო მკლავი ბორკილად!
ამასობაში ხანი გავიდა,
გადაიარეს ღრუბელთ გუნდებმა,
....ეხლავ ვიყვირებ! იტყვის ქალი-და
პირშივე კოცნა ჩაუგუბდება!
არ ჩანს უბანი ახალნაგები,
არც ელნათურის მწვანე ჩქერია,
სახლში მისულან ამხანაგები,
„ჩქიმ საყოროფოს“ არ იმღერიან!
სუნთქავს ფოთლებით სავსე რტოები,
ბნელა, არ არის არც გზა, არც კვალი,
„მორს გახიზნული განმარტოებით.
ტყეში კოტივით ბუტავს ვარსკვლავი!
ქალის ტყვედყოფნას და მორჩილობას
არღვევს ნიავი შემოსწრებული,
განშორდნენ, როგორც ორი ქრილობა,
ახლად შეზრდილი, შეხორცებული!
განშორდნენ, უმაღ იქცენ ჩრდილებად,
კვლავ ერთმანეთის ვნებით მსურველნი,
ვაჟს გაჰყვა ქალის თმების სურნელი,
ქალს — სიყვარულის შთაბეჭდილება!

დენის სიკვდილი

ფშავ-ხევსურეთის ქვეყანა
შეყრილა მალლა მთაზედა;
თავს დასცქერს გერგეტიონი,
ჯაჭვი შეუბამს მხარზედა,
ცივსა უგზავნის ნიავსა,
სოფელს დამღერის თავზედა.
იქა ბუდობენ ნადირნი,
ჩვეულნი ცივსა წყალზედა;
კლდეში ცხოვრობენ ჯიხვები,
რქა დაუდვიათ რქაზედა,
ვერც მონადირე შეუვათ,
უგებენ ფეხის ხმაზედა,
მოესხმებიან ჭიუხსა,
ქვას აგორებენ ქვაზედა.

მაგრამ რა მეხი მოვიდა,
ჭექა გაისმა ცისაო,
წამაიშალა ღრუბლადა.
წუხილი ბუნებისაო,
ხევს ჟრუანტელად დაუვლის,
ხვივილი მალალ მთისაო,
ქარად გადიქცა ნიავი,
რა შესაზარად ქრისაო,
რა სევდიანად ბჟუტავენ
სანთლები სოფლებისაო...
გაიგო შუქურ ვარსკვლავმა
სიკვდილი ლენინისაო,
შეკითხვა მისცა მთვარესა,
— ხომ არა იცი ძმისაო...
ვერ ეუბნება პასუხსა,
ისიც ცრემლგებსა ღვრისაო...

გადაიკრიფნენ გარსკვლავნი,
შუქი დაბნელდა მზისაო,
ცვლილება ჰქონდა ქვეყანას,
სამჯერ შეინძრა მიწაო,
ყველგან გაისმა ტირილი,
როგორც გუგუნი ზღვისაო,
სოციალიზმის ნიშანი
ეკერა გულის პირსაო,
მოყვარე იყო გლეხისა,
ლახვრის დამკრავი მტრისაო,
მებრძოლი ხალხის ბელადი,
დამცველი ჩვენი მხრისაო.
თუმცა რად დაიკარგება,
სახელი კარგი ყმისაო...
მან დაგვიტოვა სტალინი,
წყაროი სინათლისაო,
თავზარ დამცემი მტერისა,
ღაჟკაცი ფოლადისაო,
ანდერძის შემსრულებელი
ჯანთქმული ლენინისაო.

კვხკზილ ქალი

მხსოვს შავი ზღვა, ცხელი ზაფხული,
მატარებელი მსრბოლავი ქშენით,
ირგვლივ ბაღები ნაყოფასხმული
და უეცარი გაცნობა შენი.

ამაყად შითხარ აფხაზის ქალმა,
რომ მუშფაკიდან ტყვარჩელს ბრუნდები.
შენ მოიშორე სიბნელის ჩალმა
და ადათების მძიმე ხუნდები.

შემოგყურებდი დიდხანს ღიმილით.
შველივით დამდგარს ტურფა ქალებთან.
შორს მზე ბრწყინავდა ოქროს ღილივით
და ფანჯრებიდან გვითვალთვალებდა.

შემდეგ გამოჩნდა მალარო მთაში,
ხევთან შეჩერდა მატარებელი...
წახველ, გამშორდი და ფიქრი ვაჟის
დიდხანა მოგდევდა, როგორც მსლებელი.
ვიცი, დაგიხვდა მთა განახლებით,
მალაროებში ცეცხლი მკვესავი...
მხოლოდ ერთხელ ვარ შენი მწახველი
და მაინც გულში ღვივი მზესავით.

არ შავიწყდება ზღვა და ზაფხული,
მატარებელი შემდგარი ქშენით.
მაქვს ნეტარებად შემონახული
მე უეცარი გაცნობა შენი.

ნიხამურის ბ ბ ა ბ კ

ვხედავ წიწამურს...

ფიქრები ქრიან...

ვის განიცადა ბრძოლა ამგვარი:
ნუთუ აქ მოჰკლა ვერავის ტყვიამ
ქართული სიტყვის ბაირახტარი?

ნუთუ ამ გაშლილ

ქართლის კარებთან

დასცეს დიდებულ მოხუცის ტანი,
ვის ძარღვებშიაც დამქუსარებდა
თერგო, არაგვი და ალაზანი!

წასულან წლები...

ქვეყანამ იცნო

ბუმბერაზ მგოსნის ელვა და მენი;

სიტყვამ დაღეწა ხეობა ვიწრო

და პოეზიის წამოდვა ფეხი.

დახედავ ფურცლებს,

აიშლებიან

ქაფმოდებული თერგის ტალღები,

იქ ოქროპირი მგოსნის ხმებია

და ოცნებაში ჩაიკარგები...

წახვალ, გადივლი

მინდორს და ზეგნებს,

ცა იაგუნდის ფარდებს ჩამოშლის,

და ვიდრე ახვალ შოლურჯო მთებზე,

მზეც გაიშლება საგურამოში.

მთაში

ზაფხულის ღამე იყო.

ვარსკვლავებით მოჭედელი ცა ოქროს მძივით მოქარგულ წავ ხავერდს ჰგავდა.

წყნარი იყო ღამე და ყველაფერი სდუმდა: ბორცვიც და მთაც, ხუჩქიც და ტყეც, წყაროც და მდინარეც.

ხანგამოშვებით ყრუდ გაისმოდა მშვიერი ნადირის ღმუილი და სალტესავით შემოეკვრებოდა მთის ძირში მიკრულ ცხვრის ფარებს. ღმუილს მეცხვარეთა ფხიზელი ძაღლების ცივი ყეფა აჰყვებოდა ხოლმე.

ნადირის ღმუილსა და ძაღლების ყეფაზე მეცხვარეთა გაძახილიც შემოირბენდა კლდეებს, ხევებს, მთებს, საღლაც მთებს იქით იკარგებოდა და ისევ დუმილი მყარდებოდა.

სწორედ ასეთ სიჩუმეში გავარდა თოფი.

თოფის ხმა ქუხილივით გაისმა და გაღმა კლდეებს მიასკდა, შემდეგ მდინარე ინწობას გაჰყვა.

წამოიშალნენ მწყემსები, თოფები ფეხზე შეაყენეს.

— ბიმურ, ჰაი, ბიმურ! — გაისმა ძახილი.

თოფი მეორედ გავარდა. მთებიდან მთებზე, ხევებიდან ხევებზე გადაიბინა და შორს ხეობაში ჩაიღრჩო.

— ჰაი, ბიმურ, აუ!.. — მოისმა მეორედ ძახილი. — ცხვარს გაუფრთხილდით, ცხვარს!..

უცებ ბიმურის ცხვრის ფარა წამოიშალა. შეშინებულმა ძაღლებმა წკნავილით მიაშურეს ფარებს.

„მგლების ხროვა თუ არის, თორემ ერთი მგელი ძაღლების შიშით ვერ მოგვიახლოვდებოდა“ — გაიფიქრა კოლმეურნიობის მწყემსმა ბიმურმა და ცხვარს წინიდან შემოურბინა, ძაღლების გასამხნეველად ერთიც მედგრად გასძახა მიდამოს და ზედ თოფიც დააგრიალა.

ბიმურის თოფის ხმაზე მეზობელ კოლმეურნეობის მეცხვარეებმა ც და აქექეს თოფები.

ვერც თოფების ჭეჭამ, ვერც ძაღლების ყეფამ და მეცხვარეთა გაძახილმა, ეტყობოდა, ვერ დააფრთხო არაჩვეულებრივი ნადირი, რადგანაც ფარა ახლა შუაზე გაიყო: ცხვარმა ორი მიმართულებით გაიწია, და ბიმურმა ლამის სიბნელეში საკვირველი ნადირის საკვირველ ნახტომს ძლივს შეასწრო თვალი.

მეცხვარე სახტად დარჩა: ასეთი ნადირი თავისდღეში არ უნახავს მას. ნუთუ შიშმა გააფუჭა ვაჟკაცი?

ბიმურმა ერთხელ კიდევ შესძახა და იმ მხარეს მიაშურა ძაღლებიანად, ხალაც საკვირველ მოჩვენებას მოჰკრა თვალი.

ფარების მოშორებით პატარა ბორცვი იყო. ბორცვის შემდეგ დიდა დაქანება იწყებოდა. ბიმური ძაღლებითურთ თვალის დახამხამებაში ამ დაქანების თავზე გაჩნდა. უცხო ვეება ნადირმა წინ გადაუბრინა; საღლატ ჩაინთქა.

— მიდი, მგელავ და მანათავ! ეცი, ჯაბავ და კუდალავ! — შეჰყვირა ძაღლებს ბიმურმა და თავად თოფი მოიმარჯვა.

მაგრამ გავარდნენ წინ ძაღლები თუ არა, მაშინვე ატყდა მათ გულ-შემზარავი კვილ-კნავილი. ჯაბა და კუდალა უკან დაბრუნდნენ მათთვის უჩვეულო წყნავილით და კუდამოძუებულნი ფეხებში შევარდნენ ბიმურს. დანარჩენების ყეფაც კი არ ისმოდა.

ვერ მოასწრო ბიმურმა რისამე მოსაზრება, რომ მის წინ, სულ რამდენიმე ნაბიჯის მანძილზე, ალისფრად ანთებულმა თვალემა დაიბრიალეს და ჰაერი ისეთმა რისხვიანმა ღრიალმა შესძრა, რომ ბიმურს თავხარი დაეცა.

ბიმურის თოფმა გრიალი მოიღო. მაგრამ იმავე წამში ის ცეცხლიანი თვალემა მუგუზლებივით ჰაერში დატრიალდნენ და თითქოს კამარა შეკრესო, მალლიდან შხუილით წამოვარდნენ ბიმურის თავის პირდაპირ.

მთელი თავისი ვეება ტანით ამართული ნადირი ბიმურს შეეტოტა.

ბიმურმა ხანჯალი იშიშვლა და მთელი ძაღლივით მხეცს მუცელში ჩასცა.

დაიწყო სამკვდრო-სასიცოცხლო ბრძოლა.

...მეორე დღეს, როცა მზე შორეულ მთებიდან ამოცურდა და ღრუბლის ნაფლეთები ოქროს ზოდებად აქცია, ბიმურის ფარების წინ კარჩხლებზე გაქიმული ვეფხის ტყავი შრებოდა.

ბიმური კი თავტანშებვეული იქვე იჯდა ღონემხნდილი, და საკვირველების სანახავად მოსულ ამხანაგებს ეუბნებოდა:

— მაშ, რა ფგონა, ჩვენი კოლექტივის ფარას ასე ადვილად გავაფუჭებინებდი?!

კლასიკური მამკვიდრობა

მ. ლომონოსოვი

თერგის საჩუქრები

შმაგი თერგი ღმუის. ბორგავს
კლდეთა შორის, ვიწრო ხევით,
მისი მოთქმა გრიგალს მოჰგავს;
ცრემლთა შეფეფებს ისვრის ზევით.
შეიცვალა გელით მთები —
ცბიერია თერგი უკვე,
თავაზიან მიფერებით
კასპინს ზღვას შებუტბუტებს:
„გაიწიე, მიეც ბინა
ტალღას ჩემსას, ზღვაო ჩვენო!
მან გრძელი გზა გაირბინა,
ახლა დროა დავისვენო.
მე ყაზბეგის მთებმა მშობა,
გამომკვება ღრუბლის მკერდმა,
კაცის უცხო მფლობელობას
ეუმართავედი ბრძოლებს შედგრად.
მშობლიური დარიალი
ავაოხრე დაუზოგად,
და შენს შეილებს აქ დიდხალი
მოურეკე ქვეები ჯოგად“.
მიყრდნობილი ნაპირს ფერდით,
ღუმს კასპია, თითქოს სძინავს...
მიეფერა ტკბილად თერგი,
კვლავ ბუტბუტით მიედინა:
„შენთვის მომაქვს სანუკვარი,
არც უბრალო მოსატანი,
იგი არი ომში მკვდარი
ყაბარდოელ გმირის ტანი.

მას ძვირფასი ჯავშანი აქვს
და ფოლადის ფარი სქელი:
წმინდა ლექსი ყურანიდან,
აწერია ოქროს მელნით;
გმირის წარბში მოჩანს რისხვა,
და ნაგრეხი უღვაშები
გააწითლა ცხელმა სისხლმა,
კეთილშობილ ქავლად ჩქეფით;
ძველი მტრობით ელავს ისევ
ოვალნი ცივად ანათრთოლი,
და კეფიდან ჩასდევს კისერს
დაგრეხილი ბანჯგვლის ზოლი“.
სდუმს კასპია, სთვლემს და არი
მიყრდნობილი ნაპირს ფერდით.
ისევ მოხუცს, ნამღელვარი
შეესიტყვა შმაგი თერგი:
„ფას-დაუთქმელს გიძღვნი საგანს,
საშოვნელად არა ადვილს,
დღემდე იმას ქვეყნისაგან
საიდუმლოდ ვინახავდი.
მე ტალღებით მომაქვს ძღვენი,
ყაზახ ქალის ტანი ჩვილი,
მას ფერმკრთალი მხრები ჰშვენის,
თმაც ოქროსფრად ჩამოშლილი.
სახეს სევდა აკრავს ბინდად,
თვალეებს სძინავთ ტკბილი რულით,
მკერდზე ვიწრო ჭრილობიდან
სდის წითელი ნაკადული.
ღამაზ ასულს, კლდეთა გვერდი,
მდინარის პირს აღარ ელის
სტანიცაში ერთად-ერთი,
მხნე ყაზახი გრებენელი.
ცხენით მთიდან მთას ესტუმრა
და ბრძოლაში ღამით, მშვიდათ
ჩაჩნის ხანჯალჩაცემულმა
თავი დაბლა ჩამოჰკიდა“.
დაასრულა თერგმა სიტყვა,
თეთრი, როგორც თოვლის ზეგვი,
წყლის მორევში ატივტივდა
სოველი თმით ქალის თავი.
აქ მოხუცი უცებ ადგა,
ჰქუხს და გრგვინავს მთელი ძალით.
ვნების ცეცხლით აციაგდა

ბნელაქვარდა მისი თვალი.
აბობოქრდა, სიხარულში
წუთიც აღარ დააყოვნა,
და მოსული ზვირთნი გულში
ტკბილ დუდუნით ჩაიკონა.

თარგმანი ან. სიჭინავასი.

სარხინაბარი

ქება მოცდაცხრა

1. მან დაასრულა ეს სიტყვები, როგორაც ქალმა შეეყვარებულმა, და დასძინა შემდეგ ამია:
3. *Beati quarum tecta sunt pecasa.*
როგორც ნიძფები უღრან ტყეში მზხეტიალე
5. ერთნი მზისაგან განტოლვილნი ჩრდილის საძებნად, სხვანი კი მზვარეს მონატრულნი გარბიან ხოლმე,
7. ასე ილტვოდა, მიყვებოდა მდინარეს აღმა ნაპირ-ნაპირ და მეც მის გასწვრივ, ვიდოდი ნელა.
9. მძიმე ნაბიჯით მივეყვებოდი ასულს კვალდაკვალ. ასი ნაბიჯიც არ გეჭონდა ჩვენს ორივეს ჯერაც განვლილი,
11. როცა მდინარის ორივე კიდე მოიქცა განზე. ასე რომ ისევ გზა განვაგრძე აღმოსავლისკენ.
13. კიდევ ამდენი გადავლახეთ. ორთავ მანძილი, ქალმა მომხედა მეყვსეულად და მომიბრუნდა:
15. „ძმაო მომპაყარ ყურადღება და მომისმინე!“ აჰა, ნათელი უეცარი აენთო ირგვლივ,
17. დაბურულ ტევრის შტოებიდან გადმონთხეული, ასე შეგონა ელვათკრთომა ატეხილიყოს.
19. მაგრამ ელვა ხომ წამიერად ინთება, ჰჭრება, ეს კი ბრწყინავდა ხანდაზმულად, მომეტებულად.
21. და ვთქვი იღუმალ გულში ასე: რა არის მეთქი? ტკბილი ჰანგებით გაიყენთა ირგვლივ ჰაერი
23. და უბოროტო იჭვის გრძნობით აღტყინებულმა დავვგზე იღუმალ სითამამე მაშინ ევასი.
25. რადგან ისეთ ჟამს რომ მოსდრიკეს ხმელი და ზეცა ახლადშექმნილმა დედაკაცმა არ მოითმინა

³ ნეტარება მას, ვისც შეუნდევს შეცოდებანი.

27. თვალთა წინაშე მცირე რიდეც იდუმალებს
არ დაეთრგუნა მას ეს შიში უფლის წინაშე,
29. ეს ყოველივე ნეტარება ენითუთქმელი
მაშინ აქამდის გახდებოდა ჩემთვის საცნაურ-
31. მე მივდიოდი მომლოდინე ესოდენ ტკბილთა
და მარადჟამულ ნეტარებათ დაწაფებისა.
33. მწვავედა სურვილი უფრო მეტის საცნაურყოფის,
ჩვენს წინ ალივით მოვარვარე დადგა ჰაერი,
35. მწვანე ხეების შტოების ქვეშ გვესმა მოარულთ,
ტკბილი გალობა გავარჩიეთ უცხო ხმაურში.
37. წმინდა ასულნო, თუ შიმშილი და უძილობა
ხშირად სიცივეც მე თქვენს გამო მომითმენია,
39. ვგონებ ნება მაქვს აწ ვითხოვდე სამაგიეროს:
აწ ჰელიკონმა ღვაროს ჩემთვის თავისი წყლები
41. და ურანიამ მომაშველოს ხორო თავისი,
რათა ლექსად ვთქვა გონებისგან მიუწვდომელი.
43. მე მომეჩვენა შვიდნი ხენი ოქროსანი,
თვალი აცდუნა აქ მანძილმა საკმაოდ შრომა,
45. რომელიც იყო იმ ხეთა და მაცქერალს შორის,
როცა იმ ხეებს მივეახლე: ბუნდოვანება
47. გრძობათა ჩემთა მაცდუნალი მყის განიღვანტა
და სინამდვილე წარმომიღდა სიცხადით თვალწინ.
49. ცნობიერებამ გონებისამ იმარჯვა მყისვე,
შვიდი სასანთლე შევიცანი ოქროისანი,
51. ხოლო გალობა ყოფილიყო თურმე ოსანა,
ეს სასანთლენი ქათქათებდნენ უფრო ბრწყინვალედ.
53. ვიდრე მთოვარე გადმოსული მოწმედილ ცაზე
ნაშუალამევს ნახევარის თვის მიწურულში,
55. განცვიფრებული მივუბრუნდი მაშინვე მეგზურს,
ქველ ვირვილიუსს, მაგრამ მანაც სამაგიეროდ
57. მევე მომაპყრო გაცეებით აღსავსე თვალნი.
შემდეგ ამისა კვლავ შევხედე დიად მოვლენებს,
59. მაგრამ ისინი ისე დინჯად მოისწრაფოდნენ,
მათ გაარჩევდათ თუნდაც ახლად ჯვარდაწერიონი.
61. მკიცხავდა ქალი გულნაწყენი: „რატომ ესოდენ
აღტაცებული შეაშტერდი იმ სასანთლეებს,
63. ხოლო მათ უკან მომავალთა აღარც კი ამჩნევ?“
და მომავალნი, ვით ბელადის ასაბიები,
65. მაშინ შევნიშნე მე ლანდები თეთრად მოსილნი
(ამგვარ სითეთრეს ვერვინ ნახავს ჩვენ ხნელის პირზე)
67. ჩემგან მხარმარჯვნივ ვარგარებდა წყლის ზედაპირი
სხეულის ჩემის ნახევარი, მარცხენა მხარე

69. თითქოს ჩემს გვერდით ყოფილიყო სარკე დადგმული..
რა შევარჩიე წყლის ნაპირზე მარჯვე ადგილი,
71. როცა მხოლოდ რუ მაშორებდა მომავალთაგან,
ვიწყე ნელი სვლა რათა უკეთ მემზირა მათთვის.
73. ახლა ვხედავდი წინ მიმავალ ალების ფარფატს.
ჰაერში ისე ლიცლიცებდნენ ეს სასანათლენი,
75. როგორც პაწია ალისფერი დროის ფოჩვები.
ატმოსფეროში ვარვარებდნენ ჭრელი ზოლები,
77. შვიდთა ფერთაგან შეკაზმული, რომელთაგანაც
მზე ცისარტყელას და დელია ჰქარგავს თვის სარტყელს.
79. დროშების მწკრივებს ვერ წვდებოდა ბოლომდის თვალი
უკიდურესნი, რამდენადაც შევძელ დანახვა
81. ათ-ათ ნაბიჯზე მიყვებოდნენ ერთი მეორეს.
უკვე ჩემს მიერ გამოხატულ მშვენიერ ცის ქვეშ.
83. თორმეტი წყვილი მიდიოდა მოხუცებული;
შუბლზე თვითეულს შროშანების ედგათ გვირგვინი.
85. გალობდნენ ერთხმად *Benedette tue
Nelle figlie d'atdamo, e benedette*
87. *Sieno in eterno le belleze tue*
როგორც კი მდელი, ყვავილებით სავსე წალკოტი
89. გადაღმა მხარეს, ჩემს პირდაპირ განთავისუფლდა
და რჩეულები სათითაოდ თვალს მიეფარნენ.
91. როგორც მნათობნი ამოდიან ზედიზედ ცაზე
გამოჩნდა მტილზე ოთხი მხეცი თანდათანობით,
93. მწვანით შემკული ჰქონდათ ყოველ მათთაგანს შუბლი..
ფრთენი ექვს-ექვსი ესხათ; ფრთებზე თვითეულს თვალნი
95. და რომ ნამდვილად ყოფილიყვნენ არგუსისანი-
ამნაირ თვალებს ზედმიწევნით ემზგავსებოდნენ.
97. მაგრამ ამ თვალთა აღსაწერად მე არ დავხარჯავ
ლექსებს, მკითხველო, რადგან სხვაგან მომელის ხარჯი
99. ისე საშულო, რომ სიუხვეს აქ ვეღარ ვიჩენ,
შენ ეზიკიელ წაიკითხე, ეს მან აწერა,
101. ვით მოდიოდნენ ყინულებთის ბნელ საუფლოდან
ესენი ცეცხლის, ღრუბლების და ქარის ამაღად.
103. სწორედ ისეთნი, როგორსაც იქ ნახავ აღწერილს,
სწორედ ისეთნი იყვნენ აქაც, მაგრამ უფრთებოდ

⁸⁵ კურთხეულ იყავ შენ ადამის ნაშიერთ შორის,
მარადუამს იქმნეს კურთხეული სიტურფე შენი.

¹⁰⁸ ტექსტში *Carse* — ეტრათი, ნაწერი.

¹⁰⁵ აქ იგულისხმება იოანეს გამოცხადების ავტორი. ცხადია, ამ სიმბოლური მხე-
ცების აღწერილობა დანტეს ნასესხები აქვს დაბადებიდან (ეზეკიელი), და
იოანეს აპოკალიპსიდან.

105. და ფრთების გამოც იიანეც შე შემოწმება.
ამ ოთხთა შორის მოდიოდა ორბორბლიანი,
107. გაქანებული სატრიუმფო ეტლი და იგი
ქინჩზე მოებათ უზარმაზარ გრიფფონისათვის.
109. აღეპყრო ფრთენი ორივენი ამ ფრთოსან ნადირს,
სამ-სამი ესხა თითო მხარზე და ერთ მათგანსა
111. არ აყენებდა ზიანს რასმეს ფრთების გაშლისას.
თვალთ ვერ შევწვდი მე სიმაღლეს იმა ფრთებიას,
113. ფრინველს სახსრები გამოსხმოდა ოქროსი სრულად,
სხვა დანარჩენი სრულად თეთრი ძოწგანარევი.
115. ასეთი ეტლი არ უძღვნიათ ხომ არასოდეს
არც ავეუსტისთვის და არც თავათ აფრიკელისთვის.
117. თვით ეტლი შზისა მასთან არად გამოჩნდებოდა,
ეტლი, რომელიც გზას გადაცდა და დაიბუგა,
119. როს სათნო ლოცვა შეისმინეს დედამიწისა
თვით უპიტერის მართებული მსჯავრის მიხედვით.
121. ეტლის მხარმარცხნით სამი ქალი უვლიდა ფერხულს;
ერთი მათგანი ისე წითლად იყო შორთული,
123. რომ ალისაგან ცეცხლის პირას ვერ გაარჩევდი,
ხოლო მეორეს შეუსხამსო თითქოს სხეული,
125. სამარადლოსთან აგებული თხემით ტერფამდის.
ხოლო მესამე ქალი ჰგავდა ახლად დაფიფქულს,
127. გეგონებოდათ ყველას თეთრი წინ მოუძღვისო,
ხანაც წითელი და სიმღერას მისას აღგზნებულს
129. ფებს აყოლებდნენ დანარჩენნი მეფერხულენი;
მარცხენა ეტლთან კიდევ ოთხი როკავდა ქალი,
131. ყველას პურპური ტანთ ემოსა და მიუძღოდა
სამივეს ერთი მოცეკვავე სამთვალისანი.
133. უკვე აღწერილთ მოყვებოდა კვალდაკვალ უკან
ორი მოხუცი ტანთჩაცმული სხვადასხვა გვარად,
135. დარბაისლობით ორივენი ჰგავდნენ ურთიერთს.
ერთი მათგანი იყო ალბად ნაშაგირდალი
137. ჰიპოკრატესი, რომელიც თვით დედა-ბუნებამ
თვის უძვირფასეს კავშირთათვის აღმოაცენა,
139. მეორე სჩანდა სულ სხვანაირ ზნეობის კაცად,
ისეთი ბასრი და ელვარე ხმალი ეკიდა,
141. მდინარის ვაღმა მომაწვდინა შიშისა ქარი.
შემდეგ ვიხილე კიდევ ოთხნი კრძალვით მოსილნი;
143. მათ მიყვებოდა ბერიკაცი დაფიქრებული,
თვალს ძლივს ახელდა თვლემისაგან ღონემიხდილი;
145. ყველას, შვიდივეს ისე ეცვა, როგორც პირველთა,
მხოლოდ ეს იყო, არ ამკობდა არც ერთი მათგანს,

ბრიგოლ აბაშიძე

ვაჟა-ფშაველას პოეტური ლექსიკა

სოციალიზმის მშენებელი კლასი ერთადერთი ღირსეული და კანონიერი პატრონია კლასიკური მემკვიდრეობისა. ამ მემკვიდრეობის ათვისებისათვის დიდი მუშაობის ერთი საუკეთესო გამოხატულებათაგანი ვაჟა-ფშაველას ღვინეობა იყო, მისი გარდაცვალებიდან 20 წლის თავზე.

ვაჟა-ფშაველას ბედმა გაუღიმა. მეოცე საუკუნის კრიტიკამ და საერთოდ მწერალთა ყველა ახალმა თაობამ მას განსაკუთრებული ყურადღება მიაქცია და იგი არა თუ ღირსი იყო ამ ყურადღებისა, იგი ღირსია კიდევ უფრო მეტისაც. იღია ჭავჭავაძის და აკაკი წერეთლის და საერთოდ „თერგდალეულების“ იდეებიდან არა თუ შორს იყო ვაჟა-ფშაველა (როგორც ზოგს ეჩვენება), პირიქით, მე-19 საუკუნის ნაციონალურ-რევოლუციური მოძრაობის გავლენის ქვეშ თავიდანვე მოქცეული, იგი ამ გავლენის ქვეშ დარჩა ბოლომდის.

ვაჟას მემკვიდრეობის ნაშედილი და ჯეროვანი დაფასებისათვის მუშაობა ჯერ ზოგადობას არ გაცილებია. ჯერ კიდევ არაა მონახული ქართული ლიტერატურის განვითარების დიდ გზაზე მისი ადგილი, ჯერ კიდევ არც ერთი ცალკე საკითხი არაა შესწავლილი ვაჟა-ფშაველას შემოქმედებიდან.

ჩვენი ცდაა ამ წერილში მივუახლოვდეთ ვაჟას შემოქმედების ზოგიერთ საკითხს — მისი პოეტური აპარატის ტექნიკური მხარის დანახვის მიზნით.

დიდი მწერალი მაშინ იქნება ყოველმხრივ დაფასებული, როცა მისი შემოქმედების ყველა კუთხე გაშუქდება და განიხილება.

დიდი მწერალი კლასიკოსი, აღწევს რა სრულყოფას, გამოთქმისა და გამოხატვის ფორმაში, ოსტატდება და საკუთარ სახეს იწუშავებს.

ეს წერილი გამოხატვისა და გამოთქმის ზოგიერთ იმ საშუალებას ეხება, რომლის დანახვაც მე შეეძელი ვაჟას შემოქმედებაში.

პოეტის ცოდნით ლექსი არავის დაუწერია, მაგრამ მისი ცოდნა ყოველთვის საჭიროდ ითვლებოდა. ჩვენში ეს დარგი ჩამორჩენილია და შეიძლება ითქვას, პრიმიტიულ მდგომარეობაშია.

ისტორიამ მ. ა. მ. უ. კ. ა. ბ. ა. რ. ა. თ. ა. შ. ვ. ი. ლ. ი. ს. წარმატული „ქაშნიკის“ მეტი, არა დაგვიტოვა. რა (რა თქმა უნდა, აქ არ ვივიწყებთ რუსთ-

ველის l'art poetique-ას — მაგრამ იგი ხომ არც სისტემური; სპეციალური შრომაა და არც ტრაქტატი ქართულ ლექსზე, იგი უფრო ზოგადი, თავის-თავად დიდმნიშვნელოვანი დებულებების შემცველია), ხოლო ახალი ქართული მეცნიერება ს. გორგაძეზე გაჩერდა.

ასეთ პირობებში, როცა დღემდის მახვილის ადგილიც კი სადაოა ქართულ ლექსში — ცალკე მწერლის პოეტური სტილისა და ხერხების სისტემატურ შესწავლაზე ლაპარაკიც ზედმეტია.

ეს პრეტენზია არ გააჩნია ამ შემთხვევაში ჩვენს პატარა ცდას ვაჟა-ფშაველას გარშემო. აქ მხოლოდ ის არი განხილული და სახელდარქმეული, რაც მე დამინახავს ამ დიდი პოეტის შემოქმედებაში.

ვაჟა-ფშაველა დიდხანს იყო შეუცნობელი და გაუგებარი. ეს გაუგებრობა სწორედ მისი პოეტური ხელოვნების თავისებურებით იყო გამოწვეული და ეს თავისებურება დღემდის აუხსნელი დარჩა.

ერთნი, მის ლექსს ჩამორჩენილს, პრიმიტიულს უწოდებენ და მასში მარტოოდენ ხალხურს ეპიგონს ხედავენ; მეორენი მას დასავლეთის უახლოესი ლიტერატურული სკოლის პირველ წარმომადგენლად სთვლიან ჩვენში და იმდენად თავისებურ პოეტურ ფიგურად წიაჩნიათ, რომ შესაძლებლად სცნობენ „ვაჟაური ლექსის“ არსებობას; ისე როგორც რუსთველურისას.

ერთიც და მეორეც შეფასებაში აჭარბებს. ორივე შეხედულება უფრო სუბიექტური განწყობილებიდან გამოდის, ვიდრე პოეტის სტილი საფუძვლიანი ანალიზიდან.

ვაჟა-ფშაველას პოეტიკის შესწავლა, მისი პოეტური ფაქტურის დასისტემება, დიდ შრომასთან ერთად, ერთგვარ წინასწარ გზის გაწმენდასაც მოითხოვს და სანამ ქართული ლექსის დიდი დედის — ხალხურის მკვნიერული დამუშავება არ მომხდარა (და განსაკუთრებით მთის ხალხურის), სანამ ფშაველესური დიალექტი სისტემატურად ჯერ კიდევ არ შეგვისწავლია, მანამ ვაჟა-ფშაველას პოეტური ლექსიკის შესწავლა განსაზღვრულობას ვერ გაცდება.

სტროფიკა

ვაჟა-ფშაველას ლექსის ერთი თავისებურებათაგანი მისი სტროფული კომპოზიციია. ქართულმა ლექსმა ვაჟა-ფშაველამდე სტროფიკის გარკვეული, მტკიცე კანონები იცოდა. ყველაზე ნეტად გავრცელებული 4 სტროქონიანი სტროფი იყო. იყო 5-იანი 6 და მეტ სტროქონიანი სტროფები, მაგრამ მათი გამოყენება ყოველთვის განსაზღვრულ კანონზომიერებას ექვემდებარებოდა.

დაშვებული იყო სტროფთა არა ერთგვარობაც, მაგრამ იგი უმეტესად შემთხვევით ხასიათს ატარებდა. ასე იყო მწერლობაში, ხოლო ხალხური კი საწინააღმდეგო სურათს იძლეოდა.

ხალხური ლექსი გაურბის სტროფულ სტანდარტს.

ვაჟა-ფშაველამ მთლიანად შეითვისა ხალხური ლექსის ეს დამახასიათებელი ნიშანი და პოეტური ხერხის პრინციპამდე აიყვანა.

ვაჟა-ფშაველას სტროფი ხან 4-სტრიქონიანია, ხან 6-იანი, ხან 8-იანი, 10-იანი და მეტიც. მან ამ შემთხვევაში არავითარი კანონი და ნორმა არ იცის.

ვაჟა-ფშაველას სტროფი (ჩვეულებრივი გაგებით) არა აქვს. მის სტროფს სარიტმო პერიოდები, ან სარიტმო ჯგუფები სცვლიან. მის ლექსსა და პოემაში არც ერთი სტროფული სტრუქტურა ბოლომდე არ გვხვდება, არც მსგავსებას ინარჩუნებს, რაიმე კანონზომიერების დასადგენად. ამიტომ ვაჟა-ფშაველას ლექსს შეიძლება ასტროფული ეწოდოს.

ეს გარემოება (სტროფული უკანონობა) ბუნებრივია ვაჟა-ფშაველათვის (ისე როგორც ხალხური მათქვამისთვის). მან ლალი ამოსუნთქვა იცოდა და ამ ამოსუნთქვას სტროფული საზღვარი ვერ დაუდგებოდა. „ქარის ჩამოტანილ ხმას“ და ზვავების სტიქიას სტროფული სტანდარტის ჩარჩო ვერ შეზღუდავდა.

ამიტომ არჩია ვაჟამ სტროფული თავისუფლება, იგი სტრიქონებში ძალდაუტანებელ, ღრმა ამოსუნთქვის რიტმს გაჰყვა და სარიტმო პერიოდებიც ამ რიტმის ნებასურვილზე დადგა.

ვაჟა-ფშაველა არ იყო კანონის და რაფინული ფორმების, ერთხელ დადგენილი სტანდარტების კაცი. აბა წარმოიდგინეთ ვაჟა-ფშაველას სიმღერა სონეტის, ან ტრიოლეტის სავალდებულო ჩარჩოებში!

ვაჟა ასეთ ფორმებს არასდროს ახლოც არ გაჰკარებია, მაგრამ მას ხშირად უცდია ჩვეულებრივი 4-სტრიქონიანი სტროფის მორგება თავის ხმისთვის. უცდია და დამარცხებულა. 4 სტრიქონიან სტროფში, ინტერვალური რითმით, ხშირად გამომქლავებულა ვაჟა-ფშაველას ხმის ნაძალადევობა და არაბუნებრიობა. ერთი მიზეზთაგანი (სხვა მიზეზთა შორის) უთუოდ ეს სტროფული ჩარჩოც იყო ვაჟა-ფშაველას მარცხისა 10 და 5-მარცვლიან ლექსებში.

ამ რიგის ლექსებშიც კი, იქ, სადაც ვაჟა-ფშაველამ სტროფული კანონზომიერება უარყო, განსაზღვრულ მხატვრულ ეფექტსაც ზიადწია და ხმის ბუნებრიობაც გამოაჩინა.

ამის საუკეთესო ილუსტრაციებია „ნუგეში მგოსნისა“ და „გიორგი სააკაძის სურათზე“. პირველში იგი ჩვეულ სარიტმო პერიოდებს ანვითარებს (კანონიერი სტროფის ნაცვლად) და ლექსი ძლიერ რიტმულიცაა. მეორე ლექსი კი ბოლომდე ერთ სარიტმო პერიოდს წარმოადგენს.

დიდ ფორმების აკენ მიდრეკილება ვაჟას განსაკუთრებით ემჩნევა. ვრცელი ეპიური ტილო-პოემა მისი ნამდვილი სტიქია იყო, ყველაზე მეტად მისი პოეტური სახე ეპოსში გამოიკვეთა და ყველაზე მეტად ხალხურს სწორედ ამ ეპოსით დაშორდა, რადგან ხალხური ლირიკული ფორმებიდან, ფრაგმენტებიდან და დიდ სუბეტურ ლექსებიდან (ბალადები—„ჯარჯო“, „მოყმე და ვეფხი“) ძალიან დიდი მანძილია ასეთი

ფართო მოფიქრებისა და რთული კომპოზიციის პოემებამდის, როგორც „სტუმარ-მასპინძელი“, ან „გველის-მჭამელი“-ა.

თვით ლირიკაშიც კი ვაჟას ტენდენცია აშკარად სჩანს ამ დიდი ფორმებისკენ, ლექსებში სუჟეტების და ფაბულების განვითარებისაკენ.

30 და მეტ სტრიქონიანი ლექსები მისთვის ჩვეულებრივია, ხოლო გრძელი სუჟეტისანი ლექსები მისი ლირიკის წიგნში არც თუ იშვიათობას წარმოადგენენ. პატარა ფორმა, ზოკლე ლექსი, სრულიად არ არის მისი ლირიკისათვის დამახასიათებელი.

ვაჟა-ფშაველას ლირიკის ძირითადი მოტივები შეიძლება ასე დაჯგუფდეს:

1) წმინდა ლირიკული ან სუბიექტურ-ფსიქოლოგიური მოტივები, სადაც ავტორი ააჟღერებს სულიერ განწყობილებას გადმოგვცემს. ეს მოტივი, შეიძლება ითქვას, ვაჟას ლირიკისათვის ძირითადი არაა. იგი დამოუკიდებლად გვხვდება პატარა ლექსებში, მაგრამ უფრო მეტად ეს ინტიმური, სუბიექტური მოტივები, საზოგადოებრივ მოტივებთანაა გადაჯაჭვული თვით ისეთ ლექსებშიც კი, როგორც მისი „სიზღერებია“.

2) ვაჟას ლირიკაში გაბატონებულია თხრობითი და აღწერილობითი მოტივები. თხრობითი მოტივი იმდენად დინამიურად აქვს განვითარებული, რომ ხშირად სიტუაციასა და ფაბულას ქმნის ხოლმე და სუჟეტურ ლირიკის სახეობას გვაძლევს („გიგი“, „ბაკური“ და სხვ.).

აღწერილობითი მოტივი ცალკე, დამოუკიდებლად იშვიათად გვხვდება ვაჟა-ფშაველას ლექსებში, იგი ან თხრობითი მოტივთანაა გადაჯაჭვული, ან სუბიექტურ-ფსიქოლოგიურთან. ვაჟას არ ახასიათებს შიშველი, პასიური პეიზაჟი, არც მოვლენების მშრალი რეგისტრაცია და ცივი აღწერილობა. ამიტომ აღწერილობითი პეიზაჟი (დესკრიპტული მოტივი) გამოთიშულად იშვიათად გვხვდება მის ლექსებში, ხოლო თუ გვხვდება ასეთი, იგი იმდენად ემოციურია, იმდენად გამთბარი და მრავალფეროვანი, რომ სრულიად არ სტოვებს მშრალ, პასიურ, დესკრიპციის შთაბეჭდლებას (მაგ. „ღამე მთაში“).

ლექსიკა

ვაჟა-ფშაველას ლექსიკა მთლიანად განისაზღვრება იმ წრის სასაუბრო ენით, რომელშიაც იგი ტრიალებდა. მისი ლექსიკა მთიელთა (ფშაველურთა) ყოველდღიურ სიტყვიერ. მასალაზეა მთლიანად დამოკიდებული.

ვაჟა-ფშაველამ დიალექტიზმი მიიღო, როგორც პოეტური ხერხი, მიიღო თითქმის ყველა ნიუანსით, ავითა და კარგით. თავის დროზე ეს დიდი გაბედულება იყო.

წერა იმ დიალექტზე, რომელიც მკითხველთა უმთავრეს ნაწილს თითქმის კარგად არც ესმის, ერთგვარი უხერხულობაც არი, მაგრამ საკუ-

თარ თავში დიდ დაჯერებასაც მოწმობს, რადგან ვერც ერთმა დიდმა პოეტმა ვაჟამდე ვერ გაბედა თავისი კუთხის სასაუბრო ენის, დიალექტის სამწერლო ენად მოხმარება.

დიდხანს იყო მითქმა-მოთქმა პოეტის ენის უცნაურობის შესახებ. პირველად საქვეყნოდ აკაკიმ გამოიტანა ეს საკითხი.

„ენას გიწუნებ, ფშაველო,
მგოსანო შალალ მთისაო“.

ვაჟასთვის აუხსნელი დარჩენილა აკაკის ეს სიტყვები, რადგან ლექსში ენის დაწუნების არც ერთი საბუთი არაა განვითარებული. მაგრამ როგორც „დაგვიანებულ პასუხში“ ამბობს, დიდი ხნის ფიქრის შემდეგ თვით მისულა ვაჟა დასკვნამდის:

„...უვარგისობის მიზეზი
ფშაველობა არის სწორედა“-ო.

ვაჟას უკვირს: „რატომ არ ჰგუობს, არ ვიცი,
ამ: ჰანგს ბუნება ბარისა,
მე არც ერთ კილოს არ ვწუნობ,
თუა ქართველის გვარისა...
მოთაყვანე ვარ ყოვლისა,
იმათ ტკბილის და მწარისა“-ო.

ვაჟამ ამ სტრიქონებში ლინგვისტიკით ჩამოაყალიბა სალი მეცნიერული აზრი დიალექტის გარშემო.

მაგრამ მთავარი იყო „ენის დაწუნების“ უსაფუძვლობის დამამტკიცებელი დებულების კიდევ უფრო გამაგრება და ვაჟაც განაგრძობს:

„და ენა მთისა სიმტკიცით
მსგავსია კლდისა სალისა“...

რომ იგი: „მოდენილი არი მთის მიერ,
ჩამოტანილი ქარისა“.

და რომ ვაჟა აღარ იქნებოდა ვაჟა ამ ენის გარეშე, რადგან:
„მარგალიტების მფლობელი
ენასა ხმარობს ღონედა“...

ამ ექვს სტრიქონში ცხადდება ვაჟა-ფშაველას ენის თავისებურების აზრი: ვაჟა გმირობისა და ვაჟაკობის განუმეორებელ ჰიმნს მღეროდა. ეს ჰიმნი შტკიცე ნაჭედობისა უნდა ყოფილიყო და ეს მხოლოდ ისეთი მასალით იქნებოდა მიღწეული, რომელიც „სიმტკიცით მსგავსია კლდისა სალისა“. მთის მიერ მოძღვნილი ვაჟას ჰანგი „ქარს ჩამოჰქონდა“, ამ ქარს თავისი რიტმი ჰქონდა, ვაჟამ ეს რიტმიული მომენტი მთის ენაში დაინახა და შეგნებულად არჩია გადმოეცა იგი ამ „დაწუნებული ენით“, თუნდა ზოგისთვის გაუგებრად.

იმ შეუდარებელი ადგილობრივი კოლორიტის მოცემა, რომლითაც ასე ორიგინალური და მდიდარია ვაჟა-ფშაველას შემოქმედება, შეუძლებელი

და მიუღწეველი იქნებოდა მთის (ფშავ-ხევსურეთის) დიალექტის გამო-
უყენებლად.

ვაჟა-ფშაველამ თავისი პოეტური ორიგინალობის გზა სწორედ ამ ახა-
ლი ნაკადის შემოშვებაში, ხალხური პოეზიის ორიგინალური, წაუბაძავი
მხარეების თავისებურ კულტივაციაში დაინახა და არა ახალი მეტრების
ან ფორმების ძიებასა და აღმოჩენაში.

სწორედ ამ ახალი ნაკადის შემოშვებამ ერთბაშად ასწია და გაამდიდ-
რა ქართული ლიტერატურა, მანვე მისცა ორიგინალური სახე ვაჟას შე-
მოქმედებას.

ვაჟა-ფშაველა რომ ლექსიკურ დიალექტიზმებს სიტყვის რიტმულ გა-
მომხატველობის უპირატესობის მიხედვით ირჩევდა, ამას ვარიანტები ასა-
ბუთებენ. ვარიანტებში მდიდარი მასალაა იმის საძილუსტრაციოდ, თუ
როგორ ცვლიდა პოეტი ლიტერატურულ, მართებულ ფორმას დიალექ-
ტით, ან პირიქით, სიტყვის ევფონურ გამომხატველობის მიხედვით.

მაგალითად: „სტუმარ-მასპინძლის“ ვარიანტში არის მართებული ლი-
ტერატურული ფორმა: „გ ა მ ო მ ი წ ო დ ა“, საბოლოო რედაქციაში
გასწორებულია: გ ა მ ა მ ი წ ვ ა დ ა. სხვაგან კიდევ: მართებული ფორმა:
„შ ე უ ხ ს ნ ე ს“ — გასწორებულია საბოლოო რედაქციაში: „შ ა უ ხ-
ს ნ ე ს“.

„ალუდა ქეთელაურის“ ვარიანტში გვხვდება: „ა მ ა ხ ა ნ ა გ - მ ო კ-
ლ უ ლ დ ი ლ დ ვ ე ლ ი“, საბოლოო რედაქციაში. ასეა გასწორებული
„ა მ ხ ა ნ ი გ - მ ო კ ლ უ ლ დ ი ლ დ ვ ე ლ ი“.

ვაჟა რომ სიტყვის რიტმიულ გამომხატველობას უდიდეს ყურადღებას
აქცევდა, ეს მისი ვარიანტების ერთი თვალის გადავლებიდან ჩანს. როცა
ლიტერატურული ფორმას უკეთესი ევფონური შესაძლებლობა აღმოაჩნ-
დებოდა, ვაჟა მას მიმართავდა ხოლმე. მაგალითად, ერთგან დიალექტური
ფორმა: პირაღმე საბოლოო რედაქციაში გასწორებულია მართებული
ფორმით — პირაღმა.

იშვიათი არაა აგრეთვე შემთხვევები, როცა ვაჟა ერთდამივე ნაწარ-
მოებში ერთდამივე სიტყვას ლიტერატურული ფორმითაც ხმარობს და
დიალექტურითაც.

ვაჟა-ფშაველას ლექსიკა, როგორც ვთქვით, იმ წრის ლექსიკაა, რომ
შელშია ცივი ტრიალებდა და რომლიდანაც თვითონ იყო გამოსული:
ლექსიკა პრიმიტიულ საწარმოო ურთიერთობებზე დაწყებული მთიე-
ლისა, რომელსაც ჯერ კიდევ სრულიად არ განუცდია კაპიტალიზმის გარ-
დამქნელი გავლენა, რომლისთვისაც საუკუნეებით ნაანდერძევი პირველ-
ყოფილი იარაღები და საერთოდ მთელი საყოფაცხოვრებო გარემოცვა
არსებითად არ გამოცვლილა, ამ მთიელის ლექსიკა, რა თქმა უნდა, არ-
სებითად განსხვავდებოდა კაპიტალიზმის გზაზე შენდგარი, განვითარებუ-
ლი ბარის ლექსიკისგან.

ფშავხევსურების საყოფაცხოვრებო, ყოველდღიური ენა, რომელსაც
ისინი ერთგვარად მიმართავდნენ ხვნა-თესვისა და თიბვის, თუ ნადირობის

და ბრძოლის დროს, მათი სასაუბრო ენა, ვაჟას პოეზიის ხორცი და სისხ-
ლი გახდა.

მთის და ბარის ლექსიკური განსხვავება თვითონ ვაჟამ აღნიშნა ლექს-
ში „მთა და ბარი“.

...შენ არად მოგწონს ბარისა
დიდი სიმდიდრე ხილითა,
ოქროთ ნაქარგი გულმკერდი,
ზედ მარგალიტის ღილითა.
არ რადმე გეჭაშნიკება
ვარდის გაფურჩქენა დილითა.

ვაჟა იშვიათად დაესხებოდა ხოლმე სხვა სოციალური წრის ლექს-
ნიკას. ასეთი შემთხვევების უმეტესობაც ისევ საკუთარი ლექსიკური მა-
რგის, მთიელთა სიტყვიერი მასალის შედარებისა და მსგავსების ან და-
პირდაპირების საფუძველზე ხდებოდა. ვარდი და მარგალიტი უფრო
ხშირად პირიმზისა და დილის ნამის ასოციაციით გამოჩნდება ხოლმე:

„მე ვარდი გამიგონია —
ტურფა ყვავილი ბარისა,
თვალ-გულის მახარობელი
თურმე პირიმზეს ჰგავისა“...-ო

„პ ა ს უ ხ ი ა რ . ყ ი ს ა“

საყურადღებოა ეს გარემოებაც, რომ თემატური მასალა ზოგჯერ გან-
საზღვრავდა ხოლმე ვაჟა-ფშაველას ლექსიკას. მაგალითად „ეთერიანის“
მაღალ-არისტოკრატიული პერსონაჟი ვაჟა-ფშაველას აიძულებს ერთგვა-
რი ხარკი გაიღოს ამ არისტოკრატიულ ლექსიკის მიმართ.

ვაჟა-ფშაველა არსებითად გაემიჯნა სალონების ინტელიგენტურ-ლი-
ტერატურულ ლექსიკას. მან პროზასა და პუბლიცისტურ წერილებშიც კი
უარყო რაფინული, მოდებისა და უცხოეთის გავლენით შემოსული სინ-
ტაქსი და ლექსიკა.

იგი თავისი ნაყოფიერი მუშაობის წიელ მანძილზე შეგნებულად გა-
ურბოდა ყოველგვარ ბარბარიზმებსა და ვულგარიზმებს.

მის ლექსებში თითებზე ჩამოსათვლელად არ გეყოფა უცხო სიტყვე-
ბის რაოდენობა. ვაჟა-ფშაველამ ბევრი ახალი სიტყვა მისცა თავისი კუთ-
ხის გმირული დიალექტიდან ლიტერატურულ ქართულს. მისი ქართუ-
ლი (თუმცა დიალექტი) მთლიანად თავისუფალია იმ ახალი გავლენები-
საგან, რომელიც ასე ძლიერ ეტყობა მის თანამედროვე პოეტებს (კერ-
ძოდ რუსულის გავლენები, როგორც ლექსიკური, ისე უმთავრესად სინ-
ტაქსური).

ვაჟა-ფშაველასთან აღსანიშნავია ზოგიერთი სიტყვის მნიშვნელობის
ცვლა. ეს „ცვლილება“ ბარის თვალსაზრისითაა, ფორემ მთის დიალექტ-
ში იგი ვაჟასებური სემანტიკითაა მოცემული.

სიტყვა „რაკი“ ვაჟა-ფშაველასთან არა ერთხელ გვხვდება „განა“-ს მნიშვნელობით:

ლუხუმი: მაშ თუ არ ჰკაზმავს ლურჯასა,
ტანს არ ისხამსა აბჯარსა?

ლელა: რაკი არ უნდა ბეჩავსა,
რაკი არ ერჯის გულია,
ლოგინშია სწევს საბრალო,
მრავალივა სჭირს წყლულია“...
„ბახტრიონი“ გვ. 181.

მოყვანილ სტრიქონებში რაკი—განა-ს მნიშვნელობითაა გამოყენებული და იძლევა ასეთ აზრს: განა არ უნდა ბეჩავსა, განა არ ერჩის გულია?

მსგავსი შემთხვევები არც ისე იშვიათია, საილუსტრაციოდ კიდევ ორ მაგალითს დავიმოწმებთ:

„...მიდიან ფებშიშველადა,
კალთა ჩაკეცეს მთებისა,
რაკი (განა) დაუშლის მგზავრობას
მოსახვევები გზებისა“...
„ბახტრიონი“ 196.

ან:... სხვებს რაკი (განა) აკლდა* შვენეზა,
წელანაც დავიყბეღია“.
ძალღიკა ხიმიკაური.

ბარის ქართულისაგან განსხვავებით შეცვლილი სემანტიკით ხმარობს ვაჟა სიტყვას „უერთოდ“. ხალხურშიც იგი ასეთი შინაარსით იხმარება:..

„...უ ერთოდ არ დაიხარჯნეს
ჩვენ მონადირის ისარნი“... („ხალხ. მოყმე და ვეფხი“).

ე. ი. უნაყოფოდ, უშედეგოდ არ დაიხარჯნენ მონადირის ისრებიო...

ვაჟა-ფშაველა: ჯავრს არ შეგაკმევთ მტრისასა,

უ ერთოდ აღარ დავლახავთ.
ბილიკებს ჩვენის მთისასა.

„ბახტრ“: 187.

სიტყვა „გახდომა“-ც ვაჟას შეცვლილი, —ჩხუბის მნიშვნელობით—აქვს ხოლმე.

„...გურგენს და ლევანს გახდოდათ
პირობის დარღვევაზედა“ — ეთერი 132 გვ.

ან იქვე: „...გახსოვდეთ, როცა თქვენს ძესა
და ეთერს გაუხდებოდეს“...

ან: „...ვილაცეებსაც გაუხდათ,
ისმის კეტების რახუნნი“.

„ცოლი ანუ ჩემი თავგადასავალი“ 188: გვ.

ან: „...ძვლებზე ძალებს გაუქდათ
ველარ აშველებს მსახური
„ერთი სიყვარულის ამბავი“ 345 გვ.

კიდევ: ყვავსა და ყორანს გახდოდ.ათ
არწივის საბუღარზედა“.

სიტყვა „უსტარი“ ვაჟას ნახმარი აქვს უსინათლოს, ბრძის მნიშვნე-
ლობით:

„...მამ მე რაღა ექნა უსხივომ,
უსტარმა, უსინათლომა?

ზოგიერთ მნიშვნელობას ვაჟა. ორი სიტყვით გამოხატავს ხოლმე პა-
რალელურად.

„გაღმა-გამოღმა გრილები
ტყეს და მთებს უღგმენ ტაბლასა“

„გიგლია“.

სიტყვა „გრილი“ აქ ჩრდილის მნიშვნელობითაა და ასეთივე მნიშვნე-
ლობით სამჯერ გვხვდება ამ პოემაში.

სიტყვა „პლბათ“-ის ნაცვლად ვაჟა ხშირად ხმარობს სიტყვას „ოთ“-ს,
შავრამ მხოლოდ უარყოფით ფორმასთან.

„...ჯერ ვერ-ოთ გადაავლიეს“

„გიგლია“.

ან: „ჯერ არ-ოთ არი ბერიო“

„გოგოთურ და აფშინა“.

ან კიდევ: „არ-ოთ გასწირავს ქვეყანას“.

„კობალა“ 91 გვ. და სხვ..

საინტერესოა ვაჟა-ფშაველასთან მესამე პირის კუთვნილებითი ნაც-
ვალსახელის ადგილი. იგი ფშაურ დიალექტში ყველა პირის კუთვნილე-
ბის აღმნიშვნელად იხმარება და ვაჟაც ასე იყენებს მას:

1) „...თავადაც კარგად გავიგებ
თავის თავგადასავალსა“ — 333.

ან: არც გემი მქონდა, არც ნავი
თავის მკლავებით ვწვალობდი.

„სიმღერა“ 127 გვ.

იქვე: „არც ვის ვაუწყებ ადვილად

თავის თავგადასავალსა“.

ან: „თავის ძმა ველარ გიცანი“

„მთამ სრულიად სხვა ზოქვა“ — 209.

ყველა მოყვანილ მაგალითებში სიტყვა — თავის — გამოყენებულია,
როგორც პირველი პირის კუთვნილებითი ნაცვალსახელი — „ჩემი“.

2) „თავის სამშობლოს ვარამი
ილაპარაკე მღერითა“ გვ. 156.

ან: „დაგვარჩვე, სისხლი თავისი
წუმპეში დაალევიან“ — „ეთერი“, გვ. 120.

ან: „გაქვს თუ არა გაქვს
შენ თავის „შინა“?

ან კიდევ: იუბნე ცხოველყოფელად,
ძმა აზას მეტყვის თავისა:
„პასუხი არყისა“, გვ. 177.

ამ მაგალითებში მესამე პირის კუთვნილებითი ნაცვალსახელი „თავის“ ნახმარია მეორე პირის კუთვნილებითი ნაცვალსახელის „შენი“-ს მნიშვნელობით.

„ჩვენი“-ს მნიშვნელობით:

აქა გვეყავს თავის პატრონი,
მეც არ ზომივა ძილია“...
„...თუმც კი არ არი ურიგო
თუ კი უნარი გვექნება,
სიკვდილის შემდეგ თავისი (ჩვენი)
კარგი გავწიროთ ხსენება.

„სიმღერა“, 106.

ან:

„გამომეთხოვეთ ნათესავთ,
ცოლშვილს და თავის (ჩვენს) ყანასა“.
„მხედართა ძველი სიმღერა“ — 136.

და იქვე: „არ მივცემთ უცხო ტომისას
თავის (ჩვენი) მამულის ღაღასა“.

„თქვენი“-ს მნიშვნელობით, იგივე სიტყვა ლექსში „ხევსური, ბერდია“
სამჯერ გვხვდება გვ. 140 — 141..

ყურადღების ღირსია ვაყას ლექსიკაში „თი“ ნაწილაკის გამოყენება
მრავლობითის ნათესაობითი ბრუნვისათვის:

...შიგვე დედის რძე ურევა

ქაჯთი მაცილთი კვალადა“ — „ეთერი“ 127.

რაც სწორი ფორმით იქნებოდა: ქაჯთა, მაცილთა კვალადა“.

ან: „...ვთქვათ სიბრალული კარგია

ხე-ქვა—ბაღათი, ცხოველთი“ — „გვ.-მქამელი“ 33.

ან კიდევ: კაცის კვლა ყველასა სჭარბობს

თუნდ მტერი იყოს ყოველთი“

ნათესაობითი ბრუნვის მრავლობითის ეს ფორმა ხშირი არაა და ამიტომ ზოგადად არ ჩაითვლება.

ვაჟა-ფშაველას ძლიერ ხშირად (ისე, როგორც ხალხური) ნათესაობითი ბრუნვის გამოსახატავად ორ-სა-ს ხმარობს:

- 1) ...ყმასა გუდანის ჯერისასა
- 2) ნამტვრევს მაშლიდა კლდისასა
- 3) წვერებსა სტუსავს თმისასა
- 4) ვაჟაკობისას ამბობენ
ერთურთის დანდობისასა
- 5) ცნობისას და ძმობისასა
- 6) კენჩხას არა სჭირს ძვლისასა
- 7) თოფისასა და ხმლისასა
- 8) მამა პაპათა ცდისასა
და სხვ.

მსგავსი მაგალითების დამოწმება მრავლად შეიძლებოდა, მაგრამ ეს მომენტი იმდენად თვალსაჩინოა ვაჟასთან, რომ ილუსტრაციისთვის მისი ყველა პოემების დასახელება შეიძლება.

ჩვენ აქ ვერ შევჩერდებით ვაჟა-ფშაველას ლექსიკის ყველა ნიუანსზე, ეს — ფშავნესურული დიალექტის მთელი მიმოხილვის საჭიროებას დააყენებდა, აღვნიშნავთ კიდევ ერთ დამახასიათებელ მომენტს: ვაჟა (აქაც დიალექტის მიხედვით) კნინებითი ფორმის ან მოფერებითის გამოხატვას ა სუფიქსით იძლევა:

1. „...ვაი ეგეთას სამართალს“.
2. ცუდას რათ უნდა მტერობა
3. მგლის ჯოგი დაძრწის მშიერა
4. იტყვიან არაფერასა
5. გამიწყდეს ბეწვის ხიდი... და მრავალი სხვა. ასეთ

ფორმას ხშირად ვაჟა იყენებს ჩვეულებრივი სახელობითი ბრუნვისათვისაც.

სინტაქსი

ფშავნესურეთის ხალხურ ლექსებში ერთი შემთხვევა იქცევს ყურადღებას სხვათაშორის — სახელდობრ — ზმნის სხვადასხვა დროში დაყენება მაშინ, როცა ამბავი ერთ გარკვეულ დროში ხდება. ეს ერთგვარი სინტაქსური შეუსაბამობა („შეუსაბამობა“ — ლიტერატურული ქართული) თვალსაზრისით) იმდენად გავრცელებულია ხალხურში, რომ იგი კანონზომიერად უნდა ჩაითვალოს და არ შეიძლება ნათქვამის გაჭირვებას მიეწეროს.

აი ნიმუში ხალხურიდან:

„...თუ ლევან აქეთ მობრუნდა,
საქმე სჭირს დაღისტნისაო“.

პირველ სტრიქონში ლაპარაკია მომავალში შესაძლებელ მოქმედებაზე — თუ ლევან აქეთ მობრუნდა!..

და უცებ: საქმე სჭირს დალისტინსაო“ ზმნის ახალი ფორმა („სჭირს“) ისეთ შთაბეჭდილებას, აზრს იძლევა, თითქო ლევანი უკვე მობრუნდა და დალისტინის საქმე ცუდადაა.

ვაჟა-ფშაველა ხშირად მიმართავს ამ სინტაქსურ დიალექტიზმს.

„არწივი ვნახე დაჭრილი,
ყვავ-ყორნებს ეომებოდა,
ეწადა ბეჩავს ადგომა,
მაგრამ ველარა დგებოდა,
ცალს მხარს მიწარე მიითრევს,
გულის პირს სისხლი სცხებოდა...
„არწივი“.

ამ ლექსის პირველ ოთხ სტრიქონში პოეტი ლაპარაკობს უკვე მომხდარ ამბავზე, რომელიც წინათ ხდებოდა და ამიტომ ყველა ზმნა ნამყოფს უსრული ფორმითაა წარმოდგენილი: ეომებოდა, ეწადა, დგებოდა.

მეხუთე სტრიქონში: ცალ მხარს მიწაზე მიითრევსო, ამბობს პოეტი და მდგომარეობა იცვლება: არწივი ახლა მიითრევს ცალს მხარს მიწაზე — ფორმა „მიითრევს“ აწმყო დროს ეკუთვნის და მიმდინარე მოქმედებას, მდგომარეობას უჩვენებს.

მე-6 სტრიქონი ისევ ძველ ფორმას უბრუნდება და ლექსის ბოლომდე ასე მიდის.

მსგავსი მაგალითი რამდენიც გსურთ, იმდენი მოინახება და იგი სრულიად არაა შემთხვევითი:

„ქუდს იხდის, სიტყვა ველარ თქვა“...

„გველის-მქამელი“

„...ცა-ხმელთა დაქცევას გვანდა,
ისეთი იხმის გრიალი“... — იქვე.
„...მინდა ვიძახო — მიშველეთ,
ველარ ვაგებდი ენასა“ — იქვე და სხვა.

სინტაქსურ დიალექტიზმს უნდა განეკუთვნოს აგრეთვე რიცხვის აღრევა, არამართებული შეწყობა.

ხევსურული ხშირად, მაშინაც კი, როცა ცოცხალ საგნებზეა ლაპარაკი, ან ადამიანებზე, მრავლობითს იძლევა მხოლოდობითის ფორმით.

„...აჩქარდა ხევსურთ შვილები,
ერთმანეთს არ უცდისაო“.

ა. შანიძე. „ხალხ. პოეზია“, გვ. 22!

ან იქვე: ლექთ ჭფროსები შაშინდა,
ჩვენკენ რაით იქს პირსაო“

როგორც ვხედავთ ზმნის რიცხვი აქ უმართებულოდაა (ლიტერატურული ქართულის თვალსაზრისით) შეწყობილი მომქმედის რიცხვთან (აჩქარდა-შვილები, უფროსები-შაშინდა) ვაჟა-ფშაველაც ხალხურის მსგავსად რიცხვის შეთანხმებაში არაავითარ კანონს არ ემორჩილება.

„თუ აგვიტირდა ბალები,
ვათირებთ პანტის ჩირითა“ გვ. 25.

„...ცხვრები დაიძრა საბაროდ,
ფარა თან მისდევს ფარასა“

გვ. 202.

„...წყნარად ჩამოდის ჯიხვები,
ვიწრო ბილიკებ-გზებითა“.

მაგრამ ვაჟა ყოველთვის არ იცავს მსგავს შეწყობას.

„...იცრემლებიან ღრუბლები,
აღარ სჩანს მთები, ხეები“

(„გვ. მჭამელი“.

ხშირად (მეტწილად) ვაჟა-ფშაველა ზმნას მრავლობითის ფორმით წარმოადგენს, როცა უსულო საგნები მრავლობითშია.

„ახველდებიან ხეები“...

„ხევზე მიდიან ნისლები“...

„მთებმა დახუჭეს თვალები“ და სხვ.

საერთოდ ვაჟა-ფშაველა რიცხვის არჩევს დროს კანონს იშვიათად ემორჩილება და ისეთ არჩევანს მიმართავს, რომელიც სტრიქონისათვის უფრო მოსახერხებელი და შესაფერია.

შემასმენლისა და ქვემდებარის არაკანონიერ განაწილებას, ზედსართავი სახელისა და მის მიერ განსაზღვრული სიტყვის უმართებულო დაშორებას, გადასმას და საერთოდ წინადადებაში ყველა შესაძლებელ მოულოდნელ გადაადგილებას, რასაც ინვერსია ეწოდება, ხშირად ვხვდებით ვაჟა-ფშაველას ლექსებში.

ინვერსიას ხშირად მიმართავდა ყველა დიდი პოეტი (საკმაოა რუსთველისა და პუშკინის მაგალითები) და ეს არც ენის უცოდინარობის შედეგი იყო ხოლმე, არც რითმის ან სტრიქონის გაუმართავობით განმოწვეული. ინვერსია წინადადების ჩვეულებრივ (შაბლონურ) წყობის უკუგდებაა, იგი წინადადებას ახალ ემოციურ იერსა და რიტმულ თავისებურებას აძლევს. ვაჟა-ფშაველა ხომ გაშაბლონებული სახეების ახალი ემოციური ეშხით გაცოცხლების, განახლების შეუდარებელი ოსტატია. მარტო მოძველებული, გაცვეთილი მეტაფორის „გულის დუღილი“ — ასეთი გაცოცხლება რად ღირს:

„გულში აქვს ყველას ჩამდგარი

სალუდე ქვების დუღილი“

„ძალლიკა“, გვ. 122.

გულში ჩამდგარი სალუდე ქვების დუღილი იგივე გულის დუღილია, ყოველდღიურ საუბარში, რომ იხმარება, მაგრამ იმდენად ახალი ეშხითა და ემოციურობითაა ნათქვამი, რომ სრულიად ახალი, ორიგინალური მეტაფორის შთაბეჭდილებას იძლევა.

ვაჟა-ფშაველას შემოქმედებაში — ლექსებსა და პოემებში ინვერსია სისტემატურ, კანონზომიერ ხასიათს ატარებს და სრულიად არაა შემთხვევის ან გაჭირვების შედეგი.

„ყავლგასულ თამასუქივით
შენ კი პირობა დახიე“...

ჩვეულებრივი სინტაქსით უნდა ყოფილიყო: „შენ კი ყავლგასულ თამასუქივით დახიე პირობა“—ო, მაგრამ ლექსი იმიტომაა ლექსი, რომ ჩვეულებრივი პროზაული ფრაზა ზოგჯერ არაჩვეულებრივადაც ეწყობა (არაჩვეულებრივი — რა თქმა უნდა უცნაურობას, ან დამახინჯებას არ ნიშნავს ამ შემთხვევაში).

აი კიდევ ინვერსიის რამდენიმე ნიმუში:

„...ვეხვეწო, თავი ვიდაბლო,
ამის რას მიზამს ნაცვლად“...

„გოგოთ. და აფშ.“ გვ. 48.

ჩვეულებრივი სინტაქსური ფრაზა ასე იქნებოდა: ამის ნაცვლად რას მიზამს, რომ ვეხვეწო და თავი ვიდაბლო.

„რად არ მე მოვკვდი შენს უწინ“ — „გიგლია“ გვ. 25.

„რად სტებთ საუფლო ჩვენს წესსა?!“ — „სტ.-მასპ.“

„უსმენდა ჯარი სიტყვასა.
მხნეობით განამტკიცარსა,
იჭდედა გულში ვით მოსეს —
იზრაილ — რჯულის ფიცარსა“...

„ერეკლე, ბრძ. წინ.“

„ქისტებს წაუსხამთ ცხენები,
აღუდაისიცი ფთიანი“... — „აღუდა ქეთ“.

„ან როდის საუკუნოდა
მე ხალხმა გამაბელადა.“... — „გვ. მკ.“.

„...ჩემი სიცოცხლე სიჩლოუნგის,
რა ვქნა, ვერ შესძლებს ყმობასა — „სიმღერა“.

„...შენ მე გამათბობ ველარა,
ყინული მაძევს მყინავი“...

„სიმღერა“ და მრავალი სხვა...

აქ უნდა ავღნიშნოთ კიდევ ერთი სინტაქსური თავისებურების შემთხვევა, რასაც გადატანა ეწოდება და რასაც ზოგჯერ მიმართავს ვაჟა-ფშაველა.

ჩვეულებრივ პოეტურ სინტაქსში წინადადების განვითარება მიჰყვება სტრიქონების წყობას, წინადადება მთავრდება სტრიქონის ბოლოში, მაგრამ არის შემთხვევა, როცა წინადადება სტრიქონის შიგნით თავდება და იქვე ახალი წინადადება იწყება... ასეთ შემთხვევაში სტრიქონული პაუზა

სუსტდება, ხოლო სტრიქონის შიგნი აზრობრივი პაუზა (წინადადების დასრულებით გამოწვეული) ძლიერდება — ესაა გადატანა (ფრანგულად enjambement), მას პოეტები ხშირად შეგნებულად მიმართავენ, როგორც პოეტურ ხერხს.

აღსანიშნავია ერთი გარემოება: კლასიკურ პოეზიაში enjambement — მიუღებელი, დაუშვებელი იყო, ხოლო რომანტიკოსები, პირიქით, უხვად სარგებლობდნენ მით (ჰიუგოს მაგალითი).

ხალხური პოეზია გადატანას გაუზრბის, რადგან ზეპირსიტყვიერებას უფრო მეტი სინტაქსური თავისებურება უყვარს. ვაჟა-ფშაველა, როგორც ინდივიდი შემომქმედი, სარგებლობს გადატანით, მაგრამ, რამდენადაც მისი პოეტიკა ხალხურს ემყარება, იგიც ზისტემად, ჩამოყალიბებულ პოეტურ ხერხად ვერ ღებულობს მას (გადატანას) და მხოლოდ რამდენიმე დამახასიათებელ შემთხვევას იძლევა.

„...ვერ უძლებს ბუნების ბრაზსა
პირიდან გადმოდენილსა —
ქალი კოპწია — მაინც სთქვა
მანუგეშებლად თავისა:
ბრიყვსა ბუნებას არ ძალუძს
ცნობა კარგის და ავისა“.

„მოტყუებული“ გვ. 171.

როგორც ვხედავთ, პირველ ორ სტრიქონში დაწყებული წინადადება მესამე სტრიქონში გადმოდის და ამ სტრიქონის შუაში თავდება (აქვე იწყება ახალი წინადადება), რის გამოც აზრობრივი წერტილი ძლიერდება, ხანგრძლივ პაუზას ქმნის, ხოლო სტრიქონული პაუზა სუსტდება და მეორე რიგში დგება. ეს მომენტი ლექსს ახალ ინტონაციურ განსხვავებას, ნიუანსს აძლევს და რიტმიულადაც ამდიდრებს მას.

აი კიდევ გადატანის რამდენიმე ნიმუში:

„...ნეტავ რით გადავიხადო
შენი ამაგი დიდია,
იძახის დედა — ვაჟკაცმა
ერთი სიტყვა სთქვა მშვიდია“...

„მთას ვეფხვი ვნახე მტირალი,
ლეკვი წინ ედვა ნაცარა,
მკვდარი... ღმუოდა მწარედა,
თვალთ ცრემლი გაებაწარა“.

„კიოხვა-პასუხი“:

„...მცივაო, ცეცხლზე გამათბე,
მესმის კარების რაკუნნი,
მეზავრის — ზაფხულის ლოდინით
გზიბლავთ ოცნება მაცლური“...

„სიმღერა“, გვ. 177.

პარალელიზმები

ვაჟა-ფშაველას შემოქმედება უმდიდრესია პარალელიზმებით. მის ლექსებში პარალელიზმის ყველა სახეობა გვხვდება და მეტად უხვდაც.

თემატიური პარალელიზმები ისეთი ოსტატობითა აქვს მოცემული, რომ ამ მხრივ ბადალი ცოტა მოეძებნება. ჯერ კიდევ ახალგაზრდობის ლექსში (სიმღერა მთიულური) მიაღწია ვაჟამ თემატიური პარალელიზმებით (სულ 12 სტრიქონიან ლექსში) ღრმა ლირიკული განწყობილებისა და მღელვარე ემოციების შეუდარებელ გადმოცემას.

„გაზაფხულს ია ამოდის;
სთველში ირემი ჰყვირისო, —
ეს ჩემი გული ტიალი
ისევ და ისევ სტირისო.

ღამით მინახავს მთის პირად
ბუ გულსაკლავად ჰკიოდეს;
ნეტავ თუ კიდევ სხვასაცა
ჩემებრივ გული სტკიოდეს?

მითამ სუყველას ბოლო აქვს,
ზღვანიც კი დაშრებიანო;
მაშ ჩემის გულის დამჭერნი
რატომ არ გასწყდებიანო?!“

ამ ლექსში ორი თემის ვირტუოზული დაახლოვება ხდება კომპოზიციისა და განწყობილების თვალსაზრისით.

ლექსი სამი სტროფისაგან შესდგება (ამ მხრივ შეიძლება დამახასიათებლად არ ჩაითვალოს) და ინტერვალური ჯვარედინი რითმები აქვს. თვითეული სტროფი ორნაწილად იყოფა — ორ-ორ სტრიქონად, ისეთის ხელოვნებით, რომ არავითარი განზრახულობისა და ძალდატანების ტენდენცია არ ეტყობა. პირველი სტროფის პირველ ნახევარში პოეტი გარეშე სამყაროზე, ბუნების მოვლენებზე ლაპარაკობს. მეორე და მესამე სტროფების პირველ ნახევარშიც იგივე მოტივი (ბუნება, გარესამყარო) ვითარდება.

სტროფების მეორე ნახევრები პირველების პარალელურად ანვითარებენ მეორე მოტივს — პოეტის შინაგანწყობილების მოტივს (მოტივი „მე“).

ამგვარი პარალელიზმის საშუალებით ორი თემის (გარემო და პოეტი) ისეთი სათუთი და ორგანული დაახლოვება ხდება, რომლის მსგავსი ცოტა მოეძებნება ქართულ პოეზიას.

აქვე უნდა აღინიშნოს, ის კონტრასტული პარალელიზმის ხაზგასმულობა, რომელსაც ეს თემატიური პარალელიზმები ატარებენ (გარემოს და პოეტის დაპირისპირება) და ბოლოს ის ფიგურალური შემოძახილი, რომ-

შელიც ვაჟას პოეტიკის ერთი დამახასიათებელ ნიშანთაგანია და რომელ-
ზეც ქვემოთ შევჩერდებით:

„...მაშ ჩემი გულის დამჭრელნი,
რატომ არ გასწყდებიანო?!“..

თემატიურ პარალელიზმთანაა დაკავშირებული ე. წ. ოქსიმორო-
ნი, რასაც ძალიან ხშირად მიმართავს ვაჟა:

„...უხმლო ხმალს იქნევ, უხანჯროდ
გულის გამხდარხარ მჭრელადა“

ან: „ბუნება მბრძანებელია,
იგივ მონაა თავისა,
ერთფერად მტვირთველი არის.
საქმის თეთრის და შავისა,
საცა პირიმზეს ახარებს,
იქვე მთხრელია ზევისა“ („ღამე მთეში“).

ან კიდევ: „უგზოს გზასა იქმ გზიანსა“ („ლურჯა“).
„კარგი ხარ, აღარც კარგი ხარ,
მე გულს მაწევხარ ნისლადა“
„...საფლავშიც შენზე ვიფიქრებ,
შენთვის ვიცოცხლებ მკვდარია“... და სხვა.

ოქსიმორონების სიუხვე ვაჟას ლექსს დიდ ემოციურ მახვილთან ერ-
თად ხშიერი ორკესტრულობითაც ამდიდრებს.

კონტრასტებითა და ანტითეზებით სავსეა ვაჟას ლექსები:

„...რატომ არ მოგწყინდა სინათლე,
სიბნელის დამამხოველი“

ან: ეგება წალმა ვიფიქრო
სოფლის უკულმა ტრიალი... („ქეიფი“).
ადგილს უმთვაროს, უმზეოს
ჩვენ არ ვეძახით მზიანსა“... („ლურჯა“).

მაგრამ არა მარტო ცალკე სტრიქონები აქვს ვაჟას კონტრასტების
პრინციპით, არამედ მთელი ლექსებიც:

ლექსი „ერთი და მეორე“ (გვ. 188) მთლიანად კონტრასტების პრინ-
ციპითაა დაწერილი. ეს დიდი ლექსი 4 დამოუკიდებელი ცალკე ლექსისა-
გან შესდგება, რომელთაც ერთი პრინციპი აერთიანებთ ერთ სათაურ-
ქვეშ: პრინციპი ავისა და კარგის, სასიხარულოს და სამწუხაროს ურთი-
ერთ დაპირისპირებისა.

ერთი „სიმღერა“-თაგანიც (გვ. 43) მთლიანად კონტრასტების პრინ-
ციპითაა დაწერილი:

„...წელან, რო ჩალად არ ვიჩნდა,
დაგიფასდება ძვირადა“

რაც უნდა უძღვრი იყო,
თავს სცნობ უსწორო გმირადა...
არავის არ დაედრები
ტყლაპად და ქალმნის ძირადა,
მოზავებული ნაღველი
მოგეჩვენება ლხინადა... და სხვა.

ვაჟა-ფშაველასთვის ჩვეულებრივია სინტაქსური და დია-
ლექტური პარალელიზმები:

„...ხევი მთას მონებს, მთა — ხევსა,
წყალნი — ტყეს, ტყენი მდინარეთ,
ყვავილნი მიწას და მიწა —
თავის აღზრდილთა მცენარეთ“.

„თავის ლოგინად — სამარი,
საკაცე — თავის ლურჯადა,
ქვა-ლოდი — ნაბდად საფარი“... გვ. 179.

ან: „...პირველ — ობოლი კვირია,
სახე აქვს ნათელიანი,
მეორე — ლელა ბაჩღელი
ქალი ხელფარტენიანი,
მესამე — ბერი ლუხუმი
კურთხეულ გამდელიანი,
მეოთხე — ხოშარეული,
არწივი მხარკვერიანი,
მეხუთე — გივი სუმელჯი
ზოგვეყვის ნაჭრევიანი“...

მოყვანილ ნიმუშებში სინტაქსურ პარალელიზმებთან გვაქვს საქმე-
ტირე მსგავს სინტაქსურ სტრიქონებს ქმნის და ამავე დროს საგულის-
ხმებელი ზმნის მოვალეობასაც ასრულებს. მოტანილი ნიმუშები ვაჟა-ფშა-
ველას ერთ პოეტურ ხერხსაც ამჟღავნებენ — სახელდობრ — ჩამოთვლას.

ჩამოთვლა მისთვის იმდენად გავრცელებული პოეტური ხერხია,
რომ თითქმის მის ყველა პოემაში გვხვდება.

„...როშკით მოიდენ ხევსურნი,
სუმელჯაურნი ცხრანია,
ამლითა — ბათაკის ძენი,
ჭინჭარაულნი ძმანია;
გუდანელთ ჩამასძლოლია
ხოშარეული ხარია,
ხევსურთ, რო ზეაგმა მთისაგმა,
წინ წაიმძღვარეს ქარია,

ჭერმეშელთ, ჭიელთ ბიჭებსა
ღულელებიცა სტანია.
ხანმატელთ ცხენთა ფეხის ხმამ
შაზრილა მთანია“...

„ბახტრ.“, გვ. 177+

ან: „...ხოზაურ გოგოლაური
შავარდენივით ჩქარია,
იანვარ ელისბარიძე
გორის მდრეკელი არია,
სუმელჯი სუმელჯიშვილი
ამომავალი მთვარია“...

„გალაშქრება ლაშარის ჯვრის დროშებით.“

ან კიდევ: „... ლაშარის გორზე შამოდგა
ათასი ქისტის ცხვარია,
ასი კურატი რქათეთრი,
ორასი ნისლი ხარია...“

ორმოც მარგილზე დააგეს,
ორმოცის ქისტის თავია,
ორასი ქისტის მარჯვენა
ფარხმალი ნადავლარია“... (იქვე.)

მსგავსი ნიმუშების მოყვანა კიდევ შეიძლებოდა, რადგან ეს ხერხი (ჩამოთვლა) ვაჟა-ფშაველასთვის მეტად დამახასიათებელია.

ვაჟა-ფშაველას შემოქმედების ყველაზე მეტად ნიშნეული ლექსიკურ-პარალელიზმებია. მისთვის ერთნაირად დამახასიათებელია ლექსიკური პარალელიზმის სამივე სახე: ანაფორა, ეპიფორა და ეპანასტროფი (განსაკუთრებით პირველი).

რკალური პარალელიზმი. „ჯიხვმა სთქვა სალის კლდისამა“-ო, იწყებს ვაჟა ლექსს „ჯიხვის ვედრება“-ს. ამ პირველი სტრიქონის შემდეგ ლექსი ვითარდება ოცდა ორ სტრიქონში და მეოცდაორე სტრიქონზე კვლავ მეორდება:

„...ჯიხვმა სთქვა სალის კლდისამა“.

ამ შემთხვევაში საქმე რკალურ პარალელიზმთანა გვაქვს.

რკალური პარალელიზმის უფრო ფართო ნიმუშს „ბებერი ლომი“ წარმოადგენს. ამ ლექსის დასაწყისის 4 სტრიქონი:

„...დაბერდა ლომი, დაბერდა,
კლანჭებსა ხმარობს ველარა,
დაედვა შეუდრეკს ძალას
ყამთ ვითარების ბეგარა“...

სამჯერ მეორდება ლექსში: ერთხელ 14 სტრიქონის შემდეგ და მეორედ ლექსის ბოლოში, უკანასკნელი განმეორება ლექსის შემკვრელადაც

(КОНЦОВКА) ჩაითვლება. რკალური პარალელიზმი გვხვდება აგრეთვე პოემებში. მაგ., „გოგოთურ და აფშინა“-ს დასაწყისის რკალურ გამოძახილს ვპოულობთ პოემის ბოლოში:

„ამბობენ ქეითინი მოდის
ლამ-ლამ ბლოს თავით კაცისა“.

მსგავსი მაგალითები მრავლად გვხვდება ვაჟას შემოქმედებაში.

ლექსიკური პარალელიზმის მეორე სახეც — ეპანასტროფი არა იშვიათია ვაჟასთვის (ეპანასტროფი — წინა სტრიქონის ბოლო სიტყვით მომდევნო სტრიქონის დაწყება):

„...ქვეყნისგან დავიწყებულსა,
შენც დანივიწყებ მაღლეო;
მაღლე იშოვი საქმროსა;
უკან გაპყევი ხვალვეო“... „სიმღერა“, გვ. 5.

ან:

„ზღვდა დგას ჩემი ყანები,
ყანები თათუხიანი“...
„გლეხის სიმღერა“.

ან:

„...ბევრს აძლობს ჩემი მარჯვენა,
მარჯვენა ბარაქიანი“... იქვე.

ან კიდევ:

„გულით გაშორებ ვარამსა,
ვარამსა ათასფრიანსა“... და სხ.

ერთი სტრიქონის ბოლო სიტყვის მეორის თავში განმეორება — ეპანასტროფი აჩქარებს ლექსის რიტმულ დენას და თავისებურად ამდიდრებს ლექსის მუსიკალურ მხარეს.

ლექსიკური პარალელიზმის ყველაზე ტიპიური სახე ვაჟას შემოქმედებისათვის ანაფორული პარალელიზმია.

ან აფორული პარალელიზმი ხშიერი ორკესტრობის ერთი მონაწილეთაგანია ვაჟას ლექსში.

„...ხან ფანდურს შევაჟღარუნებ,
ხან დავამღერებ თარზედა,
ხან ვსტირი, ხანა ვლოცულობ,
ხან ბრახს, შხამს ვანთხევ შხამზედა“...
„მარტობა“, გვ. 229.

ან აფორული პარალელიზმი — სტრიქონის პირველი სიტყვების რამდენიმეჯერ განმეორება, განსაკუთრებულად აძლიერებს შთაბეჭდილებას. ეს ლექსი („მარტობა“) ანაფორული პარალელიზმებით სანიშნოდ ჩაითვლება:

„აღარ მესტუმრა არწივი;
აღარ დამყეფა თავზედა,
აღარც, რო კარგი მალაღებს,
აღარცა ვჯავრობ ავზედა“...

(იქვე.)

„...ვინ იცის ტკბილად ვის სძინავ,
ვინ იცის ვინა ტირისა,
ვის ლოყა ვის ლოყას ეკვრის;
ვის სუნთქვა უყვარს პირისა“.

„სისხლის ძიება“.

1. აი კიდევ რამდენიმე ნიმუში ანაფორული პარალელიზმისა:

„...სანამ იცოცხლე გოგოთურ,
სანამ ცასა სდის ნამია,
სანამ მზე ათბობს ქვეყანას,
დილა-სალამოს ჟამია,
სანამ ტყეს ესხმის ფოთოლი,
მიწა ამცენებს ყვავილსა,
სანამ ჭინჭველა ქალაქით
ზურგით მოიტანს მარილსა“...

„გოგოთ. და აფშ.“

„ნუ გააგონებ ქვეყანას,
თავს ნუ აჩვენებ ფლიდადა,
ნუ გააგონებ ჩერქეზთა,
რომ მომატყუე ზავითა,
ნუ წარყვნი მოძმეთ ბუნებას
შხამ-საწამლავით ავითა“.

„სისხლის ძიება“

„ვერვინ გაშინებს ძალითა,
ვერვინ დაგიძრა წამწამი“. (იქვე.)
„მუდამ საფრთხეში ყოფნითა,
მუდამ ხმალამოღებულნი“. (იქვე.)
მარტოს დაუკლავ საკლავი,
და ხატიც უდიდებია,
მარტოს დაუკლავ საკლავი.
თვითონვე უტყავებია;
მარტოდ მარტოკა დიაცსა
ხატ-ღმერთი უხსენებია“.

„ბაბტრიონი“

ანაფორული პარალელიზმებით ემოციურობის კულმინაცია: მიღწეული „ალუდა ქეთელაური“-ს დასასრულში:

მშვიდობით საჯიხვეებო,
გამხარებლო თვალისა,

მ შ ვ ი დ ო ბ ი თ ჩემო სახლ-კარო,
 გულში ამწლელი დარდისა,
 მ შ ვ ი დ ო ბ ი თ ჩვენო ბატონო,
 ყმათა მომცემო ძალისა“...

ეს ის სტრიქონებია, რომელიც ყველას და ყოველთვის გაახსენდება, თუ ოდესმე წაუკითხავს. იგი რაღაც თავისებური დიდი ინტიმობითა და უშუალობით ამოხეთქილი, უკანასკნელი სასიყვარულო მიმართვაა განდევნილი, გაუტეხელი ვაჟკაცისა, რომელსაც ასე ენანება საჯიხვეების სერის დატოვება. და დასასრულ იგი ძალაუნებურად გაგონებს ინგლისის დიდი პოეტის — ბაირონის შედევრებს ამ (გამოსალმების) თემაზე, მიუხედავად პოეტური ბუნებისა და კოლორიტის დიდი სხვაობისა.

ლექსიკური პარალელიზმის კიდევ ერთი მომენტი — სიტყვათა განმეორება სტრიქონებში — ვაჟას ლექსის ერთი თვალსაჩინო ნიშანთაგანია:

„კლდეზედაც კარგა მიჰფრინავ,
 უ გ ზ ო ს გ ზ ა ს ა ჰ ქ მ ნ ი გ ზ ი ა ნ ს ა,
 გულით მაშორებ ვ ა რ ა მ ს ა,
 ვ ა რ ა მ ს ა ა თ ა ს ფ რ ი ა ნ ს ა,
 არწივის ფრთებს შეასხამ
 ჩემს ფიქრსა მრავალ ფ რ თ ი ა ნ ს ა“.
 „ლურჯა“

მოვიყვანთ კიდევ რამდენიმე დამახასიათებელ მაგალითს სიტყვათა განმეორებისას:

1. „...ტიალი წუთისოფელი
 მიდის, მიდის და მიდისა,
 ჰხედავთ მოკლეა საზღვარი,
 უსაზღვრო ზღვისა კიდისა“.
2. „...უნდომლად მამინდებიან
 ბედკრულს ბედკრული მღერანი“...
3. „აბნელებს, უხილავად ქმნის
 ქვეყანას ხილულიანსა“...
4. „ჩვარი ვარ მცირე ჩვარზედა“
5. „გზას ვამბობ, თორემ რა გზაა“...
6. „დაეფარების სანახავს...
 წერა მწერლის წერითა“...
7. „ცეცხლი ცეცხლს დასწვავს, რა უშავს“
8. „მირბის, იქ მირბის, ტერელოს“...
9. „მტრისათვის მტრობა უზომო“.
10. „სხვა მკვდრებს რა უჭირთ მკვდრობითა“...
11. „არაფერს გრძნობენ გრძნობითა“...
12. „მულამ შენს რჩევას ვრჩეობდით“.

იმ ძლიერ-ხმიერ ორკესტრულობაში და ენერგიულ ვაჟკაცურ რიტმში, რომლითაც ვაჟა ხასიათდება, თავისი მნიშვნელოვანი წვლილი შეჰქონდა ალიტერაციასაც — მსგავს და მონათესავე ბგერათა შერჩევას.

„ძლიერა წყრება ქიჩირი,
დემურის სისხლი სწყურია,
თავის წამწყმედის წაწყმედა
მისი წესი და რჯულია.
ფიქრს დაეწმინდა თვალები
წელან ბუნდი და რთულია“.

„სისხლის ძიება“, გვ. 325.

ამ ექვს სტრიქონში ბგერა წ განმეორებულია 9 ჯერ, ყ — 4 ჯერ, რ — 3 ჯერ და ა. შ.
ანჯ

„...გადმოეტანა ვაჟკაცი
მოლხენით აბჯრის ჟღერითა
და დააბჯინა კისერში
ირემს ხანჯარი წვერითა“...

ამ ოთხ სტრიქონში ბგერა რ 6 ჯერ მეორდება, ნ — 4 ჯერ, ხოლო ჟ-ს და ჯ-ს (მონათესავე ბგერები) ურთიერთ გახმაურება მართლაც კარგად გადმოსცემს ხანჯალამოღებულ ვაჟკაცის აბჯრის ჟღერას.

„დღემ დაიხურა პირბადე,
მთებმა დახუჭეს თვალები,
ალარ შფოთობენ საფლავში
გმირთ ოფლის მღვრელი ძვალეები,
ქარი ქვითინებს, ღრუბელთა
ზარი თქვეს შესაზარები.
გული ვერ მოუფხანიათ,
ცრემლი სდით ალაზნიანი,
ჩარეცხეს, ჩაალამაზეს
მთების გულმკერდი კლდიანი“...

„ბახტრიონი“.

ამ ლექსში დარბილებული ბგერების თ-ს და ფ-ს რამდენიმეჯერ განმეორება თავიდანვე ჰქმნის წვიმის წინ დამშვიდებულ ბუნების საღამოს მყუდროებას, შემდეგ თანდათან შემოდის ქარისა და წვიმის რიტმის ეკვივალენტური ბგერები ქ-სა და ზ-ს ზედიზედ განმეორებით და ბოლოს ხევში დაქანებულ ჩანჩქერების ქუხილი მოისმის:

„ჩარეცხეს, ჩაალამაზეს
მთების გულმკერდი კლდიანი“...

გამოცოცხლების და გამოღვიძების განწყობილებას სრულიად უბრალოდ და ძალდაუტანებლად იძლევა ვაჟა შესაფერი ბგერების რამდენიმე ჯანმეორებით:

„...ადგა, გაცოცხლდა მკვდარია,
ძლივ საამური დამეცა
ცივი ციური ცვარია“.

ან კიდევ: ბგერწერის (ЗВУКОПИСЬ) საუკეთესო ნიმუში:

„...სთვლობით გულ-გაცოფებულმა
ირემმა დაიღრიალის,
ან მოსკდის ზოვი მთიდამა,
დაიძრის, დაიხრიალის,
ახავლდის შველი დამთხვარი,
კოდალამ დაიკრიალივ,
ჭალას აძრახდის ხოხობი,
ზარივით დაიზრიალის,
ზუაპარს უამბობს ნიავი,
ფოთლებმა დაიშრიალის“.

„ეთერი“.

ვაჟა-ფშაველა ხშიერი სახის (ЗВУКОИГРА) დიდი ოსტატია. ბგერწერის დაკავშირება პოემების გმირების სახელებთან, ამ სახელების ძირითადი ბგერების დომინირება პოემის მთელ სიგრძეზე (რასაც რუსულ სპეც. ტერმინოლოგიაში ЗВУКОИГРА ეწოდება), დამახასიათებელია პუშკინისა (იხ. ვიჩესლავ ივანოვის სტატია „ბოშებზე“, ვიგოდსკის წერილი „ბახჩისარაის შადრევანზე“, რიბნიკოვას წერილი „ევგენი ონეგინზე“) და ლერმონტოვისათვის.

ასეთივე ხშიერ სახესთან გვაქვს საქმე „აღუდა ქეთელაურშიც“. აღუდა ქეთელაურისა და მუცალის ბგერები სისტემატიურად დაჟინებით მოისმის მთელს პოემაში:

მაცნე (2) მოიდა (1) შატილსა:
ქისტებმა მოგვცეს (2) ზიანი,
დაგვიწიოკეს (1) მწყემსები,
აენია, ავი-ზნიანნი.

ა ლ უ და ქ ე თ ე ლ ა უ რ ი
კაცია (2) დავლათიანი (1)
საფიხვნოს თავსა დაჯდების (1),
სიტყვა მაუდის (1) გზიანი;
ბევრ ქისტს მააჭრა (1) მარჯვენა (1),
სცადა (1, 2) ფრანგული ფხიანი,

ცუდას (1, 2) რად (1) უნდა (1) მტერობა (2),
კარგია მუდამ (1) მტრიანი. (2)

(1-ლით აღნიშნულია ის სიტყვები, რომელთა ბგერითი შემადგენლობაც ენათესავენ ალუდას ბგერებს, მეორეთი მუცალის მონათესავე ბგერებიანი სიტყვები).

ზოგჯერ აუდარი (1) დადგება (1).
ზოგჯერ მზე ბრწყინავს, დარია (1).
რა უყვათ, ბევრი უნახავ
ულვაშ-აშლილი მკვდარია! (1)
ბევრჯერ წასულა საქალოდ
დახოცილთ (1) სისხლის ღვარია:
შაულებია წითლად (1)
ავი არდოტის (1) წყალია.
ვისაც მტერობა მასწყურდეს (1)
გაალოს სახლის კარია,
სისხლ დაიგუბოს (1) კერაში,
თვითნაც შიგვე მდგარია (1),
ღვინოდაც (1) იმას დალევდეს (1),
პურადაც (1) მოსახმარია.

თითქმის მთელი პოემა უნდა მოიყვანო, იმდენია ნათქვამის დამმოწმებელი ადგილი „ალუდა ქეთელაურში“.

პოემა აშკარად, თავიდან ბოლომდე ანვითარებს ბგერითი სახეს (ЗВУКООПРАЗ) და თვალსაჩინოდ აბატონებს გმირების, ალუდას და მუცალის სახელების ბგერითი შემადგენლობის გამოძახილს.

ვაჟა-ფშაველა რომ ლექსის ხშიერ ორკესტრულობასა და ბგერწერას დიდ ყურადღებას აქცევდა, ეს აშკარა ხდება მისი ვარიანტების ერთი გადახედვისთანავე.

ლექსში „მზეწვია“-ში ვაჟას დასაწყისი სტროფი ასე ჰქონია ვარიანტში:

„ბუდეს იკეთებს მზეწვია,
ჰგრძნობს გაზაფხულის პირია,
სადაც კი ჩალა იპოვა
ან თუ ბეწვი და ჩხირია“...

უკანასკნელი სტრიქონი არ მოსწონებია და საბოლოოდ ასე შეუცვლია:

ბუდეს იკეთებს მზეწვია,
ჰგრძნობს, გაზაფხულის პირია,
სადაც კი ჩალა იპოვა,
ან თუ ბეწვი და წკირია“...

ოპერაციის შედეგად ლექსიდან ამოვარდნილა სიტყვა „ჩხირი“-ს განმარტოებით მდგარი, ამ შეთხვევაში არასასიამოვნო ბგერები, რომელთაც მონათესავე გამომხმარებელი არ ჰქონდათ, ხოლო მისი ადგილი სიტყვა „წკირია“-ს დაუჭერია, რომელიც სიტყვა „ბეწვის“ გვერდით კეთილხმოვან (ალიტერაციით) სტრიქონს ჰქმნის.

ან კიდევ მსგავსი მაგალითი: „სიმღერის“ ერთი ადგილი ასე იკითხება:

კიდევაც ვნახავ, რომ წვიმდეს,
ვარდნი, იანი ჰყვაოდენ“...

ეს რედაქცია ავტორს სამართლიანად დაუწუნია, უთუოდ კეთილხმოვანების თვალსაზრისით და ასეთი საბოლოო რედაქცია მოუცია:

„...კიდევაც ვნახავ უხვადა
ვარდნი იანი ჰყვაოდენ“...

უკანასკნელი რედაქცია (გასწორებული), გაცილებით სჯობს ვარიანტულს, ბგერების ვ-სა და ხ-ს რამდენიმეჯერ განმეორებისა და შეხვედრის კეთილხმოვანების გამო.

ვაჟა-ფშაველას სმენითი გემოვნება უფრო კარგად ე. წ. შეხვედრებში ჩანს. იმის მიხედვით, თუ როგორ იყო შეხვედრის სმენითი ეფექტი, ვაჟა ხშირად ასწორებდა ვარიანტებს. ამის საუკეთესო ილუსტრაციას წარმოადგენს პოეტის დამოკიდებულება მიმართულების აღმნიშვნელ „კენ“ ნაწილაკისადმი.

„სტუმარ-მასპინძელში“ „კენ“ ნაწილაკი შეიძლება გვხვდება და ყველთვის უნაროდ „კ“-ს სახით.

1. ხანჯრის კე + ხელი მიუღის,
2. სასაფლაოსკე + მყეფარი.
3. საითკე + მიეჩქარები?
4. სასაფლაოსკე + იძახებს
5. ძროხა გარეკე + მთისაკე,
ჩამოდიოდენ ფრინველები,
6. იზიდებოდენ მკვდრი საკე
7. აღაზაც მიიპარება
სასაფლაოს თავს მკვდრისაკე,
იქიდან აფთხობს ყორნებსა,
სევთა მხარ-მოფარფაშეთა.

როგორც ვხედავთ, პირველ სამ შემთხვევაში ყველგან ხმოვნები ხვდებიან თანხმოვნებს:

1. ე + ხ
2. ე + მ
- და 3. ე + მ

პირველი შემთხვევა ვარიანტში ნართაა წარმოდგენილი:

„ხანჯრისკენ + ხელი მიუღის“, მაგრამ ვაჟს ნართიანი რედაქცია უარუყვია და ამით თავიდან აუცილებია ორი თანხმომავანის უხერხული შეხვედრა: ნ + ხ.

მე-4 შემთხვევაც ვარიანტში ნ-ს ატარებს:

„სასაფლაოსკენ + იძახებს“ — ს, ე. ი. თანხმომავან ნ-ს შეხვედრა ყოფილა ხმომავან ი-სთან. ვაჟს აქაც ამოუგდია ნარი და ორი ხმომავანის ე-ს და ი-ს შეხვედრა დაუტოვებია:

„სასაფლაოსკე + იძახებს“, რაიც, როგორც ქვევით ვნახავთ, შემთხვევითი არ უნდა იყოს.

დანარჩენ სამ შემთხვევაში:

1. მეორე დილას ალაზამ
ძროხა გარეკა მთისა კ ე,
ჩამოდიოდენ ფრინვლები,
2. იზიდებოდენ მკვდრისა კ ე,
3. ალაზაც მიიპარება
სასაფლაოს თავს მკვდრისაკე,
იქიდან აფთხოვს ყორნებსა,
სეავთა მხარ-მოფარფაშეთა.

ასეთი სურათია: პირველში სტრიქონის ბოლო თავდება კე ნაწილაკით და ამიტომ ე ხდება მეორე სტრიქონის დასაწყის ბგერას ჩ-ს (მთისაკე + ჩამოდიოდენ), თუმცა სტრიქონის ბოლოს პაუზა და ე-სთან დასმული მძიმე ამ შეხვედრის შთაბეჭდილებას ანელებს.

მეორე შემთხვევაში ორი ხმომავანის ე-ს და ა-ს შეხვედრა გვაქვს: იზიდებოდენ მკვდრისა კ ე

ა ლ ა ზ ა ც მიიპარება

მესამე შემთხვევაშიც ორი ხმომავანი ხდება. ერთმანეთს სტრიქონის ბოლოსა და დასაწყისში, თუმცა ეს შეხვედრა გაცილებით ყრუა სართომო პერიოდის დასრულებისა და წერტილის გამო.

ვნახოთ ახლა „გველის მჭამელის“ მსგავსი შეხვედრები.

1. უნდა იქითკე + ვლიდესა,
2. ხმლისკე + ხელ მიუდიოდა.
3. მინდიასკე + ქნა პირია
4. ომისკე + დამშეულები.
5. პირს სხვავენისაკე + ვიზამდი.

„გველის მჭამელის“ ვარიანტებში ამათგან მარტო ერთია განსხვავებულიად ნართო წარმოდგენილი: „ხმლისკენ + ხელ მიუდიოდა“.

ამ ერთ შემთხვევასაც ვაჟა გასწორებია და ნარი ამოულრა საბოლოო რედაქციიდან, რის შედეგადაც თავიდან აუცილებია არაკეთილხმოვანი

შეხვედრა თანხმობების: ნ + ხ და ხუთივე შემთხვევა ერთნაირად, ხმოვნისა და თანხმოვნის შეხვედრებით მოუცია.

ამ პოემაში არის ერთადერთი შემთხვევა (მე-6-ე), სადაც, ორი ხმოვნის შეხვედრა — გიატუსი გვაქვს:

მარცხნივ მჯდომარე დედა,
მარჯვნივ — ამბის მთხრობელი“...

„კე“ ნაწილაკის, ამ ორი პოემის მასალიდან, დასკვნა ასეთია: ვაჟა-ფშინააღმდეგება ორი თანხმოვნის შეხვედრას, ცვლის მას და ერიდება; უფრო მეტად ხმოვანსა და თანხმოვანს, ახვედრებს, ხოლო არ გაურბის ორი ხმოვნის შეხვედრას — გიატუსს.

ხმოვანთა შეხვედრების და განმეორებებისადმი ვაჟას, ტენდენცია აშკარად ჩანს:

1. „...არა გკირს აა რჯულძაღლო?...“
2. „...არ მოგხვდა უა რჯულძაღლო?...“
3. „...რ ა ა დ სწყრებიან ზევსურნი?“
4. გაგონილ ა ა? იძახდა...
5. ნეტავ არ დასკირდებ ა ა ზევსურთა ჩვენი შველაო...
6. უსახსრობით ურჩობენ“...
7. მაშ არ სთქვა ა ა შანშემა?
8. ყველადა ვკმარვარ მტრისადა.
9. დაჰლალო და წყეული...
10. რ ა ა დ მომიკალ ზვერია?
11. ხელში დამრჩა ა ა ნადირი...
12. კი ყოფილ ა ა ადვილი...
13. თუ არა, რ ა ა დ მინდარის.

მსგავსი სტრიქონების ამოწერა დაუსრულებლად შეიძლებოდა. ხშირი აგრეთვე ორი ხმოვნის შუა თანხმოვნის ამოვარდნა:

1. „...შატილს მინდიაც მოილა“
22. „...სჯარგყმო დამალეინეთ“...
3. „...უკან ვერ დავახეინებთ“...
4. „...მაცნე მოილა შატილსა“... და სხ...

ასეთ და მსგავს შემთხვევებში მეტ წილად თანხმოვან ვ-ს დაკარგვასთან გვაქვს საქმე, რაიც ორი ხმოვნის შეხვედრას — გიატუსს იწვევს და თავისუფალ ამოსუნთქვას უდრის.

ხმოვანთა ასეთი გაორება ტერფთა ახალ კომბინაციებსაც ჰქმნის ხოლმე სტრიქონში.

საერთოდ ეს მომენტი — ხმოვანთა გაორებისა (თანხმოვნის ამოვარდნით) და შეხვედრების, იქნებ მთიელთა ხშული, ხორხის მიერი ბგერების

ვამო, დაჭიმულ სახმო სიმების ერთგვარ მოშვების მოთხოვნილებით აიხსნებოდეს? (ყოველ შემთხვევაში, ახსნა ამ მომენტისა საფუძვლიანად შეუძლებელია, ვიდრე ჯერ კიდევ არაა ექსპერიმენტალურად შესწავლილი ფშავ-ხევსურული კილოების ფონეტიკა).

სიტყვის ბგერითი დეფექტურობის (ნაკლებობის) მრავალგვარი შესაძლებლობაა ვაქას შემოქმედებაში. იგი ხშირად აკლებს სიტყვას ერთს, ორს, სამს და მეტს ბგერასაც უმთავრესად სიტყვის ფუძეებში, მაგრამ ხშირად თვით ძირსაც კი ჰკვეცს ხოლმე სიტყვისას. მაგალითად სიტყვა: სადმე, ან სადლაც — ვაქასთან ხშირად გვხვდება შეკვეცილად: „სამ“.

1. ბოლოს სამ (სადმე, სადლაც) „კენესა გაისმა“.
„ნანგრევ. შორის“.
2. „თუ სამ (სადმე) რამ მოგწონებია“.
„მამიდის დანაბარები“.
3. „მე სამ გამამყევ, გიჩვენო
მტერი საელეტად ვეება“. „გოგოთურ და აფშ.“.
4. „ეგ მართალია, ძოდან სამ (სადლაც)
აქ ცოფიანი დარბოდა“. „ხის ბეჭი“.
5. „შორს სამ სალგოს ყელშია“. („გიგია“).
6. „ლომს არ აშინებს, ათასი
თხა რომ სამ ნახოს სალალი“. — „ირაკლი ბრძ. წინ“.

სიტყვა „გინდა“-ს მეორე პირის ფორმას ვაქა ხმარობს მეტად თავი-
ჭებური შეკვეცით:

„...იარად მამეც ფშაველო.
რად გი, არ იცი ხმარება“...
„გოგოთ. და აფშ.“.

აქ სიტყვის ძირი „ნდ“ სრულიად დაკარგულია და მარტო პირის ნი-
შანილაა დარჩენილი.

აი კიდევ რამდენიმე ნიმუში სიტყვების ბგერითი დეფექტურობისა:

1. „...ეხლა შენ(ი) იყოს რჯულძაღლო“.
„ალ. ქეთ.“.
2. ღმერთმ(ა) გიღლეგრძელოს გვარიო“;
იქვე.
3. მზემ აიწია მთაზედა,
ნისლებ(მა) დაწირეს ხეებში.
4. ადვილ(ად) გავიგო მართალი...
5. პურ(ი) შიირთვიო — ალუდას.
და-დედან ეხვეწებთან“.
6. მე დ[ა] იმის ბრძოლის წამისა...
7. გული დ[ა] გონება ძმანია...

8. გან(ა) ვერ მოვსჭრიდი თავადა?
9. ქულზე კაც(ი) უნდა წავიდეს...
10. ძალლ(ი) იყოს თქვენის მკვდრისადა!

ბგერათა მსგავსი ნაკლებობა დამახასიათებელია, როგორც ფშავ-ხევსურული დიალექტისთვის, ისე ხალხური პოეზიისა და ვაჟასათვისაც.

ხმოვნის ამოვლებისა და დატოვების საქმეში ვაჟა მეტად თავისუფალია. ერთდამავე სიტყვას ვაჟა შეკვეცილადაც ხმარობს და შეუკვეცავადაც, სრულიად თანაბარ პირობებში. მაგ. სიტყვა ძვალი ვაჟასთან მრავლობითში გვხვდება როგორც „ძვლები“-ს, ისე „ძვლების“ სახით.

მოვიყვანთ ნიმუშებს ერთსადამავე ნაწარმოებში ერთი სიტყვის ორგვარად მოხმარებისას („ხის ბეჭიდან“):

„ძვლებს კი მცირე ნაფხვერსა“
იქვე აწყობდენ ერთადა“.

გვ. 271.

„ძვლები გოგოს დაუწყევს,
იმ ცისკარივით მნათობსა“

იქვე, გვ. 272.

„მივიდენ ძვლების სათვლელად,
ქალთან ზიქუჩდენ ყველანი“.

იქვე.

„და სხვა ძვლების ბეჭებში
ძვალად ჩასთვალეს ისაო,
ქალმა დასწერა ძვლები,
რაც ერგებოდა ვისაო“.

იქვე.

როგორც ვხედავთ ერთი სიტყვა ერთდამავე გვერდზე 5 ჯერაა ნახმარი და სრულიად თანაბარს პირობებში. სხვადასხვა ფორმით ა-ნის მეტ ნაკლებობით.

ფშავ-ხევსურულში ბგერა შ ძლიერ ხშირად გადადის ჩ-ში, ვაჟასაც ასეთი შემთხვევები იშვიათად როდი აქვს:

1. „მე კარჩი ველარ გამოვალ“...
ტ. 3. გვ. 54.
2. ნეხჩი არა ვარ მოსული“...
ტ. 3. გვ. 48.
3. „ეხლა სჯობს სახჩი ვიმალო“...
ტ. 3. გვ. 52.
4. „სიკეთისათვის შუბლჩია“...
5. თუშჩი ვინ ვარგა მითხარით“. და სხ.

ვაჟას სმენა იმდენად შეჩვეულია ჩ-ს მსგავს მოხმარებას, რომ „ბე-
ჩავი“-სა და „ბედშავის“ ერთდაიგივეობას (ღშ-ჩ) ვერ ამჩნევს და ამ
სიტყვებს ერთიმეორესთან რითმავს:

„შენ გვედრები ბეჩავი,
იმ დლიდან ამ დღემდისინა
მუდამ ვყოფილვარ ბედშავი...“
„მწყემსი ქალი“, გვ. 6.

არის კიდევ ბევრათა შენაცვლების ძალიან ხშირი შემთხვევა, სახელ-
ლობრ ეს გადასვლა ი-ში. ეს ორი ბგერა ფონეტიურად ახლონი არიან და
ერთ ჯგუფს განეკუთვნებიან. ასეთი შენაცვლება მეტწილად რითმებში
გვხვდება:

ყველასგან დავიწყებული
ბულულავ, შენცა მნახია (უნდა იყოს მნახეა),
ველად, ველურად გაზრდილი
მაჩვენე შენი სახია (უნდა იყოს სახეა),
რათ ეტანები მაღალ მთებს,
არ გნახო, შენზედ სახია!
რად არ მოსდინარ სოფლის პირს,
ყველამ დაგიგას მახია. (მახეა).

რითმაში. რომ ა-ს მეზობლად ე ი-თ ესმოდა ვაჟას (ხალხურის მსგავს-
სად), ამას მოყვანილ სტრიქონებს გარდა უფრო ნათლად ერთი პირდა-
პირი შემთხვევაც ამტკიცებს. „სიმღერაში“ (გვ. 119) ვაჟას ასეთი ადგი-
ლი აქვს:

„ნუ მოხვალ, მიწას ეფარე,
მისვლაში არა ყრიაო.
ნუ ნახავს მზესა, ინანებს,
განა სულ მუდამ მზეაო,
მიწავ, შენ გებარებოდეს
ეს ჩემი ტურფა იაო“...

ამ მაგალითში სარიტმო ბგერებს — იაო — ეხმაურება — ეაო, ისე
რომ რითმა მთლიანად თანაბრად მოისმის.

ვაჟა-ფშაველას ლექსის ერთი მეტად დამახასიათებელი ღირსება ფი-
გურების სიმრავლეა. ვაჟა ოსტატია ფიგურებისა და ესაა კიდევ ერთი
ფაქტორთაგანი მისი ლექსის რიტმული მრავალფეროვნებისა. იგი ისე მო-
ხერხებულად ურთავს ეპიურ ტექსტში ფიგურას, მიმართვას, შეკითხვას
ან გაკვირვებას, რომ მოულოდნელად ქმნის ახალ ინტონაციას, განსხვავ-
ებულ რიტმიულ თემას.

მიმართვა ვაჟასთვის ჩვეულებრივი პოეტური ხერხია, რომელიც მთელ მის შემოქმედებას ახასიათებს.

მისთვის ჩვეულებრივია ლექსთა ასეთი დასაწყისები:

„რა გითხრა, ბიჭო, ისეთი“.

„პასუხი არყისა“.

„დამისხი, დამალევი“ („ქეიფი“.)

„დამსეტყვე, ცაო, დამსეტყვე“.

„სიმღერა“, გვ. 118.

„თუნდა ამოდი მზეო და

თუნდ ნუ ამოხვალ მბრწყინავი“.

„სიმღ.“.

„ვიცანი, ღმერთო, სამყარო“

„გულო, არ გატყდე, გამაგრდი,

კლდეო, კლდედ იდექ, სალადა!

„სიმღ.“ გვ. 128

„ჩქარა ამწვანდით, ველებო,

ჩქარა ამწვანდი ჭალაო“.

„კურდღლის სიმღერა“.

„ადგილო კურუმ-კურუმო“ („სიმღერა“.)

„სადირკვლად აზრი ჩააგდე“ (გვ. 148).

„შენი ჭირიმე, ჩონგურო,

„შენ გენაცვალე, ნალარა“.

„საახალწლო სიმღერა“.

„ხილო, მოგენდე, ჩამიტყდი“

და დაუსრულებლად.

მიმართვითი ფორმით დაწერილია ვაჟას ლექსების დიდი ნაწილი. ვაჟა აგრეთვე დიდი ოსტატია ეპიურად განვითარებულ ტექსტის შიგნით ფიგურის შეტანისა:

„ასრულდა მისი წადილი,

გულიდამ ამოწეული,

მოყურიადეს ეს უნდა,

ამად არს აქ მოწვეული,

წავიდა გახარებული,

შეატყობინა ყველასა.

მამლის საჯდომი თუ იცის,

მეტი რა უნდა მელასა?! („სტ. მასპ.“.)

ამბის ღიწვ თხრობაში პოეტმა ისე მოულოდნელად დასვა კითხვა, რომ ამ ფიგურის ინტონაციურ-რიტმიული ეფექტი თვალსაჩინოა. ფიგურის ეფექტი განსაკუთრებით დიდია „გიგლიაში“:

„...როცა გიგლია კვდებოდა,

მთებ სატირელზედ სხდებოდა;

ერთი ბებერი არწივი
ზეით ჭიუხში წყრებოდა,
საყორნის თავი მაღალი
ზედ შუა გულზე ტყვრებოდა,
მადლით მომფრენი მთის წყარო
სიბრალულისგან შრებოდა,
ბეჩავი მისი ლურჯაი
გიგლაას თავით ბნდებოდა,
ტოტ დასცის, დაიჭიხვინის,
თვალეში ცრემლი ჰხლებოდა,
სამყარომ შავი ჩაიცვა...
მყვირალი რაღას შვრებოდა?!

პოეტმა უადრესად მძიბე სურათი შექმნა ამ ჩამოთვლებით და მრავალ წერტილის შემდეგ პირდაპირ მოულოდნელი იყო მისი შემოსვლა ახალი ინტონაციური სტრიქონით და ბევრის მოქმელი კითხვით:

„მყვირალი რაღას შვრებოდა?“

აიღეთ თუნდ „ხის ბეჭის“ შესანიშნავი პეიზაჟი:

„...მთის ძირში სძინავს შავს ნისლსა,
სჩანს უზარმაზარ გველადა,
დაბლიდამ მთებსა შეჰყურებს
შუბლ მოქუშული ცერადა.
მთები კი წარბსაც არ სძრავენ,
თითქო დამსხდარან მღერადა, —
ქედები აუღერაით,
მუშტებსა ჰმუჭვენ კვერადა.
„დინჯად იყავით, ჰკვიანად“,
ამას გვეტყვიან რჩევადა,
ლოცვა-კურთხევა უფლისა
მოდის ხვეიდან ხვეად...
ტურფა რამ შექმნა ბუნება,
ასე რამ ააფერადა?

სტატიური სურათის შესაფერ დინჯ რიტმში უცებ შემოდის განზე გამდგარი პოეტის ლალი ინტონაცია:

„...ტურფა რამ შექმნა ბუნება,
ასე რამ ააფერადა?“...

ან კიდევ:

„ეთერი ჰქვიან სახელად
თვითეულს ყვავილთაგანსა,
იმათზე ტურფას ქვეყნადა
ველარა ჰნახავთ საგანსა...“

ნეტავი ქვასა და ქვიშას,
ეთერის ცრემლით ნაბანსა!“. („ეთერი“).

საერთოდ ფიგურალური სიუჟევე ვაჟას რიტმიული სიმდიდრის ერთი მონაწილეთაგანია.

არის კიდევ ერთი თავისებურება ვაჟას შემოქმედებაში. ამ თავისებურებას ძირი ხალხურ შემოქმედებაში აქვს და მას ხაზგასმა შეიძლება ეწოდოს: აი ამის ნიმუში ხალხურიდან:

„წამოვიდა ეს არსენა,
იმ გიორგის დაუხვდესა“.
„არსენას ლექსი“.

ან:

„...მოუტრიალებს ჯირითსა
იმ გაშავებულს ნკლავზედა“.
„სოლოღას ლექსი“.
(ვ. კოტეტიშვილის ხალხ. პოეზია).

ვაჟაც ხშირად მიმართავს მსგავს ხაზგასმას, განსაზღვრული საგნის მეორედ განსაზღვრას:

„...იზიდებიან შენსკენა
ის გრძნობისაგან მთვრალეები“.
„არაგვს“, გვ. 10.

„...აღბათ სწყალობენ ვაჟაკაცსა
ის ანგელოზნი ზენანი“
„გოგოთ .და აფშ.“.

„თეთრი იმ სპილოს ძვლისანი“.

„...სახე იმ სალის კლდისაო“.

„...და როგორც მეფე გავათამამე
მწირი ბალახი, ის ქუჩი მთისა,
მადლი მფენია მარჯვენაზედა
იმ შემოქმედის მაღალის ღვთისა“.

„ნუგეში მგონისა“.

„იის და ვარდხს ქსოვილი

იმ იალბუზის მთაზედა“.

„კითხვა-პასუხი“ და სხვ...

მეტაფორა, შეღარება, ეპითეტი, ჰიპერბოლა

რომანტიკოსების სტილს, მეტაფორულ სტილს უწოდებდნენ და თუკა მართლა შეიძლება ვინმეს სტილს მეტაფორული ეწოდოს, ყველაზე მეტად ვაჟა-ფშაველასას.

ვაჟა-ფშაველას შემოქმედება, შეიძლება ითქვას, ერთი დაუსრულებელი გართულებული მეტაფორაა. მეტაფორული სიმდიდრით მას ვერც

ერთი მისი დროის პოეტი შესადარებლად ვერ გამოადგება და რომ არ ყოფილიყო. დამაბრმავებელი ფერების დიდი ჯადოქარი, მეტაფორების ზღაპრული იშვიათობის ოსტატი — რუსთაველი, მაშინ პირველობა უცი-
ლოდ ვაჟასი იქნებოდა ქართულს მწერლობაში.

ვაჟას მსოფლმხედველობა და მეტაფორული სტილი იმდენად ორგანიულად არიან ერთ მთლიანობად შეერთებულნი, რომ ძნელია საზღვრის მოძებნა, სად იწყება მეტაფორა როგორც ზერახი პოეტური და სად, როგორც მსოფლმხედველობა — ათროპომორფისტული.

ამ საზღვრის ძებნა უაზრობაცაა, რადგან ვაჟა-ფშაველა იმიტომ იყო დიდი პოეტი, რომ იგი მსოფლმხედველობრივად და მხატვრულად ერთი მთელი იყო.

მთის მდიდარ პოეტურ ფოლკლორზე — ზღაპრებსა, თქმულებებსა, ლეგენდებსა და შეუდარებელ ხალხურ ლექსებზე გაზრდილ ვაჟას, მეტაფორის გრძნობა თითქო მეექვსე გრძნობად განუვითარდა.

მეტაფორაში გამოჩნდა ვაჟა მთელი ძლიერებით, როგორც პოეტი, აქ დაამტკიცა მან დიდი გემოვნება და ფანტაზიის უსაზღვრობა. ვაჟას მეტაფორა სამ ჯგუფად შეიძლება დაიყოს: 1) მარტივი მეტაფორა, 2) საგნობრივი და 3) ანიმისტური მეტაფორა. მარტივი მეტაფორა ეს ყოველდღიურ საუბარში გავრცელებული მეტაფორების მსგავსია: მზე ჩადის, მთვარე ამოდის, ხევი ჩასტირის, მთებმა დახუჭეს თვალები და სხვ. მარტივი მეტაფორა დაბალი საფეხურია საგნობრივი და ანიმისტურ მეტაფორისა.

ს ა გ ნ ო ბ რ ი ვ ი მეტაფორა ისეთი მეტაფორაა, რომლის დროსაც ხდება ცოცხალის, სულიერის ასოციაცია უსულოსთან, ფსიქიურის ფიზიკურთან, ან ფიზიკურისა ფსიქიურთან:

„ბისოს მოვიდა ამ ბ ა ვ ი,
ვით ნაქუხარი მესადა:
მოუკლავთ ზვიადაური,
ცით ჩამოსული სვეტადა,
ფშავე-ხევსურეთის ფარხმალი,
გამოსადეგი მეტადა“.

(„სტ.-მასპინძ.“):

„ღელეს ჩავიდა მ წ უ ხ ა რ ე („ღელა“).
ვ ა რ დ ი, ვარდისწყლით ნაბანი...“
„ბახტრ.“, 1687.

მთავარი ვაჟასთვის მანც ანიმისტური მეტაფორაა: ეს მეტაფორა იმდენად ხშირია ვაჟასთან, რომ, როგორც ვთქვით, მთლიან მსოფლმხედველობით სისტემას წარმოადგენს. ვაჟას ანიმისტური მეტაფორა გასაოცარია თავისი ორიგინალობითა და სიახლით:

„მუხრანის ველზე მისცურავს
თავლებული კანჯარი“.

მუხრანის ველზე თავალებული კანჯარი არაგვია. — მეტაფორა მართ-
ლაც მოულოდნელი და თავისებურია.

ან:

„საყელოს შაკვრა უხდება
ველ-მინდვრებს მწვანე ძაფითა“.

კიდევ:

გადაივარცხნის ქოჩორსა
ჩამოპოხილსა ნამისა
და შეუბურავს საროს ტანს
ჯანლი ნაწნავთა ჯარისა.

ვაჟას ასეთი გართულებული მეტაფორები ახასიათებს: უსულო საგანს
არა მარტო ერთი თვისება ენიჭება ადამიანისა, არამედ რამდენიმე:

დღემ დაიხურა პირბადე,
მთებმა დახუჭეს თვალები,
ალარ შფოთობენ საფლავში
გმირთ ოფლის მღვრელი ძვლები,
ქარი ქვითინებს, ღრუბელთა
ზარი სთქვეს შესაზარები“...

ან:

მალედვე დასდებს თვირთვილსა,
ფოთოლნი ჩამოსცივიან;
მოდიან გულხელდაკრეფით,
ჩამოსვლით ჩამოსტირიან“ და სხვ.

ვაჟას რთული მეტაფორა იმდენად ვითარდება და იშლება, რომ ზოგ-
ჯერ მისი გაშლილი მეტაფორა ერთგვარ წინააღმდეგობისკენ იხრება:
(როგორც ყველა პოეტის გაშლილი მეტაფორა):

„დაღამდა... წვრილნი ვარსკვლავნი.
აყვავდენ, დასხდენ ცაზედა;
მთვარე კი ჯერ არსადა სჩანს,
არ დაგენათოის თავზედა,
ჯერ თუ არ გაუღვიძნია,
ისევ თუ სძინავს მკლავზედა,
ჯერ გამარჯვება არ უთქვამს
შემომჯდარს გორის ფხაზედა,
სხივნი არ დაუგზავნია
პირის საბანად წყალზედა“?

„ღამე მთაში“.

მეტაფორული სიტყვები ერთით იქცევენ ყურადღებას: მთვარეს—ზემო
სტრიქონებში პოეტმა მისცა ადამიანური თვისებები (ერთი ადამიანისა).
მაგრამ მეტაფორის გაშლამ გამოიწვია მთვარის სხივებისთვისაც ასეთივე
ადამიანურ თვისებათა და ჩვეულებათა მინიჭება (სხივების პირის ბანა).

გაშლილი მეტაფორები სიმბოლისტ პოეტებისათვის იყო დამახასიათებელი, მხოლოდ იმ განსხვავებით, რომ მათთან მეტაფორის გაშლა კატახრეზამდე მიდიოდა — აშკარა შინაგან წინააღმდეგობამდე. სიმბოლისტების კატახრეზები ამ წინააღმდეგობის გამო აუხსნელი და ირაციონალურია.

ვაჟა-ფშაველას მეტაფორა არაა სიმბოლისტური, მიუხედავად იმისა, რომ ირაციონალური კომპოზიციები, ჩვენებები, სიზმრები და მოლანდებები მისთვის ორგანიულია.

ეს „ირაციონალიზმი“ — სულ სხვა ამბებთანაა დაკავშირებული და არცერთ შემთხვევაში სიმბოლისტურ მისტიციზმთან.

მეტაფორა აღნიშნავს საგნების იგივეობას, ხოლო შედარება უჩვენებს ამ საგნების სხვადასხვაობას. გარეგნული განსხვავება ამ ორ ტროპულ სახეობას შორის ისაა, რომ მეტაფორას არ სჭირდება კავშირები: როგორც, ვით და სხვა...

ვაჟას შედარებისათვის რამდენიმე ისეთი საშუალებაც აქვს, რომელიც მის მოსვლამდე მარტო ხალხურმა იცოდა (ლიტერატურაშიც შეიძლება მოიძებნოს, თუმცა იშვიათად).

„...გასძელ, სხვა ხმალი იშოვე,
მტერი დააფრთხე თხებურა,
მარტო მისდიე მრავალსა
პიროფლიანმა მგლებურა“ („გოგთ. და აფშ.“).
ან: „ბრძამ-ლეღის წინდებსა ჰჭაოვდა,
თითებს აქანებს წყლებურა“ („ეთერი“).
„ბელლის კარს მიდგა მთებურა“
„მალლით ცას სწვდება მთებურა...“
„საამო სახით ღვთებურა“

და სხვ.

აი ერთი ფორმა ვაჟას შედარებისა. ეს ფორმა დიალექტურია ისე, როგორც მეორე:

„გული ქალებურ ტირისა (ტ. 3. გვ. 44).
„ქროლვა, ქორებულ ტევება“ — (ტ. 3. გვ. 51).

ზოგჯერ შედარებას იძლევა ვაჟა შესადარებელი საგნის ვნებით: ბრუნვაში დაყენებით:

წყლული სცნას დედის კოცნადა,
თავის ლოგინად — სამარი,
საკაცე — თავის ლურჯადა,
ქვა-ლოდი ნაბდად საფარი — და სხვ.

შესადარებელი საგნის უარყოფით ან კითხვით ფორმაში დაყენებითაც (თუ, ან) ვაჟა აღწევს შედარების მოცემას:

„ქალი ვამსგავსე ამ დროსა
ნამს ვარდზე მბრწყინავს დილითა,
თუ შურთხი არი ლამაზი,
მსტვინავი მაღალ მთაზედა,
ან თუ შავარდნის წიწილა,
მწოლარე დედის ფრთაზედა?
ან თუ ვარსკვლავთა კრებული,
უხესხივიანი ცაზედა?
ან თუ აღმასი ფრანგული,
დაღირებული მკლავზედა?
ან თუ ზღვა არი, მშფოთარე,
აყვირებული ზღვაზედა?!
იქნება სამოთხე იყოს,
ქვეყნად მოსული ციდანა?
— ვაჟკაცის გული ჭირია,
გადაგდებული ჭკვიდანა“... („სისხლის ძიება“.)

შედარების ყველა მოყვანილი ფორმა გავრცელებულია ხალხურ პოეზიაში. ხალხურიდანაა აგრეთვე როგორცის შემოკლებულად „რო“-ს სახით ხმარება შედარებისათვის:

„...რას დასძრწი, რას დაეთრევი,
შე უნამუსოვ, ფაფხურა,
რო (გორც) წისქვილებში მსუნავი
ქურდი ქოფაკი შავყურა“

„გოგოთ. და აფშ.“.

„...ხევსურთ რო (გორც) ზევემა მთისაბა
წინ წაიმძღვარეს ქარია.“ („ბახტ.“ 177.)

შედარების სხვა სახეები (როგორც, ვით, მეგონა და სხ.) ჩვეულებრივია ვაჟასთვის: ახველდებიან ხეები

ვით ავადმყოფნი ქლექითა“. („გვ.-მჭამ.“)
მთის კალთებს შეენის ცხვარ-ძროხა,
როგორც ლამაზ ქალს ხალები“ (იქვე).

შედარების ქლასიფიცირებაც ასეთ ჯგუფებს მოგვცემს ვაჟასთან:

1) თ ა ნ ა ბ ა რ - ლ ი რ ს ე ბ ი ა ნ ი, როცა ფიზიკური მოვლენა ფიზიკურს ედარება, ან. ფსიქიური ფსიქიურს:

„დედილამ, ღვინოდ ვაქციეთ
ერთიან თერგის წყალია“
„ვსვამდი გულხარბად ხარივით“
„ზღვის პირად იწვა ღრუბელი
შავი, როგორიც მელანი“.

„ცრემლი ჩემ თვალთა ნაწური,
ზედ ნამად დაიყარია“...

და სხვ.

2) დაქვეითებული, ან დაღმავალი შედარება, როცა ფსიქიური (განყენებული) ფიზიკურს ედარება, სულიერი, უსულოს:

„მის რჩევა მადლით მოსილი
გულს მოვლებოდა თალადა“... („ხმა გესმის“)

„საჭირვარამო ქვეყნისა
გულს ლახვრად გაიყარია“...

„აბა, ის არის ვაჟკაცი,
ის მომანია მთვარედა“...

„ჯავრი ტანს ნაბლად გეხვევა,
ცრემლი მიგყვება საგძლად
და ტრფობა შენი ქვეყნისა
უქმს და ხელუყრელს აბჯრადა“ („ალ. ყაზბეგს“.)

„თამარ დედოფლის ნაკოცნი
ბეჭდად უსვია ხმაღზედა“... („ხმა სამარიდან“) და სხვ.

3) დაღმავალი შედარება, როცა ფიზიკური ფსიქიურს ედარება, კონკრეტული — განყენებულს:

„დაბძანდა ქვეყნის ტახტზედა,
ვით მეფე ქვეყნის მპყრობელი“ („სიტყვა“)

„კართანას უცდის არაგვი —
გეფხვი აღმასის კბილითა“ („გაზაფხ.“ 91 გვ“.)

„წყლული სცნას დედის კოცნადა“

„რომ მოაგორებს ლოდებსა (ხევი)
მოგრგვინავს, როგორც დევია“ („სიმღერა“ 93. გვ“.)
და სხვ.

ვაჟა-ფშაველას შედარებაც, როგორც ყველა მისი პოეტური ხერხი, ხშირად პირდაპირ მიუთითებს მთის სოციალურ ყოფაზე, საწარმოო საშუალებებსა და იარაღებს:

„აიხსენ გველისპირული,
დიაცთ გადუგდე ცხემლადა;

ფარი — ქსლის ჩასაბეჭავად,

ხირიმ — გაუდვან გარადა;

დამბაჩა გამოადგებისთ

საბრუნლად, თითისტარადა!“

(„ალ. ქეთელაური“.)

ეპითეტი — ვაჟა-ფშაველასთან ჩვეულებრივი მოვლენაა. მასთან გვხვდება მარტივი ეპითეტებიც, რთულიც და ბოლოს ეპითეტების რთული რიგიც.

მარტივი ეპითეტები — ისეთებია, როცა საგანს ერთი ეპითეტი აქვს
ზარტო: —

„შენი ფოფინა თვალები“
„პირგაშაული ღვარები“
„მაშ არც ვინ გიყვარს, შე კარგო, შენა?“

ვაჟას განსაკუთრებით ბევრი აქვს ვაჟკაცობის ეპითეტები. გმირო-
ბისა და ვაჟკაცობის საუკეთესო და ყველაზე გავრცელებული ეპითეტი
ხარია-ა. ვაჟასთან: ქალს არვის წაყვანინებს
ზაზულიაი ხარია“ („ფშავ. სიყვარული“ 13.)

ხევის პირზედა, ლოდებზედ
გიგლია კვდება ხარია“... („გიგლია“.)
„ქარქაშში აღარ დგებოდა
ბასრი ფრანგული ხარისა“.. (იქვე).
„გუდანელთ ჩამასძლოლია,
ხოშარეული ხარია“... („ბახტრ.“ და სხვ.)

ვაჟას ფერითი ეპითეტი (ხალხურიდამ მომდინარე) ქართულ მწერ-
ლობაში განუუმეორებელია და თავისებური: გაჯავრებისა და ბრაზისგან.
ფერშეცვლილ ვაჟკაცის ჩვეულებრივი ეპითეტი მგლისფერის დადებაა
ვაჟასთან და მართლაც რაოდენი გამომხატველობა აქვს ამ ეპითეტს:

„გაჯავრდა ქეთელაური,
ფერი დაიდვა მგლისაო,
ხელი დაიკრა ფრანგულსა,
შუქი ამოხდა მზისაო“... და სხ.

ვაჟას უყვარს რთული ეპითეტი, საგნისთვის რაოდენიმე თვისებებისა,
და ნიშნის მიცემა, ერთი საგნის ორი და რამდენიმე ეპითეტით ხსენება.
ფერითი ეპითეტიც ხშირადაა რთული:

„...ბევრი იტირებს ჩვენი მტრის
თმათაფლა, თეთრი ქალია“.

მეორე ეპითეტი გარდა შთაბეჭდილების გაძლიერებისა ხშირად
ალიტერაციისა და მუსიკალობის მოთხოვნილებითაც ჩნდება ხოლმე:

„შავის, შავხალის ხანჯრისა
მტრისად გულღვიძლში ტარება“.
„ომის წინ ჯარის სიმღერა“. გვ. 25.

ვაჟას ეპითეტი იმდენად კოლორიტიანია, რომ ხშირად მისი განს-
ნაც ძნელია: „ქალ-თვალ-შალ-შავას უთხარით
შალე დაიჭრას თმანია“.

„ქალ-თვალ-შალ-შავა“ ჩვეულებრივი სიტყვის კომპოზიტია.

ერთი შეხედვით, მაგრამ როცა შალ-შავას (მოცევი — მთიულურად) მნიშვნელობას გაიგებ, ეპითეტის ორიგინალობა და სიახლე გაცეხს. თვალის მოცვთან შედარებით ეპითეტის მოცემა ბარის პოეტსაც შეუძლია, მაგრამ „შალ-შავას“ ეფექტი მასთან ერთ კონტექსტში ვერ იქნება მიღწეული, მით უფრო ასეთი ალიტერაცია, გაბედული და რთული კომპოზიციები.

ფერითი ეპითეტი ვაჟასთან უბრალოა, როგორც ყოველდღიურ საუბარში, მაგრამ ამ უბრალობას დიდი მხატვრული შესაძლებლობის ბეჭედიც აქვს:

ასი კურატი რქათეთრი,
ორასი ნისლა ხარია“ („გალაშქრ. ლაშ. ჯვრ. დროშ.“)
„შავი ზღვის შავი ვეშაპი
პირლია დაგვეღირება“. („ღამე მთაში“.)
„იღინონ ნელის ნაბიჯით
შავთ ნისლთა გასაშტეროთა“.

წითლა, ლურჯა, შავგვრემანა, ქერა და სხვა ფერითი ეპითეტებით სავსეა ვაჟას ლექსები.

განსაკუთრებით ორიგინალურია ეპითეტი **გ ა ს ა შ ტ ე რ ო**, ან **შ ტ ე რ ი**.

„სადაც გახედავ, ყველგანა
გასაშტერონი დგებოდენ“...
„მთები დამდგარან შტერადა“ და სხვ.
ვაჟას უყვარს გართულებული, რამდენიმე ეპითეტის რიგის შექმნა
„...მაშ მე რალა ვქნა უსხივომ,
უსტარმა, უსინათლომა,
უსმელ-უქმელმა, ტიალმა,
ობოლმა, უბინადრომა“...
ან: „მოგროვდენ დეენი პირშავნი,
მყრალნი, ტანბალნიანები,
თავაზიანად მომეპყრენ,
მოვიდენ სალმიანები,
მომართვეს სუფრა საქმლითა,
ჩამოსხდენ ქალმნიანები,
მომაპყრეს გაშმაგებული,
თვალეები შხამიანები“ და სხვ...

საინტერესოა ვაჟასთან შედარების ეპითეტად **გალაქცევა**:

„თითო-ოროლა წარმოსთქვეს
სიტყვები ბოძიანები
და გაუწოდეს ყანწითურთ
მკლავები ტოტიანები“.

აქ სიტყვა შედარებულია ბოძთან, მკლავები — ტოტებთან, მაგრამ აფიქსი იანის დამატებით ეს შედარება ეპითეტადაა გადაქცეული.

ან კიდევ: შატილს მინდიაც მოიდა
ზერდავით რვალიანითა,
წელზე ნარტყამის ფრანგულით,
მკლავითა ფარიანითა,
თორმეტის ქისტის მამკლავი
შუბითა ტარიანითა,
ირემს ჰგავს მინდის წითლაი
შუბლითა მთვარიანითა.
აღუდას აუგს ეტყოდენ
სიტყვითა შხამიანითა.
იწყინა, შუბლი დაკეცა
ნაოჭით ზარიანითა:
— ნუ იტყვით ვაჟკაცის აუგს
ენითა ქარიანითა.

საინტერესოა, რამდენჯერმე განმეორებული ეპითეტი „თვალშურ-
თხა“, რაც თვალჭრელს უდრის. ეს ეპითეტი მეტად გამომხატველია. შურ-
თხი ლამაზი ფრინველიცაა და ჩქარიც. „თვალ-შურთხა“ ვაჟას ორიგინალ-
ლურ ეპითეტებიდან დამახასიათებელი და თავისებურია.

ვაჟას ეპითეტი ხაზს უსვამს საგნის დამახასიათებელ თვისებას ბგე-
რითი შერჩევითაც:

„ყორნებსა ვხედავ მხოლოდა
სისხლით დათხუპნულთ, ბრჯღლიანთა“.
„თავი გაგორდა მიწაზე
ზანტად ტუჩების ღებითა,
ხმალსა ტანიც კი ჩაეჭრა
დაღერებულსა კეფითა;
სისხლი ჩამოსდის დემურსა
ტანზე ჭიანჭრად, ჩქეფითა,
ბალახს ჰღებს ცოლის მძებნელი
გულზე ხელების კრეფითა“.. („სისხლის ძიება“.)

ეპითეტსა, შედარებასა, მეტაფორასა და ჰიპერბოლას შორის ზოგჯერ
საზღვრის დადება შეუძლებელია ვაჟასთან.

„ნისლი ფიქრია მთებისა“.

აქ შედარებაცაა და მეტაფორაც: მეტაფორაა იმიტომ, რომ მთას ფიქ-
რი არ შეუძლია და ადამიანის თვისება აქვს მიწერილი (ანტროპომორ-
ფიზმი), მაგრამ შედარებაცაა, რადგან ფუძე ისევ დარჩენილა (რაც მე-
ტაფორას არ ახასიათებს), ნისლისა და ფიქრის პარალელი დატოვებულია.

„თვალთავან ცრემლიც ჩამოსხლტა,
ვით მარგალიტი თლილია,

ცამ ჩამოხარა ღრუბლები,
წვიმამ დააღბო თხრილია,
თითო წვეთს თითო ყვავილი
ამოჰყვა, როგორ დილია“ („ეთერი“.)

პირველი ორი სტრიქონი შედარებაა (ცრემლი — მარგალიტი), მესამე სტრიქონში მეტაფორა იწყება (ღრუბლები — წარბები, ცა — შუბლი) და უკანასკნელში კვლავ შედარება ჩნდება.

ან „ეთერი“-დანვე:

წამწმებს დაწვდილებს შუბისწვრად,
(შედარება)

ეთერის წამწმებს შავსაო,
ზედ მარგალიტი დაესხმის
შავის მელნის ტბის თავსაო“.

(მეტაფორა)

მეტაფორისა და ჰიპერბოლის ერთმანეთში გადასვლის კარგი მაგალითია „ბატრიონი“-ს შესავალიც:

დღემ დაიხურა პირბადე,
მთებმა დახუჭეს თვალები,
ალარ შფოთობენ საფლავში
გმირთ ოფლის მღვრელი ძვლები;
ქარი ქვითინებს, ღრუბელთა
ზარი თქვეს შესაზარები.

გული ვერ მოუფხანია“... აქ მეტაფორა თავდება და ჰიპერბოლა შემოდის: ცრემლი სდისთ ალაზნიანი!!.. და კვლავ მეტაფორა გრძელდება: „ჩარეცხეს, ჩაალამაზეს“ და სხვ...

ვაუას ჰიპერბოლის დასახასიათებლად ეს ნიმუშიც კმზრა:

„...მაგრამა ტირის ბეჩავი,
არ შეჰშრობია თვალია,
იმის ნაცრემლის ნისლებმა
მეც ამირიეს კვალია“... („გიგლია“.)

აბა რამდენი ცრემლი უნდა დაღვაროს ადამიანმა, რომ ამ ცრემლებიდან დამღვარმა ნისლმა კაცს გზა აურიოს!?! დიდი გაბედულობა და ფანტაზია უნდა ზომიერების გრძობასთან ერთად ასეთი ჰიპერბოლის ბქმას.

ფშავ-ხვესურული პოეტური ფოლკლორი მდიდარია ჰიპერბოლებით, მარტო ზურაბ ერისთავის გარშემო არსებული ლექსები (სასმელად არ

ეყოფიან ბაზალეთურნი ტბანი და სხვ.), ან „წუხელი რწყილმა მიკბინა“ რად ღირს! ხალხური ჰიპერბოლური ლექსები ჰუმორნარევია და ვაჟას ჰიპერბოლებიც ამ ხასიათისაა.

„მძინარე კატა“ და მით უფრო „ნახევარ-წიწილა“ ვაჟას ჰიპერბოლარული ლექსებიდან სანიმუშოა, ხოლო პატარა ლექსი „წიწილა“ ხომ შედეგია.

დი ა ლ ო გ ი — ვაჟა-ფშაველას ერთი ძირითადი პოეტური ხერხთაგანია. დიალოგის არადრამატიულ ნაწარმოებში მისებრ თავისუფლად და ორგანიულად გამოყენებას იშვიათად შეხვდებით. განსაკუთრებით ძნელია დიალოგის ლირიკულ ლექსებში მოხმარა — ვაჟა აქაც საოცარ ოსტატობას იჩენს. დიალოგის ისეთი ძალდაუტანებელი და ბუნებრივი შემოსვლა ეპიურ ტექსტში და, პირიქით, დიალოგიდან ისევ ჩვეულებრივ თხრობაზე გადასვლა, როგორც ვაჟასთან გვხვდება, იშვიათია.

ვაჟას დიალოგი არა მარტო პოემის გმირების გასაუბრების სახითა აქვს, არამედ ავტორისა და გმირის გალაპარაკების ფორმითაც.

ასეთი განვითარებული დიალოგიდან ერთი ნაბიჯიღია იყო „გაკვეთილამდე“.

ვაჟა-ფშაველა ბატალური სცენების შეუდარებელი ოსტატია, ომის აღწერა (ბახტრიონი, გვ. მჭამელი, სტ.-მასპინძელი და სხვ.) ქართულ პოეზიაში მასზე უკეთ ჯერ არავის მოუცია (რა თქმა უნდა, რუსთველს არ ვადარებ).

აღსანიშნავია, რომ პეიზაჟსაც, ბუნების აღწერას ზოგჯერ ომისა და შეჯახების შედარებით იძლევა:

„არაგვმა ლახტი სილო
ამირანისა, რა ხანი;
მილეწ-მოლეწა კლდეები,
მტკვარს გაადინა ჯახანი,
კართანას ფარი წაართვა,
უინვანს მოგლიჯა ჩაჩქანი:
დევები გაფრთხნენ, გაიქცნენ;
გადმოუყარეს აბჯარი;
ნოჭიშპე არ გაუშვია,
რომ არ დაეცეს ხანჯარი“... და სხ.

მოკლული კაცის ან ცხოველის სურათი ფაქსავით არავის მოუცია:

თავი გაგორდა მიწაზე,
ტუჩებმ დაუწყო კაპუნი,
იტყორდი სარეკელასა
წისქვილზე გააქვს კაკუნი“... („ბახტრიონი“)

თავი გაგორდა მიწაზე,
ზანტად ტუჩების ლებითა,
ხმალსა ტანიც კი ჩაეჭრა,
დაღერებულსა კეფითა;
სისხლი ჩამოსდის დემურსა
ტანზე ჭიაფრად, ჩქეფითა,
ბალახს ჰლებს ცოლის მძებნელი
გულზე ხელების კრეფითა“. („სისხლის ძიება“)

და სხვ....

ფშაველეს დევები ბოროტმოქმედებად ჰყავთ წარმოდგენილი და არა კეთილ სულებად, როგორც ინდოელებს. ფშაველის წარმოდგენით დევი არის ახოვანი, ტანი ხშირი ბალნით აქვს შემოსილი; დევი დღე იმალება და ღამე გამოდის სანადიროდ. დევს ისეთ არაფრისა ეშინია, როგორც მახვილისა და ცეცხლისა. დევი კაცსა ჰგავს სახით, მაგრამ მისი სახე უმსგავსია, წელს ზევით ღორივით ჯაგარი ასხია.

(„კობალა და იახსარი — დევების მებრძოლნი“ ვაჟა-ფშაველა ტ. 5.)

ასეთ და მსგავს წარმოდგენებზე გაზრდილ ვაჟასათვის ჩვეულებრივია დევებზე და ქაჯებზე წერა. მას, როგორც მოქალაქეს, არ სჯერა ამ ჩვენებათა სინამდვილე: „მისი (ძველი ადამიანის) გონებრივი სიმაღლე ხომ ერთის მაგალითითაც გამოიხატება: ქარი ცოცხალი არსება ეგონა და მუშტს უღერებდა, თავპირს დაგამტვრევო. ეს კიდევ არაფერი. იმ დროს კაცი თავის ფერის კაცის ხორცს დაუხარავად შეექცეოდა“.

„გოჩი.“ გვ. 33.

ვაჟა წერილებში ასე ლაპარაკობს პირველყოფილ ადამიანზე და მთიულზე. შემოქმედებაში თვითონ სჯერა ეს ჩვენებები თავის გმირებივით და ორგანიულად განიცდის მათ. სიზმარი და ჩვენება ვაჟას პოემების კომპოზიციაში იმდენად დიდს როლს თამაშობენ, რომ ამ როლის შესახებ ცალკე გამოკვლევა შეიძლება დაიწეროს. აქ წინააღმდეგობა როდია: ყველა დიდი პოეტის შემოქმედება მიმართავს ირაციონალ კომპოზიციებს და სახეებს (გოეტე — „ფაუსტი“, ან რუსთველი)...

განხილულმა მასალამ ნათელი ვაჟას პოეტიკის სიხლოვე ხალხურის პოეტიკასთან. ვაჟა-ფშაველა არა მარტო გავლენას განიცდიდა ხალხურისაგან, ზოგჯერ პირდაპირ შესხულობდა კიდევ.

ვაჟა-ფშაველას ხალხურთან ურთიერთობის ნიადაგზე უნდა დავასკვნათ შემდეგი: მისი პოეტიკის არსებითი ნაწილი ხალხურის არსენალიდან არი. ვაჟა შეგნებულად დაეყრდნო ხალხურს და ეს დაყრდნობა უკიდურესობით აღინიშნა — დიალექტის სამწერლო ენად მიღებით.

ეს იყო ვაჟას თავისებურების არსი ქართულს მწერლობაში. ხალხური, რომელსაც იგი დაეყრდნო, შეუდარებლად ძლიერი იყო. ვაჟას დიდ ნიქს. ბეჭედივით დააჩნდა ამ ძლიერების გავლენა, ეს გავლენა მას არასოდეს არ უარუყვია, როგორც არცერთ სხვა დიდ მწერალს, მაგრამ გავლენა ეპიგონობამდის არასოდეს არ მიუყვანია. და თუ მისი პოეტური ხერხების დიდ უმრავლესობას ხალხურში მოეპოება სათავე, ეს მის პოეტურ მიმბაძველობაზე როდი ლაპარაკობს, რადგან ბოლოს და ბოლოს ხალხური ბევრის დამტევია და მის არსენალში ბევრი სხვა დიდი პოეტის იარაღის მსგავსებაც მოინახება.

პასუხისმგებელი რედაქტორი — ალექსანდრე ჭიფვილი
მდივანი — ალ. აბაშვილი

მთავლიტი № 32008 შეკვ. № 948 ტირაჟი 5000
სახელგამის პოლიგრაფკომბინატი, უორესის ქ. № 5

ხელის მოწერის პირობები:

წლიურად 18 მან.

ნახევარი წლით 9 „

ცალკე ნომერი 1 მ. 50 კ.

ხელის მოწერა მიიღება სახელგამის ყველა მაღაზიაში, სოიუზპეჩატის რაიბიუროებში და სახელგამის პერიოდ-სექტორში.

რედაქციის მისამართი:

თბილისი, მაჩაბლის ქ. № 13, მწერალთა ქვეშირი.

შემჩნეული შეცდომები.

60 გვერდზე მე-20 სტრიქონიდან და 61 გვერდზე მე-14 სტრიქონიდან

ა რ ი ს:

- * ჩამოდიოდენ ფრინველები,
- იზიდებოდენ მკვდრისაკე,
- ალაზაც მიიპარება
- სასაფლაოს თავს მკვდრისაკე.

უ ნ დ ა ი ყ ო ს:

- ჩამოდიოდენ ფრინველები,
- იზიდებოდენ მკვდრისაკე,
- ალაზაც მიიპარება
- სასაფლაოს თავს კლდისაკე.